20

BRIHIMVIVART MAHPURAN

Samavat 1848

A. no- 335

Page 128

Brahm Khand

335

335

1898

A. no. 335

1

ब्रह्म ॐश्रीगणेशायनमः ॐगणेशब्रह्मेशसुरेशशेषाः सुराश्च
वैव. सर्वेमनवोमुनीन्द्राः सरस्वतीश्रीगिरिजादिकाश्चनमंतिदेव्यः
१ दति२ प्रणमामितंविभुं १ स्थूलांस्थूलतनमतनंदधतं [illegible] विश्वा
निलोमविवरेषुमहान्तमाद्यं सृष्ट्युन्मुखःस्वकलयापिससर्ज
सूक्ष्मंनित्यंसमेत्यहृदियस्तमजंभजामि २ ध्यायंतेध्याननिष्ठाः
सुरनरमनवोयोगिनोयोगरूढाः संतःस्वप्नेपिसंतंकतिकति
जनिभिर्यंनपश्यंतितप्ताः ३ ध्यायेस्वेच्छामयंतंत्रिगुणपरमहो
निर्विकारंनिरीहं भक्त्याध्यानैकहेतोर्निरुपमरुचिरंश्यामरूपं
दधानं ४ वंदेकृष्णंगुणातीतंपरंब्रह्माच्युतंयतः आविर्बभूवुःप्रकृ

1A

तेर्द्रं तविस्त्रशिवादयः॥ समस्तपरमहंसैभारंतीकामयेतं अतिः
गणाकृतवत्सांव्यासदेवोडुदोह॥ अतिहविरभ्राणांब्रह्मैवर्तमेन
ते पिवतपिवतमग्याडुग्यमत्यंय्यमिष्टं॥ ॐभारतेतैनैमिषारण्येपऋ
षयः शौनकादयः नित्यांनैमिषिनिकांह्लनाक्रिया सद्गुः कुशासने
एतस्मिंश्च तेरेशौनिमागाकूत्त्रंपदृच्छया सुरांतंसविनीतंतविलो
क्यद् दुरामनं तं संपज्यातिथिंभक्त्याशौनकोमुनिपुंगवः अ
न२ पृच्छत्कुशलंशांतंपांनःपौराणिकंमुदा॥ वन्नीयासविनिर्मुक्त
वसंतंसत्स्यियासने सस्मितंसर्वतत्त्वतंपुराणानांपुराणवित्॥ अ
परंकृसमकथ्योपेतंपुराणांश्रुतिसुंदरं मंगलंमंगलानांचकेमंगलंमंग

ब्र॰ वै॰ २

लालयं॥ सर्वमंगलवीजं च सर्वदामंगलप्रदं सर्वमंगलयुक्तं च सर्वसंपा
करं परं॥ हरिभक्तिप्रदं शश्वत्सुखदं मोक्षदं भवेत् तत्वज्ञानप्रदं दारपुत्र
पौत्रविवर्द्धनं॥ पप्रच्छ सविनीतं तं विनीतो मुनिसंसदि यथाकाशे ता
रकाणां द्विजराजो विराजते॥ शौनक उवाच प्रस्थानं भवतः कुत्र कुत
आयातोसि सांप्रतं किमस्माकं पुण्यदिनं भवद्दर्शनेन च॥ वयमेवा
कलौ भीता विशिष्टज्ञानवर्जिताः ममत्वतो भवे मग्नांस्तदुद्धर्तुं त्व
मिहागतः॥ भवान्साधुर्महाभाग पुराणेषु पुराणवित् सर्वेषु
च पुराणेषु निष्णातोसि कृपानिधे॥ श्रीकृष्णे निश्चला भक्तिर्यतो भ
वति शाश्वती तत्कथ्यतां महाभाग पुराणं ज्ञानवर्द्धनं॥ गरीयसी

२

समोक्षशोकर्म्मसूलनिकृंतनी संसारेसंनिबद्धानांनिगडछेदकर्त्ति
री॥भवदावाग्निदग्धानांपीयूषवृष्टिवर्द्धनं सुखदानंददासौनेशाश्चे
तमिजीविनां॥यत्रादौसर्ववीजंचपरंब्रह्मनिरूपणं तस्यस्वरूपविस्ता प्र ३
पिसूक्ष्मोरुक्तीर्त्तितंपरं॥साकारंवानिराकारंपरमात्मस्वरूपेण किमा
चारंचतद्रूस्थानंध्यानंकिंचभावनम्॥ध्यायंतेवैसदावाकिंवाकिंवासंत
श्चयोगिनः मतंप्रधानंकेषांवागूढंवेदेनिरूपितं॥प्रकृतेश्चकिमा
कारोमंत्रवत्सुनिरूपितः गुणानांलक्षणंयत्रमहादानस्यनिर्णयः ५
गोलोकवर्णनंयत्रयत्रवैकुंठवर्णनं वर्णनंशिवलोकस्ययत्रान्यंस त्र २
र्गवर्णनं॥ग्रंथानांचकलानांचयत्रसौनेनिरूपितं केशाकृताःका

3

ब्र॰ वै॰ प्रकृतिः कस्मात्सा प्रकृतेः परः १९ निमज्जन्म येषां वा देवानां देवयो
३ षितां समुत्पत्तिः समुद्राणां शैलानां सरितामपि २० के चांशाः प्रकृ
तेश्चापि कलाः कालकलाश्च काः केषां वा प्रकृतेश्चापि कला वा
विकलाः कलाः २१ तासां च चरितं ध्यानं पूजास्तोत्रादिकं शुभं दु
र्गासरस्वतीलक्ष्मीसावित्रीणां च वर्णनं २२ यत्रैव राधिकाख्यानं स
त्येशं वसुधोद्यमं जीवकर्मविपाकश्च नरकाणां च वर्णनं २३ क
र्मणां खंडनं यत्र यत्र तेभ्यो विमोक्षणं येषां च जीविनां यद्यत्स्था
नं यत्र शुभाशुभं जीविनां कर्मणो यस्मात् यासु यासु च योनिषु
जीविनां कर्मणो यस्मात् यो यो रोगो भवेदिह २५ मोक्षणं कर्मणो ३

3A

यस्मात्तेषां तेच निरूपय मनसा तुलसी काली गंगा षष्ठी वसुंधरा-
या २६ आसां यत्र शुभाख्यानमन्यासामपि चायत्रैव शालग्रामशि-
लानां च दानानां च निरूपणं २७ गणेश्वरस्य चरितं यत्र तज्जन्मक-
र्म च कवचस्तोत्रमंत्राणां गूढानां यत्र वर्णनं २८ यदश्रुतं मया-
ख्यानमश्रुतं परमाद्भुतं कृत्वा मनसि तत्सर्वं सांप्रतं वक्तुमर्हसि २९
यत्र जन्माभवद्विष्णोः पुण्यदेशे च भारते परिपूर्णतमस्यापि कृष्णस्य
परमात्मनः ३० जन्म यस्य गृहे लब्धं पुण्ये पुण्यवतो मुने सुतः
प्रसूता का धन्या मान्या पुण्यवती सती ३१ आविर्भूय च तद्गेहात्क्व ग-
तः केन हेतुना गत्वा किं कृतवांस्तत्र कथं वा पुनरागतः ३२

५

भागवतनारायणंकेनप्रार्थितोमत्प्रकारतः विधायकिंवासेतंचगोलो
कंगतवान्सनूः इतीदमन्यदाख्यानंपुराणंश्रुतिदुर्लभम् दुर्विज्ञेयं
मुनीनांचमनोनिर्मलकारणं ३४ अज्ञानाधून्मयादृष्टमदृष्टंवाशु
भाशुभं सर्वोवैराग्यजननंतन्मेव्याख्यातुमर्हसि ३५ शिष्टदृष्ट
मदृष्टंवाव्याख्यानंकुरुतेबुधः समज्ञः सतांश्रेष्ठोयोगेषुयेभ्यच
यःसमः ३६ सौतिरुवाच सर्वंकुशलमस्माकंत्वत्पादपद्मदर्श
नात् सिद्धक्षेत्रादागतोहंयाम्रिनारायणाश्रमं ३७ दृष्ट्वाविप्रसमूहं
चनमस्कर्तुमिहागतः द्रष्टुंचैनेमिषारण्यंपुण्यदंचापिभारते ३८
सहूतीपरणामेत्वांपद्मसत्वाणांहरिरूपिणं भगवन्यत्वयाप्रोक्तं ५

4A

मभीप्सितं ३९ सारभूतं पुराणेषु ब्रह्मवैवर्त्तमुत्तमं पुराणोपपुराणानां
वेदानां भ्रमभंजनं ४० हरिभक्तिप्रदं सर्वतत्त्वज्ञानविवर्द्धनं कामिनां
कामदं चेदं मुमुक्षूणां च मोक्षदं ४१ भक्तिप्रदं वैष्णवानां कल्पवृक्षस्व
रूपकं ब्रह्मखंडं ब्रह्मवीजं परं ब्रह्मनिरूपकं ४२ ध्यायंते योगिनः सं
तो वैष्णवा यत्परात्परं वैष्णवा योगिनः संतो न च भिन्नाश्च शौनक ४३
स्वज्ञानपरिपक्वेन भवंति जीविनः क्रमात् संतो भवंति सत्संगात् यो
गियोगेन योगिनः ४४ वैष्णवा भक्तसंगेन क्रमात्ते योगिनः पुरा
यज्ञोद्भवश्च देवानां प्रभवः सर्वजीविनां ४५ ततः प्रकृतिखंडे च दे
वानां चरितं शुभं जीविकर्मविपाकस्य शालग्रामनिरूपणं ४६

5

ब्र. वै. नासांचकवचंस्तोत्रंश्चध्यानंनिरूपणं प्रकृतेर्लक्षणंतत्रकलांशानां
५ निरूपणं ४७ कीर्तिकृतकीर्तनंतासांप्रभावश्चनिरूपितः सुकृतीनां
ख २ दुष्कृतीनांचपर्यंतस्थानंशुभाशुभं ४८ वर्णनंनरकानांचरोगानांमोक्ष
णंततः ततोगणेशखंडेचतज्जन्मपरिकीर्तनं ४९ अतीवापूर्व
चरितंश्रुतिवेदस्यदुर्लभं गणेशस्यशमेवादेवैर्वत्तनिरूपणं ५०
निगूढकवचस्तोत्रंमंत्रतंत्रनिरूपणं श्रीकृष्णजन्मखंडेचकीर्तितं
चतत्रद्वापरे भारतेपुण्यक्षेत्रेचश्रीकृष्णजन्मकर्मच भुवोभारावत
रणंक्रीडाकौतुकमंगले ५२ सतांसेवविधानंचजन्मखंडेनिरूप कृस २
णं उदंतेकथितंविप्रपुराणंप्रवरंपरं ५३ चतुर्खंडपरिमितंसर्वया ५

5A

मेनिरूपितं सर्वेषामीप्सिततमं सर्वेषां सर्गकारणं ५४ ब्रह्मवैवर्त्तकं
नाम सर्वाभीष्टफलप्रदं सारभूतं पुराणेषु केवलं वेदसम्मतं ५५ य
दुक्तं ब्रह्मकाण्डेन यच्च कृष्णेन शौनक ब्रह्मवैवर्त्तकं तेन प्रवदंति पुरा
विदः अंशं पुराणसूत्रं च पुरा दत्तं च ब्रह्मणे निरामये च गोलोके कृष्णे
न परमात्मना ५७ महातीर्थे पुष्करे च दत्तं धर्माय ब्रह्मणा धर्मेणा
नारायणाय ६ दत्तं पुत्राय प्रीत्या नारायणाय च ५८ नारायणोयं भगवान्प्रददौ नार
दाय च नारदो व्यासदेवाय प्रददौ जाह्नवीतटे ५९ व्यासः पुराणसूत्रं तत्स
व्यस्य विपुलं महत् मह्यं ददौ सिद्धक्षेत्रे पुण्यदं सुमनोहरं ६० मयेदं क
थितं ब्रह्मन् त्वं समग्रं निशामय अष्टादश सहस्रं च व्यासेनेदं पुराणकं ६१

ब्र॰वै॰
६

पुराणाकर्ण्य श्रवणोयत्फलेलभतेनरः तत्फलंलभतेनूनंमध्यायश्र
वणेनच ६२ इतिश्रीब्रह्मवैवर्त्तेमहापुराणेसौतिशौनकसंवादेब्रह्म
खंडेप्रथमोध्यायः १ शौनकउवाच किमपूर्वंश्रुतंसौतेपरमाद्भुत।
मीप्सितं सर्वंकथयमेंव्यस्यब्रह्मखंडेनचोत्तमं १ सौतिरुवाच वंदेश
रोः पादपद्मंव्यासस्यामिततेजसः हरिंदेवान्द्विजानत्वाधर्म्मान्वक्षेस
नातनान् २ यःश्रुतंव्यासवक्त्रेणब्रह्मखंडमनुत्तमम् अज्ञानानांतमो
ध्वंसंसत्तानवत्मप्रदीपकं ३ ज्योतिस्समूहंप्रलयेपुरासीत्केवलंद्विज
सूर्यकोटिप्रभंनित्यमसंख्यंविश्वव्यापकं ४ सेछामयस्यचविभोस्तत
ज्योतिरुज्वलंमहत ज्योतिरभ्यंतरेलोकेत्रयमेवमनोहरम् ५ ते॰

६

बाह्यमुपरिगोलोकंनित्यमीश्वरवद्धिं त्रिकोटियोजनायामंविस्तीर्णं
मंडलाकृतं ६ तेजःस्वरूपंसुमहद्रत्नभूमिमयंपरं यदृश्यंयोगिभिः
स्वप्नेदृश्यंगम्यंचवैष्णवैः ७ योगेनधृतमीशेनचांतरिक्षेस्थितंवरं
आधिव्याधिजरामृत्युशोकभीतिविवर्जितं ८ सद्रत्नरचितासंख्य
मंदिरैःपरिशोभितं लयेकृष्णयुतंसृष्टौगोपगोपीभिरावृतं तदधो
दक्षिणेसव्येपंचाशत्कोटियोजनात् ऊर्ध्वंशिवलोकंचतत्समंसु
मनोहरं १० कोटियोजनविस्तीर्णंवैकुंठंमंडलाकृतं लयेशून्यंच
सृष्टौचलक्ष्मीनारायणान्वितं ११ चतुर्भुजैःपार्षदैश्चजरामृत्युवि
वर्जितं सव्येचशिवलोकंचकोटियोजनविस्तृतं १२ लयेशून्यंच वै ६

ब्र.वै. सृष्टौचसपार्षदैश्चिवान्वितं गोलोकाभ्यंतरेज्योतिरतीवसुमनोहरं १३
२ परमाह्लादकंसश्वत्परमानंदकारणं ध्यायंतेयोगिनःसश्वत्योगे
नज्ञानचक्षुषा १४ तदेवानंदजनकंनिराकारंपरात्परं तज्ज्योतिरंतरे
रूपमतीवसुमनोहरं १५ नवीननीरदश्यामंरक्तपंकजलोचनं शार-
दीयपार्वणेन्दुशोभाविलोचनाननं १६ कोटिकंदर्पलावण्यलीला
धाममनोहरं द्विभुजंमुरलीहस्तंसस्मितंपीतवाससं १७ सद्रत्नभू
षणौघेनभूषितंभक्तवत्सलं चंदनोक्षितसर्वांगंकस्तूरीकुंकुमान्वि
तं १८ श्रीवत्सवक्षःसंभ्राजंतकौस्तुभेनविराजितं सद्रत्नसाररचितं-
किरीटमकरोज्ज्वलं १९ रत्नसिंहासनस्थंचवनमालाविराजितम् २

7A

तंदेवंपरमंब्रह्मभगवंतंसनातनं॰स्वेछामयंसर्वबीजंसर्वाधारंपरात्प
रं किशोरवयसंशश्वद्गोपवेषविधायकं २१ कोटिपूर्णेंदुशोभा
ढ्यंभक्तानुग्रहकारकं निरीहंसर्वकारंचपरिपूर्णतमंविभुं २२ रा
समंडलमध्यस्थंशांतंरासेश्वरंवरं मंगलंमंगलार्हंचमंगलंमंगलप्रदं
२३ परमानंदबीजंचसत्यमक्षरमव्ययम् सर्वसिद्धेश्वरंसर्वसिद्धि॰
रूपंचसिद्धिदं २४ प्रकृतेःपरमीशानंनिर्गुणंनित्यविग्रहं आद्यंपुरु
षमव्यक्तंपुरुहूतंपुरुष्टुतं २५ सत्यंस्वतंत्रमेकंचपरमात्मस्वरूपकं ध्या
यंतेवैष्णवाःशांताःशांतंपरमभीषणं २६ एवंरूपंपरंबिभ्रन्भग
वानेकएवसः दिग्भिश्चनभसासार्द्धंशून्यंविश्वंददर्शह २७ इतिश्री

8

ब्र॰वै॰ ब्रह्मवैवर्त्तेमहापुराणेसौतिशौनकसंवादेब्रह्मखंडेब्रह्मनिरूपणंनाम
८ द्वितीयोध्यायः २ सौतिरुवाच दृष्ट्वाशून्यमयंविश्वंगोलोकंचभयं
करं निर्ज्जंतुंनिर्जलंचघोरंविवर्त्तंतमसावृतं १ वृक्षशैलसमुद्रादिवि
हीनंविकृताकृतं निर्मूर्त्तिकंचनिर्द्धातुनिःसस्यंनिस्तृणंद्विज २
आलोच्यमनसासर्वमेकएवसहायवान् स्वेच्छयास्रष्टुमारेभेसृष्टिंस्वे
च्छामयप्रभुः ३ आविर्बभूवुःसर्गादौपुंसोदक्षिणपार्श्वतः भवका
रणरूपाश्चमूर्त्तिमंतस्त्रयोगुणाः ४ ततोमहानहंकारःपंचतन्मा
त्रएवच रूपरसगंधस्पर्शशब्दाश्चैवेतिसंज्ञिकः ५ आविर्बभूवतत्प
श्चात्स्वयंनारायणःप्रभुः श्यामोयुवापीतवासावनमालीचतुर्भुजः ६ ८

८१

शंखचक्रगदापद्मधरः स्मेरमुखाम्बुजः रत्नभूषणभूषाढ्यः शार्ङ्गी कौ
स्तुभभूषणः ७ श्रीवत्सवक्षाः श्रीवासः श्रीनिधिः श्रीविभावनः शा
रदेन्दुप्रभाशोभमाविद्रुमसमनोहरः ८ कामदेवीप्रभाश्रेष्ठोऽस्तूपला
वण्यसुंदरः श्रीकृष्णश्चरतःस्थितानश्छावतंश्चदांजलिः ९ श्रीनारा
यणउवाच वरंवरेण्यंवरदंवराहंवरकारणंकारणंकारणानांचक
र्मैतत्कर्मकारणं १ तपसःफलदंशश्वत्तपस्वीनांचतत्पयं वेदेनवच
नस्मामस्वान्मानाममनोहरं २ निष्कामंकामरूपंचकामदंकारणं कामरू
सर्वंसर्वैश्वर्यंसर्वबीजरूपमनन्तमम् ३ वेदरूपंवेददंबीजंवेदोक्तफ
लदंफलं वेदज्ञंतद्विधानंचसर्ववेदविदांवरं ४ अन्यक्राभक्तिस्रुक

ब्र.वै. ब्रह्मउवाचतदाज्ञया रत्नसिंहासनेरम्येप्रवरतः परमात्मनः ५ इतिनारा
९ यणस्तोत्रंयः पठेत्सुसमाहितः त्रिसंध्यंयः पठेन्नित्यंपापंतस्यनविद्यते
६ पुत्रार्थीलभतेपुत्रंभार्यार्थीलभेत्प्रियाम् भ्रष्टराज्योलभेद्रा
ज्यंधनभ्रष्टोधनंलभेत् ७ कारागारेविनिग्रस्तः स्तोत्रात्संमुच्यतेस
दा रोगात्प्रमुच्यतेरोगीवर्षंकृत्वाचसंयतः ८ इतिश्रीब्रह्मवैवर्ते
महापुराणेब्रह्मखंडेनारायणकृतनारायणस्तोत्रं सौतिरुवाच
आविर्बभूवततस्तस्मादात्मनोवामपार्श्वतः शुद्धस्फटिकसंकाशः पं
चवक्त्रोदिगंबरः १ तप्तकांचनवर्णाभोजटाधरोवरः ईषद्धास्यः
प्रसन्नास्यः त्रिनेत्रश्चन्द्रशेखरः २ त्रिशूलपट्टिशधरोजपमालाकरः ९

9A

परः सर्वसिद्धेश्वरः सिद्धयोगींद्राणां गुरोर्गुरुः ३ स्वतंत्रस्तंत्रधारीरस्व
स्तंत्रस्तंत्रंजयंशिवः ज्ञानानंदोमहाज्ञानीमहाज्ञानप्रदः परः ४ वै
ष्णवानांचप्रवरः प्रज्वलन्ब्रह्मतेजसा श्रीकृष्णस्ततः स्थित्वात्तस्थावंत
पुटांजलिः ५ पुलकांकितसर्वांगः साश्रुनेत्रोदिगंबरः श्रीमहादेव
उवाच जगत्स्वरूपंजयदंजयदंजयकारणम् ६ प्रवरंजयदानांचवे
देतमपराजितं विश्वंविश्वेश्वरंविश्वं विश्वेशंविश्वकारणं ७ विश्वाधा
रंचविश्वस्थंविश्वकारणकारणं विश्वरक्षाकारणंचविश्वघ्नंविश्वजं
परं ८ फलबीजंफलाधारंफलंचफलकप्रदं तेजःस्वरूपंतेजोदं।
सर्वतेजस्विनांवरं ९ इत्येवमुक्त्वातंनत्वारत्नसिंहासनेवरे नाराय

ब्र॰वै गांचमेभाष्यमउवाचतदात्तया १० इतिशंभुकृतंस्तोत्रंयोजनःसंपठतःपठे
१० त् सर्वसिद्धिर्भवेत्तस्यविजयश्चपदेपदे ११ सततंवर्द्धतेनित्यंधनमैश्वर्य
मेवच पात्रुमेस्यंदत्येयानिदुःखानिदुरितानिच १२ इतिश्रीब्रह्मवैव
र्तेशंभुकृतंश्रीकृष्णस्तोत्रं शौनकउवाच आविर्भवततस्यात्मकृष्णस्य
स्यनाभिपंकजात् महातपस्वीवृद्धश्चकमंडलुकरोवरः १ शुक्लवासाः
के६ शुक्लदंतःशुक्लकेशश्च तेर्मवेः योगीशःशिल्पिनामीशः सर्वेषांजन
कोगुरुः २ तपसांफलदाताचप्रदातासर्वसंपदां स्रष्टाविधाताकर्त्ता
सं२ चहर्त्तासर्वकर्म्मणां ३ धाताचतुर्णांवेदानांज्ञातावेदप्रसूपतिः शांतः
सरस्वतीकांतःसुशीलश्चकृपानिधिः ४ श्रीकृष्णस्तवनःस्थिरामसत्त १०

10A

ध्यावप्रुटांजलिः पुलकांकितसर्वांगोभक्तिनम्रात्मकंधरः ५ ब्रह्मोवा·
कृसंवंदेगुणातीतंगोविंदमेकमक्षरम् अव्यक्तमव्ययंव्यक्तंगोपवेषवि
धायिनं ६ किशोरवयसंशांतंगोपिकांतंमनोहरं नवीननीरदश्यामं·
२४ कोटिकंदर्पसुंदरं ७ वृंदावनाभ्यर्णे रासमंडलसंस्थितं रासेश्वरंरासवा पु० ४
संरासोल्लाससमुत्सुकं ८ इत्येवमुक्त्वातंनत्वारत्नसिंहासनेवरे नाराय
णंसंभाष्यसउवासतदाज्ञया ९ इतिब्रह्मकृतंस्तोत्रंप्रातरुत्थाययः
पठेत् पापानितस्यनश्यंतिदुःस्वप्नःसुस्वप्नोभवेत् १० भक्तिर्भवतिगो
विंदे पुत्रपौत्रविवर्द्धिनी अकीर्त्तिक्षयमाप्नोतिसत्कीर्तिर्वर्द्धतेचिरं ११
इतिश्रीब्रह्मवैवर्त्तेमहापुराणेब्रह्माकृतस्तोत्रं सौतिरुवाच आविर्ब

ब्र॰वै॰
११

स्वतंत्रश्चानंतस्तमः परमात्मनः सस्मितः पुरुषः कश्चित्शुक्लवर्णो
जटाधरः १ सर्वसाक्षी च सर्वज्ञः सर्वेषां सर्वकर्मणां समः सर्वत्र सद
यो हिंसाकोपविवर्जितः २ धर्मज्ञानयुतो धर्मी धर्मिष्ठो धर्मदो भवेत्
सएव धर्मिणां धर्मः परमात्मा कलोद्भवः ३ श्रीकृष्णपुरतः स्थित्वा प्र
णम्य दंडवद्भुवि तुष्टाव परमात्मानं सर्वेशं सर्वकामदं ४ श्रीधर्म उवा
कृष्णं विष्णुं वासुदेवं परमात्मानमीश्वरं गोविंदं परमानंदमेकमक्षरमच्यु
तं ५ गोपेश्वरं गोपवेषं गोपं गोरक्षकं विभुं भवानीशं च गोष्ठस्थं गोव
त्सपुच्छकारिणं ६ गोगोपगोपीमध्यस्थं प्रधानं पुरुषोत्तमं वंदे नवघ
नश्यामं स्वात्मारामं मनोहरं ७ इत्युच्चार्य समुत्तिष्ठन् रत्नसिंहासने वरे । ११

11A

ब्रह्मविष्णुमहेशानां संभाष्य समवासह । ८ चतुर्विंशतिनामानिय

मेव क्रोद्धृतानि च यः पठेत्प्रातरुत्थाय स सुखी सर्वतो जयी ९

६२ मृत्युकाले हरेर्नाम तस्य साध्यं भवेत्ध्रुवं स यात्यंते हरेः स्थानं हरिदा

स्यं लभेत्ध्रुवं १० नित्यं धर्मसंघट्टनेनाधर्मैः निर्भवेत् चतुर्वेदफ नुमद४

लं तस्य सम्यक्करतलं भवेत् ११ तं दृष्ट्वा सर्वपापानि पलायंते भयेन च

भयानि चैव दुःखानि वैनतेयमिवोरगाः १२ इति ब्रह्मवैवर्ते महापु

राणे धर्मकृतस्तोत्रं श्रीकृष्ण उवाच आविर्बभूव कन्यैका धर्मस्य वा

मपार्श्वतः आस्यां स्मितिमती साक्षात्ह्रीकमलालया १ आ

विर्बभूव तत्पश्चात्मनः परमात्मनः एकदेवी शुक्लवर्णा वीणापुस्त

ख१

ब्र॰वै कथारिणी २ कोटिपूर्णेन्दुशोभाढ्याशरत्पंकजलोचना वह्निशुद्धां
१२ शुकाधानारत्नभूषणभूषिता ३ सस्मितासुदतीरम्यासुंदरीनांचसुं
दरी श्रेष्ठाश्रुतीनांशास्त्राणांविदुषांजननीपरा ४ वागधिष्ठात्रीदे
वीसाकविनामिष्टदेवता शुद्धसत्त्वस्वरूपाचशांतरूपासरस्वती ५
गोविंदपुरतःस्थित्वाजगौप्रथमतःस्तवं तन्नामगुणकीर्तिंचवीणा
यासाननर्त्तच ६ कृतानियानिकर्माणिकल्पेकल्पेयुगेयुगे तानि
रा॰ २ सर्वाणिहरिणातुष्टावसंपुटांजलिः ७ सरस्वत्युवाच रासमंडलमध्यस्थे
रासोल्लाससमुत्सुके रत्नसिंहासनस्थेचरत्नभूषणभूषिते ८ रासेश्व
रेरासकरंवरंरासेश्वरीश्वरं रासाधिष्ठातृदेवंचवंदेरासविनोदिनं ९ १२

रासायामसपरिश्रांतर्योवासविहारिणं रासोत्सुकानांगोपीनांकान्तंशान्तंम-
नोहरं १० प्रणम्यतंतमित्युक्त्वाप्रहृष्टवदनासती आसमासकामाचरत्नसिं-
हासनेवरे ११ इतिवाणीकृतंस्तोत्रंप्रातरुत्थाययःपठेत् बुद्धिवान्बलवा-
न्सोपिविद्यावान्पुत्रवान्सदा १२ इतिश्रीब्रह्मवैवर्त्तेमहापुराणेसरस्व-
तीकृतंश्रीकृष्णस्तोत्रं सौतिरुवाच आविर्बभूवमनसः कृष्णस्यपरमा-
त्मनः एकदेवीगौरवर्णारत्नालंकारभूषिता १ पीतवस्त्रपरीधानासस्मि-
तानवयौवना सर्वैश्वर्याधिदेवीसासर्वसंपत्फलप्रदा २ स्वर्गेषुस्वर्गल-
क्ष्मीश्चराजलक्ष्मीश्चराजसु साहरेःपुरतःस्थित्वापरमानंदमीश्वरं ३ त-
ष्टावप्रणतासाध्वीभक्तिनम्रात्मकंधरा महालक्ष्मीरुवाच सत्यस्वरूपस-

13

ब्र॰वै॰ वैशंमत्यवीजंमनोतनं ४ सत्याधारंचसत्यज्ञंसत्यमूलंनमाम्यहं १ रमुक्ता
१२ मा॰२ श्रीहरिंनेत्वाचोवासस्वासने ५ इतिश्रीब्रह्मवैवर्त्तेलक्ष्मीकृतं सौतिरु
वाच तप्तकांचनवर्णाभाभासयंतीदिशोत्विषा आविर्बभूवतत्रातुहृदि प२
स्थपरमात्मनः १ सर्वाधिष्ठातृदेवीसामूलेमाप्रकृतिरीश्वरी तप्तकांच
नवर्णाभासूर्यकोटीसमप्रभा २ ईषद्धास्यप्रसन्नास्यैशरत्पंकजलोच
ना रक्तवस्त्रपरीधानारत्नाभरणभूषिता ३ निद्रातृष्णाक्षुत्पिपासाद
मा॰३ याश्रद्धाक्षांतिका तासांचसर्वशक्तीनांप्रधानाधिष्ठातृदेवता ४ भयंक
रीशतभुजादुर्गादुर्गार्त्तिनाशिनी आत्मनःशक्तिरूपासाजगतांजननीपरा ५
त्रिशूलशक्तिशार्ङ्गधनुःखड्गबाणानिच शंखचक्रगदापद्मअक्षमालाकमं १२

13A

ऽस्त्रं वज्रमंकुशपाशे च भुसुंडीं दंडतोमरं ६ नारायणास्त्रं ब्रह्मास्त्रं रौद्रं पा
शुपतं तथा पार्जन्यं वारुणं वाह्निं गांधर्वं बिभ्रती सती ७ कृत्स्नस्य पुरतः
स्थित्वा तुष्टाव तं मुदान्विता प्रकृतिरुवाच अहं प्रकृतिरीशानां सर्वेषां सर्व
रूपिणी ८ सर्वशक्तिस्वरूपा च मया च शक्तिमज्जगत् त्वया सृष्टं न स्वतंत्रं त्व
मेव जगतां पतिः ९ गतिश्च पातां स्रष्टा च संहर्ता च पुनर्विधिः स्रष्टुं स्र
ष्टां च संहर्तुं वेदशं च विधिं परः १० परमानंदरूपं त्वां वंदे सानंदपूर्वकं चक्ष
र्निमेषकालेन ब्रह्मणः पतनं भवेत् ११ तस्य प्रभावमतुलं वर्णितुं कः
क्षमो भवेत् भ्रूभंगलीलामात्रेण विष्णुकोटिं सृजेत्रयः १२ चराचरांश्च विश्व
स्थान्देवान्ब्रह्मपुरोगमान् मद्विधाः कति या देवीः स्रष्टुं शक्तश्च लीलया १३

ब्र॰वै॰ परिपूर्णतमंश्रेष्ठंवंदेस्वानंदरूपकं महाविराड्यत्कलांशोविश्वाधारश्चयो म१
१४ विभो १४ वंदे[स्]वानंदरूपंतंपरमात्मानमीश्वरं यंचस्तोतुमशक्ताश्चब्रह्मा
द्याविश्वसृष्टयादयः १५ नवेदाहंचवाणीचवंदेतंप्रकृतेःपरं वेदाश्चविदुषांश्रे ....
ष्ठाःस्तोतुंशक्तानलक्षतः १६ निर्लक्ष्यकःक्षमःस्तोतुंतंनिरीहंनमाम्य
हं इत्येवमुक्त्वासादुर्गारत्नसिंहासनेवरे १७ उवाचतत्त्वंश्रीकृष्णंतुष्टु
स्तोसुरेश्वराः इतिदुर्गाकृतंस्तोत्रंकृष्णस्यपरमात्मनः १८ यःपठेदर्चनाका पर४
लेसजयीसर्वतःसुखी दुर्गातस्यगृहंत्यक्त्वानैवयातिकदाचन १९
भवाब्धौयशसाभातियात्यंतेश्रीहरेःपुरं २० इतिश्रीब्रह्मवैवर्त्तेमहापुराणे
ब्रह्मखंडेसौतिशौनकसंवादेसृष्टिनिरूपणेदुर्गास्तुतिस्तृतीयोध्यायः ३ स्तो १४

स्तोत्र १

तिरुवाच अविर्विर्भवतत्पश्चात्कृस्नस्य परैनाश्रुतः शुद्धस्फटिकसंका
शादेवीचैर्कमनोहरा १ शुक्लवस्त्रपरीधानासर्वालंकारभूषिता विभ्र
तीजपमालांचसावित्रीसाप्रकीर्तिता २ सात्वष्टावद्गुरःस्थ्यितापरंब्रह्म
सनातनं जलांजलिपरासाध्वीभक्तिनम्रात्मकंधरा ३ सावित्र्युवाच
नमामिसर्ववीजंत्वांब्रह्मज्योतिःसनातनं परात्परतरंश्यामंनिर्विकारंनि
रंजनं ४ इत्युक्त्वासस्मितादेवीरत्नसिंहासनेवरे उवासश्रीहरिंनत्वापुनरेव
स्तुतिं प्रसूः ५ इतिश्रीब्रह्मवैवर्त्तेसावित्रीकृतस्तोत्रं सौतिरुवाच आ
विर्बभूवतत्पश्चात्कृस्नस्यपरमात्मनः मनसश्चपुमानेकंतमकोचन
संनिभः १ मनोमश्नामिसर्वेषांपंचवाणेनकामिनां तन्नाममन्मथं

ना२

15

ब्र॰वै॰ तेनप्रवदंतिमनीषिणः २ तस्यपुंसोवामपार्श्वात्कामस्यकामिनीवरा
१५ बभूवातीवललितासर्वेषांमोहकारिणी ३ रतिर्बभूवसर्वेषांतांदृष्ट्वासुस्मि
तांसतीं रतीतितेनतन्नामप्रवदंतिमनीषिणः ४ हरिस्कन्धानतयासार्थे
सउवासहरेषुरः रत्नसिंहासनेरम्येपंचबाणोधनुर्द्धरः ५ मारणंस्तंभ
नंचैवजृंभनंशोषणंतथा उन्मादनंपंचमंचबाणान्पंचबिभर्तिसः ६
नू१ बाणांश्चिच्छेदयसर्वांश्चकामोबाणपरीक्षया सद्यःसर्वसकामाश्चबभूवुरी
श्वरेच्छया ७ रतिंदृष्ट्वाब्रह्मणश्चरेतःपातोबभूवह तत्रतस्थौमहायो
गीवस्त्रेणाच्छाद्यलीलया ८ वस्त्रंदग्धंसमंतस्थौज्वलदग्निसमप्रभः को
टितालप्रमाणंचमणिस्तंभसमुज्ज्वलन् ९ कृष्णस्तद्दृष्ट्वातंदृष्ट्वासमर्जा॥ १५

15A

मः स्वलीलया निश्वासवायुना सार्द्धं स्वविंदुः समुद्गिरन् १० विस्मितोयं स्वा
वयामास स्वरत्नविंदुसमुज्ज्वलेन् तस्य किंचिज्ज्वलत्कणोर्वहिर्गतेन चका
रह ११ ततः प्रभृति तेनाग्निर्नोर्यन्निर्वाणतां व्रजेत् आविर्भूतः पुमान् कश्चि श्चि
तस्तद्धिदेवता १२ उत स्थैत जलानेकः पुमान् स वरुणः स्वतः ज
लाधिष्ठातृदेवोसौ सर्वेषां याद्सांपतिः १३ आविर्बभूव कन्येका तद्वदेवी
मपांस्वतः सस्वाद्भावह्निपत्नी च प्रवदंति मनीषिणः १४ जलेशस्य वाम
पार्श्वात् कन्या चैव बभूव सा वरुणानीति विख्याता वरुणस्य प्रिया सती १५ ता२
बभूव पवनः श्रीमान् विभुनिश्वासवायुना स च प्राणः सर्वेषां निश्वासस्त्क
फ्लोद्भवः १६ तस्य वायोर्वामपार्श्वात् कन्या चैका बभूव ह वायोः पत्नी

16

ब्र.वै. साचदेवीवायवीपरिकीर्त्तिता १७ कृष्णस्यकामबाणेनरेतःपातोबभूवह
१६ जलेतद्रेचनंचक्रेलज्जयासुरसंसदि १८ सहस्रवत्सरान्तेचतद्डिम्बंबभूवह ।
ततोमहान्विराड्जज्ञेविश्वौघाधारएवसः १९ यस्यैकलोमविवरेविश्वैक
स्यव्यवस्थिताः स्थूलात्स्थूलतमःसोपिमहान्नास्त्यतःपरं २० सएवषो
डशांशोपिकृष्णस्यपरमात्मनः महाविष्णुःसविज्ञेयः सर्वाधारःसनातनः
२१ महार्णवेसशयनःपद्मपत्रंयथाजले बभूवतस्यौदैत्यौचोतस्यकर्ण
मलोद्भवौ २२ तौजलात्समुत्थायब्रह्माणंहंतुमुद्यतौ नारायणश्चभग
वान्जघ्नेतौजघानह २३ बभूवमेदिनीकृत्स्नाकालेनैनमेदसातयोः तेते
वसातेनविख्यातानीतिश्चदेवीवसुंधरा २४ इतिश्रीब्रह्मवैवर्त्तेमहापुराणेब्र। १६

16A

त्नखंडे सौतिशौनकसंवादे सृष्टिनिरूपणंनामचतुर्थोध्यायः ४ शौनक
उवाच गोगोपगोपीगोलोकेकतिधाः किंनुकल्पिताः समस्तेदेहभेदाश्चैत-
न्मेव्याख्यातुमर्हसि १ सौतिरुवाच सर्गादिसृष्टौतांश्चरमाः प्रलयेप्र-
लयेस्थिताः सर्वादिसृष्टिकथनं यन्मयाकथितंद्विज २ सर्वादिसृष्टौ-
श्चस्मौचनारायणमनामयौ प्रलयेप्रलयेव्यक्तौस्थितौतौप्रकृतिश्चसा ३
ते सर्वादौब्रह्मकल्पस्यचरितंकथितंद्विज वाराहपाद्मकल्पौद्वौकथयिष्या
मिश्रोष्यसि ४ ब्रह्मवाराहपाद्मश्चकल्पाश्चत्रिविधामुने यथायुगा-
निचत्वारिक्रमेणकथितानिच ५ कृतंत्रेताद्वापरंचकलिश्चेतिचच-
तुर्युगं त्रिशतेश्चषष्ट्याधिकैर्युगैर्दिव्यप्रमाणकम् ६ मन्वंतरंतुदि-

17

ब्र॰ वै॰ यानां युगानामेकसप्ततिः अष्टाविंशत्सु मनुषु गतेषु ब्रह्मणो दिनं ७
१२ त्रिंशतैः षष्ट्याधिकैर्दिनैर्वर्षं च ब्रह्मणो विदुः अष्टोत्तरं वर्षशतं विधेरा
युर्निरूपितं ८ एतन्निमेषकालस्तु कृष्णस्य परमात्मनः ब्रह्मणश्च
दिनेनैव स कल्पः परिकीर्तितः ९ विधेश्च सप्तमे दिवसे मुनेरायुर्निरूपि
तं ब्राह्मवाराहपाद्माश्च त्रयः कल्पा निरूपिताः १० त्रयः कल्पे यथा सृ
ष्टिः कथयामि निशामय ब्राह्मे च मेदिनीं सृष्ट्वा स्रष्टा सृष्टिं चकार सः
११ मधुकैटभयोश्चैव मेदसा चाज्ञया प्रभोः वाराहे तां समुद्धृत्य स्तु मां भ
ग्नां रसातलात् १२ विष्णोर्वाराहरूपस्य द्वारास्यानि प्रयत्नतः पाद्मे विष्णो
र्नाभिपद्मे स्रष्टा सृष्टिं विनिर्ममे १३ त्रिलोकी ब्रह्मलोकानां नित्यं लोक १२

17A

त्रयंविना एतत्तुकालसंख्यानमङ्कंस्पष्टंनिरूपितो १४ किंचिन्निरूपणं
स्पष्टैःकिंभूयःश्रोतुमिच्छति शौनकउवाच अतःपरंतुगोलोकेगोलो
केशोमहान्विभुः १५ एतान्दृष्ट्वाकिंचकारतन्मेव्याख्यातुमर्हसि ।
सौतिरुवाच एतान्दृष्ट्वाजगामासौसुरम्यंरासमंडलं १६ एतैःसमेतो
भगवान्रतीचकरमनीयकं रम्याणांकल्पवृक्षाणांमध्येजीवमनोहरे
१७ सुविस्तीर्णंचसुसमंसुस्निग्धंमंडलाकृते चंदनागुरुकस्तूरीकुंकु।
मैस्सुसंस्कृते १८ दधिलाजशुक्लधान्यदूर्वापर्णपरिप्लुते पट्टसूत्र
ग्रंथियुक्तनवचंदनपल्लवैः १९ संयुक्तंरंभास्तंभानांचसमूहैः परिवे
ष्टितः सद्रत्नसारनिर्माणमंडपानांत्रिकोटिभिः २० प्रदीपज्वलितैःश

ब्र·वै· धूपाधिवासितैः शृंगारार्हभोगवस्तुसमूहपरिवेष्टितैः २१ अतीवल
१८ लिताकल्पतल्पमञ्चैः सुशोभितं तत्र गत्वा च तैः सार्द्धं समस्त्वा स जगत्प
तिः २२ दृष्ट्वा रासं विस्मितास्ते बभूवुः मुनिसत्तमाः आविर्बभूव कन्यै
का कृष्णस्य वामपार्श्वतः २३ धाविता पुष्पमानीय ददावर्घ्यं प्रभोः प
दे: रासे संभूय गोलोके दधार च हरेः पुरः २४ तेन राधा समाख्या
ता पुराविद्भिर्द्विजोत्तमः प्राणाधिष्ठातृदेवी सा कृष्णस्य परमात्मनः २५
आविर्बभूव प्राणेभ्यः प्राणेभ्योऽपि गरीयसी देवी षोडशवर्षीया नवयौ
वनसंयुता २६ वह्निशुद्धांशुकाधाना सस्मिता सुमनोहरा कोमलांगी
सुललिता सुंदरीषु च सुंदरी २७ बृहन्नितम्बभारार्ता पीनश्रोणीपयो १८

18A

धरा बंधुजीवजितारक्तसुंदरोष्ठाधरावरा २८ मुक्तापंक्तिजिताशक्तिदंतपं
क्तिमनोहरा शरत्पार्वणकोटींदुशोभाशुभ्रशुभानना २९ चारुश्रीमंति
नीचारुमारस्यंकजलोचना खशेंदुचंचुविजिताचारुनाशामनोहरा ३०
माकंदुककविजितेकंडुकश्रुमेचविभ्रती दधतीचारुकर्णौचरत्नाभरा
णाभूंषितौ चंदनागरुकस्तूरीयुक्तकुंकुमविन्दुभिः सिंदूरबिंदुसंयुक्तास
कपोलमनोहरा ३२ सुसंस्कृतेवामवक्रेमालतीमाल्यभूषिता सुगंधा
केवरीभारसुंदरंदधतीसती ३३ स्थलपद्मप्रभाघृष्टपादयुग्मंचबिभ्र
ती गमनेक्रुर्वतीसाचहंसीखंजनगंजनं ३४ सद्रत्नसारनिर्माणवन
मालामनोरमा हारंहीरकनिर्माणंरत्नकेयूरकंकणं ३५ सद्रत्नसारनि

ब्र.वै. र्मीणाक्वणन्मंजीररंजितं नानाप्रकारचित्राढ्यंसुंदरंपरिबिभ्रती ३६ साच
१९ संभूयगोविंदंरत्नसिंहासनेवरे उवाचसस्मिताभर्तुःपश्यंतीमुखपंकजं ३७
तस्याश्चलोमकूपेभ्यःसद्योगोपांगनागणाः आविर्बभूवरूपेणवेषेणैवे
वचराधसमाः ३८ लक्षकोटिःपरिमिताःशश्वत्सुस्थिरयौवनाः वलीवर्दाः
सुरभ्यश्चवत्सानानाविधाःशुभाः ३९ अतीवललिताश्यामावह्वाश्चकाम
धेनवः तेषामेकवलीवर्दंकोटिसिंहसमंबले ४० शिवायप्रददौकृष्णोवा
हनायमनोहरं कृष्णांघ्रिनखरंध्रेभ्योहंसपंक्तिर्मनोहरा ४१ आविर्बभू
वसहसास्त्रीपुंवत्ससमन्विता तेषामेकंराजहंसंमहावलीपराक्रमं ४२ ।
वाहनायददौकृष्णोब्रह्मणेचतपस्विने वामकर्णस्यविवरात्कृष्णस्यपर १९

19A

रमात्मनः ४३ गणाश्चैतत्तरंगानांमादिर्भूमेतांनोद्भवा तेषामेकंचश्चेतास्वय
र्मोपवाहनायच ४४ ददौमोयोगरोगाशश्वीत्यास्तरसंसदि आविर्भूतास्ति
हृपंक्तिमहावलपराक्रमाः ४५ तेषामेकंददौहंसः प्रहृष्टैपरमादरम्
अमूल्यरत्नमालांचवरंपदभिवांछिते ४६ हंसयोगेनयोभीद्रं स्वकारस्थ
पंचकं सुहरत्नेंद्रनिर्माणामनोपायोमनोहरं ४७ लक्षयोजनमूर्द्धंचस्थे
चशतयोजनम् लेसचक्रंवाग्रुवर्हंलदक्रीडागहान्वितम् ४८ संगाभोगा
वस्तुतल्पासनस्पर्शप्रदः तरत्नप्रदीपंलदानांवाजिभीश्वविराजिते ४९
नानाचित्रविचित्राढ्यंसद्रत्नकलशोज्वलं रत्नदर्पणास्तंभाढ्यंशोभितःश्वे
तचामरैः ५० वज्रिश्चत्रोश्चकेःचित्रैर्मालाजालेर्विभूषितं मुनींद्रसुक्रामा

हा।

२०

ब्र॰ वै॰ २॰ निसर्हिरैश्च विराजितं ५१ आरक्तवस्त्ररत्नेन्द्रसारनिर्म्माणकृत्रिमैः पंकजना
मसंस्थैश्चसुंदरैश्चसुशोभितं ५२ ददौ नारायणायैकं तेषांमध्ये द्विजोत्तमः प
कंदत्वा राधिकायै रथसथ्रेष्ठमात्मनः ५३ आविर्ब्भूव [illegible] कृष्णस्य गुह्यदेशा
त्ततः परं पिंगलश्च पुमानेकः पिंगलेश्चगणेश्वरः ५४ आविर्भूता पतोगुह्या
तेन ते गुह्यकाः स्मृताः यः स्वामी स कुबेरश्च धनेशो गुह्यकेश्वरः ५५ बभूव क
न्यका चैका कुबेरवामपार्श्वतः कुबेरपत्नी सा देवी सुंदरी सुमनोरमा ५६ भूत
प्रेतपिशाचाश्च कूष्मांडब्रह्मराक्षसाः वेतालाधिकृतास्तस्य विभूताः गु
ह्यदेशतः ५७ शंखचक्रगदापद्मधारिणो वनमालिनः पीतवस्त्रपरीधाना
सर्वे श्यामाश्चतुर्भुजाः ५८ किरीटिनः कुंडलिनो रत्नभूषणभूषिताः आ २०

२०A

विर्भूताः पार्षदाश्च कृत्स्नस्य भैरवतो मने ५९ चतुर्भुजा पार्षदाश्च दंष्ट्रोनागा
यज्ञाय च गुह्यकान्गुह्यकेशाय भूतादीन्संकराय च ६० द्विभुजाश्श्यामवा
र्णाश्च जपमालाकरावराः ध्यायंते श्रुरणांभोजं कृत्स्नस्य सततं मुदा ६१
दाश्येति युक्ताद्रासा श्रीवार्ष्णीमादाय पत्वतः आविर्भूता वै स्नवाश्च सर्वे
कृत्स्नपरायणाः ६२ पुलकांचितसर्वांगास्साश्रुनेत्राः सगद्गदाः आविर्भू
ताः पादपद्मात् पादपद्मैकमानसाः ६३ आविर्बभूव कृत्स्नस्य दक्षिणे नेत्र
भयंकराः त्रिशूलपट्टिशधरास्त्रिनेत्राः पाशिशेखराः ६४ दिगंबरा महा
कायाज्वलदग्निशिखोपमाः तेभैरवामहाभागाः शिवतुल्याश्च तेजसा
६५ रुरुसंहारकालघ्नास्य असितक्रोधभीषणाः महाभैरवइंद्राख्या वित्र

21

५

ब्र॰वै॰ ष्टौ भैरवास्स्मृताः ६६ आविर्बभूव कृष्णस्य वामनेत्राद्भयंकरः त्रिशूलपट्टिश
२२ व्याघ्रचर्म्माम्बरगदाधरः ६७ दिगंबरो महाकायस्त्रिनेत्रश्चंद्रशेखरः स ईशानो
महाभागो दिक्पालानामधीश्वरः ६८ डाकिन्यश्चैव योगीन्यः क्षेत्रपा
लाः सहस्रशः आविर्बभूवुः कृष्णस्य नासिकाविवरोदरात् सद्यस्त्रिको
टिसंख्याश्च दिव्यमूर्तिधरा वराः आविर्बभूवुः सहसा पुंसश्च पृष्ठदेशतः
७० इति श्रीब्रह्मवैवर्त्ते महापुराणे ब्रह्मखंडे सौतिशौनकसंवादे सृष्टिनि
रूपणं पंचमोऽध्यायः ५ सौतिरुवाच अथ कृष्णो महालक्ष्मीं सादरं च सरस्वतीं
नारायणाय प्रददौ रत्नेंद्रमालया सह १ सावित्रीं ब्रह्मणे प्रादान्मूर्तिं धर्मा
य सादरं रतिं कामाय रूपाढ्यां कुबेराय मनोरमां २ अन्याश्च जाया मन्यो २१

21A

भ्योयस्तुमेभ्यमममद्भवाः तस्मैतस्मैहृदोक्तस्सत्यांतांहृपवतीमसती ३ ता
तः शंकरमाज्ञायसर्वेषांयोगिनांगुरुं उवाचप्रियमित्येवंरहस्यामसिंहवा
हिनी ४ श्रीकृष्णस्यवचः श्रुत्वाप्रहस्यनीललोहितः उवाचभीतः प्रा प्रणतः३
णेशंप्रभुमच्युतं ५ श्रीमहादेवउवाच श्रृणुनाहंनरहस्यामिप्रकृतिंप्राकृ
तोयथा त्वद्भक्तैककर्मद्विनांदास्यमार्गविरोधिनीं ६ तत्वस्यानमुमाछन्नां
योगद्वारकपाटिकां मुक्तिच्छायांसरूपांचसकामांकामवर्द्धिनीं तपस्याछ
न्नरूपांचमहामोहकरंडिकां भवाकारस्यहैंदप्तेनिगडरूपिणीं ७ शास् घोरे३
नर त्रवित्तद्विजानीसङ्गुह्यच्छेदकारिणीं सत्सिद्धिभोगसाध्यांचविषयेच्छाविवर्द्धि
नीं ९ नेच्छामिरहीगणिनाथवरंदेहिमदीयतो यस्ययद्वांछितंतस्येतद

दर

ब्र॰वै॰ दातिसदीश्वरः ९ त्वद्भक्तिविषयेदास्येलालसावर्द्धतेनिशं त्वमिनजायते
२२ नाथजपनेपादसेवने ११ त्वंमामपंचचक्रेणशुणीचमंगलालयं स्वमेजाग
रणेस्वप्नेगायंगायंभ्रमाम्यहं १२ आकल्पकोटिकोटिंचतद्रूपध्यानतत्प
रं भोगेच्छाविषयेनैवयोगेतपसिमन्मनः १३ त्वत्सेवनेपूजनेचवंदनेनाम
कीर्त्तने सदोल्लसितमेवांचहर्त्तैविरतिवल्लभेत् १४ स्मरणेकीर्त्तनेनामश
णयोःश्रवणेजपः त्वच्चारुरूपंत्वध्यानेपादसेवाभिवंदने १५ समर्पणेचा
त्मनश्चनित्यंनैवेद्यभोजने वरंवरेशादेहीदंनवयाभक्तिलक्षणं १६ साष्टि
सालोक्यसारूप्यसामीप्यंसाम्यलीनता वदंतिषड्विधांमुक्तिंमुक्तामुक्तिवि
दाविभो १७ अणिमालघिमाप्राप्तिः प्राकाम्यंमहिमातथा ईशित्वंचवशि २२

22A

वेत्वंचसर्वकामावशायत्ताः १८ सर्वज्ञत्वंदूरश्रवणंपरकायप्रवेशनं वाक्
सिद्धिकल्पवृक्षत्वंसृष्टिसंहर्तृमीशता १९ अमरत्वंचसर्वेत्वंसिद्धयोष्टादशः
स्मृताः यशाभिजोदशवल्लीशमेवागुणाभेदकाः २० योगास्तपांसिसर्वाणि
दानानीचव्रतानिच यशःकीर्तिवचःसत्यधर्माण्यनशनानिच २१ भ्र
४५ मणंसर्वतीर्थेस्नानमन्यसुरार्चनं सूर्यदर्शनेसप्तद्वीपसप्तप्रदक्षिणं २२
स्नानंसर्वसमुद्रेषुसर्वस्वर्गप्रदर्शनं ब्रह्मत्वंचैवरुद्रत्वंविष्णुत्वंचपरंपदं २३
अतोनिर्वचनीयानिवांछनीयानिसंतिवा सर्वाण्येतानिसर्वेशकथितानि
चयानिच २४ नवभक्तिकलांशार्हैर्लिखोडशीसर्वयोषिताः सर्वस्यवच
नेप्राप्तात्वाकस्मत्त्वयोगीनांगुरु २५ प्रहस्योवाचवचनंसत्यंसर्वसुरेश्वर

23

ब्र॰वै॰ ५दं श्रीभगवानुवाच मत्सेवां कुरु सर्वेश सर्वेषु सर्वविदां वर २६ कल्पकोटिशतं

२३ यावत् हर्षशोकस्मदहर्निशं वरान्तपस्विनां त्वं च सिद्धानां योगिनां तथा २७ ज्ञा

निनां वैष्णवानां च सुराणां च सुरेश्वर अमरत्वं भव भव मत्तो मृत्युंजयो भवान् २८ स

र्वसिद्धिं च वेदांश्च सर्वज्ञत्वं च मद्वरात् असंख्यब्रह्मणां पातं लीलया वत्स द्र

क्ष्यसि २९ अद्यप्रभृति च ज्ञानेन तेजसा वयसा शिव पराक्रमेण यशसा महसा

मत्समो भव ३० प्राणानामधिकस्त्वं च भक्तस्त्वं च परो मम त्वत्तो नास्ति मे श्रे

यांस्त्वमदीयात्मनश्वरः ३१ येत्वां निन्दन्ति पापिष्ठा ज्ञानहीना विचेतनः पच्यंते

कालसूत्रे च यावच्चंद्रदिवाकरौ ३२ कल्पकोटिशतान्ते च ग्रहिष्यसि शिवां

शिव ममाज्ञयेयं च वचनं पालनं कर्तुमर्हसि ३३ त्वन्मुखान्निर्गतं वाक्यं क २३

रोमिन्नाथुनेतिच महाकंचसवाकंचपालनंतत्करिष्यसि ३४ गृहीत्वा
प्रकृतिंपंभोदिव्यंवर्षसहस्रकं सर्वंसमहत्संगारंकरिष्यसिनसंशयः
३५ नकेवलंतपस्वीत्वमीश्वरोभवन्सरोमहान् कालेगृहीतपस्वीच
योगीस्वेछामयोहियः ३६ दुःखंयदपिसंयोगेयत्वयाकथितंशिव कुस्त्री
ददातिदुःखंचस्वामितेनपतिव्रताः ३७ कुलेमहतियायानाकुलज्ञाकु
लपालिका करोतिपालनंस्वेदातनूशतभ्रमसंपतिं ३८ पतिर्बंधुर्गति
भर्त्तादैवतंकुलयोषितः पतितोपतितोवापिकुरूपरोगीश्वरोथवा ३९
असत्कुलप्रसूतायापित्रोर्दुष्टशीलभिःस्थिताः अवयापरभोग्यापतिं
निंदतिसंततं ४० आवयोरतिरिक्तंचयापश्यपतिंपतिंपातनी गोलोकेस्वामि

24

ब्र॰वै॰ २४ नासाइंकोटिकल्पंप्रमोदते ४१ भवितासाधिशिवाशोवाप्रकृतिर्वैस्रवीशिवा
मदाज्ञयातांसाध्वीचग्रहिष्यसिभवायच ४२ प्रकृत्यायोनिसंयुक्तंवह्निलिं
गंतीर्थमत्कृतं तीर्थसहस्रंसंपूज्यभक्त्यापंचोपचारतः ४३ सद्दक्षिणांसंप्र
नैयैः पवित्रश्चजितेंद्रियः कोटिकल्पंचगोलोकेमोदतेचमयासह ४४ ॥
लवंतीर्थेपूजनेचविधिवत्साधुदक्षिणा नच्युतिस्तस्यगोलोकात्संभवेदाव
योस्समः स्वद्वस्यगोमत्कृतपिंडेतीर्थेपुवालुनापिवा कृत्वालिंगंसंपूज्य
वशेकल्पायुतंदिवि ४६ प्रज्ञावान्श्रीमान्विद्वान्पुत्रवान्धनवांस्तथा
ज्ञानवान्मुक्तिमान्साधुः शिवलिंगार्चनाद्भवेत् ४७ शिवलिंगार्चना
स्था ममनीर्थंतीर्थमेवतत् भवेत्तत्रमृतःपापीशिवलोकंसगच्छति ४८ २४

२५A

महादेवमहादेवमहादेवेतिवादिनः पश्चान्यामिमहान्नस्तोनामश्रवणालो
भतः ४९ शिवेतिपाह्मम्रचार्यमारोक्षयातियोनरः कोटिजन्मार्जितान्यापा
न्मक्तोमुक्तिंप्रयातिसः ५० शिवकल्याणवचनंकल्याणंमुक्तिवाचकं यते
स्तत्प्रभवेनसशिवः परिकीर्तितः ५१ विछेदयनवंभ्रनोमिमग्रशोंकशागरे
शिवेतिशद्वमुच्चार्यलभतेतत्सर्वशिवंन्नरः ५२ पापघ्रोवर्ततेमुक्तोशिवोभक्ति
विनिश्चिते उत्सृजमस्थलिनेहृस्तोदत्वाकल्पतरुंमतं ५३ तत्वज्ञानेस्वसंज्ञ
येउवाचसिंहवाहिनी श्रीभगवानुवाच श्रगुनातिश्वत्सेत्वंगोलोकेममस
न्निधौ ५४ कालेनभीष्टसोपिशिवंशिवदंशिवापनं तेजस्सर्वदेवानामाविर्भूय
वगानने ५५ सतंत्यदैत्यान्सर्वाश्च्रभविनासर्वपूजिता ततःकल्पविशे॰

ब्र॰वै॰ क्षेत्रं च सततं सत्ययुगे सती ॥५३॥ भवितासि दक्षकन्या त्वं सती च शंभुगेहिनी ॥ ततः श
२५ रीरं संत्यक्ष्यसि तेभर्तृश्रुनिंदया ॥५४॥ मेनायां शैलभार्यायां भविता पार्वती च ॥ दि
व्यं वर्षसहस्रं च विहरिष्यसि शंभुना ॥५५॥ शर्वाणि ततः सर्वकालम भेदं ती त्वं भवि
ष्यसि ॥ काले सर्वेषु विश्वेषु महापूजा च पूजिते ॥५६॥ मयि नाप्रति वर्षे च शारदी
यां सुरेश्वरी ॥ ग्रामेषु च नगरेष्वेव पूजितासि ग्रामदेवता ॥६०॥ भवती भूम्ना वत्से वना
मभेदेन चारुणा ॥ मदाज्ञया स्वकृते स्तोत्रैर्नानाविधैरपि ॥६१॥ पूजां विधिं विधास्यामि
कवचस्तोत्रसंयुतं ॥ भविष्यंति महान्तश्च ते ते देवपरिचारिका ॥६२॥ धर्मार्थकाम
मोक्षाणां सिद्धाश्च फलभागिनः ॥ ये त्वां मातर्भविष्यंति पुण्यक्षेत्रे च भारते ॥६३॥ ते
षां यशश्च कीर्तिश्च धर्मैश्वर्यं च वर्द्धते ॥ इत्युक्त्वा प्रकृतिं तस्यै मंत्रमेकादशाक्षरं ॥६४

दत्वासकामबीजंचददौमंत्रमनुत्तमं चकारविधिनाध्यानंभक्तिभक्तान्तकं
पया ६५ श्रीमायाकामबीजंचददौमंत्रंदशाक्षरं स्रष्ट्रेपययोगिकिंशक्तिंसर्व
सिद्धिंचकामदः ६६ यदिस्रष्टोत्कृष्टतत्वंज्ञानंतस्मैददौविभुः त्रयोदशाक्षरंमं
त्रंसिद्धिज्ञानंतदेवच ६७ कामायवह्निजायैतेवंकुबेरायचवायवे पद्मंकुबेरादित्या
भ्यांदत्वामंत्रादिकंपरं ६८ विधिंचोवाचस्रष्टार्थंविधात्रविधिरेवसः श्रीभग
वानुवाच मदीयंचतपःकृत्वादिव्यंवर्षसहस्त्रकं ६९ सृष्टिंकुरुमहाभाग
विधेनानाविधांपरां इत्युक्त्वाब्रह्मणेकृष्णोददौमालांमनोरमां ७० जगाम
योगिभिःसार्द्धंगोपैर्वृन्दावनंवनं ७१ इतिश्रीब्रह्मवैवर्त्तेमहापुराणेब्रह्मखण्डे
सौतिशौनकसंवादेसृष्टिनिरूपणोनामषष्ठोध्यायः ६ सौतिरुवाच तदाब्र

स्तनूतपः कृत्वा सिद्धिं प्राप्य यथेप्सितां संसृजे पृथिवीमादौ मधुकैटभमेदसा
१ ससृजे पर्वतानष्टौ प्रधानं स्तु मनोहरान् तुह्नान्‌ संख्यातकिं कूर्मेप्र-
धानाख्यं निशामय २ सुमेरुं चैव कैलाशं मलयं च हिमालयं उदयं च तथा
स्तं च सुवेलं गंधमादनं ३ सप्तद्वीपान्ससृजे सप्त नदान् कति विधानदीन् ह्र
दांश्च ग्रामनगरं सप्तद्वाख्यां निशामय ४ लवणेक्षुसुरासर्पिर्दधिदुग्धजला
र्णवान् लक्षयोजनमानेन द्विगुणांश्च परात्परान् ५ सप्तद्वीपाश्च तद्भूमि
मेरुं लोकमलां कृते उपद्वीपांस्तथा सप्तसीमा शैलांश्च सप्त च ६ निबोध
विप्र द्वीपाख्यां पुराजा विधिना कृता जम्बूशाककुशास्त्वक्रौंचनिषग्रो
यपुष्करान् मेरोरष्टसु संलग्नेषु संसृष्टे च पुरा मम भः सृष्टाश्च लोकपालानां

26A

विहारायमनोहरा ८ स्वलेनेतमस्वलोकंनदीगिवेमायजगतोपतिः ऊर्द्ध्वे
स्वर्गाश्चसमेवतपोमाख्यंनिशामय ९ भूर्लोकंचस्वर्लोकंभुवर्लोकेसमनो
हरं जनलोकंतपोलोकंसत्यलोकंचशौनकाः १० मेगास्वर्ङ्गिब्रह्मलो
कंजरादिपरिवर्जितं तद्दैर्ध्यक्रवलोकंचसर्वतःसमनोहरं ११ तदधः
सप्तपातालान्निर्ममेजगदीश्वरः स्वर्गेतिविक्रमेभाग्यन्नयोधःक्रमा
तोमुने १२ अतलेवितलेचैवसुतलेचतलातले महातलेचपातालेर
सातलमपश्चले॥१३॥सप्तद्वीपेसमस्वर्गेसप्तपातालसंयुते॥ एभिर्लो
कैश्चब्रह्माण्डेब्रह्माधिकारमेवच॥१४॥एवंचसंख्यब्रह्माण्डसर्वकृत्रिममेवच
महद्विष्णुलोमाचविवरेषुचशौनक॥१५॥प्रतिविम्बेषुदिक्पालाः ब्र

27

ब्र॰वै॰ स्तविष्णुमहेश्वराः सनकादयः सर्वेसंतिकृष्णस्यमायया १६ ब्रह्माण्डगणा
२२ नांश्चकर्तानत्वमेष्जगतांपतिः नयोंकरोनयर्म्म्अनचविष्णुश्चकेश्वरः १७
संरव्यातुमीश्वरंप्राज्ञोनसंख्यानेतथापिसः विश्वाकाशदिशांचैवसर्व
तोपद्यपितम १८ कृत्रिमाणिविचंश्वाणिश्चस्यानिचयानिच अनित्या विष्
निचविश्वेद्वेस्वमवन्तस्थानिच १९ वैकुंठःशिवलोकश्चगोलोकाश्चनयो
परः नित्याविश्वबहिर्भूतोत्वात्माकाशदिशोयथा २० इतिश्रीब्रह्मवैव
र्त्तेमहापुराणेब्रह्मखण्डेसौतिशौनकसंवादेसृष्टिनिरूपणेसप्तमोध्या
यः ७ सौतिरुवाच ब्रह्मविश्वंविनिर्माय्यविष्णोवरयोषितां चका
रवीर्य्यधानंचकामुकांकामुकोयथा १ साद्दिव्यंशतवर्षंचधृत्वागर्भं २३

सा २

२७A २२

षडंगसहं समस्तांश्च सर्वेषु चतुर्वेदान्मनोहरान् २ विविधान्शास्त्रसंघां
श्रुतर्कव्याकरणादिकान् रवहस्त्रिंशत्संख्यकादिव्यारागिनीसु मनोहराः
३ षट्रागांश्च सुंदरांश्च नानाताललान्समन्वितान् सत्यत्रेतांहापरं युक
ह४ लिंचकल्पस्थितं ४ चंषमासमृतंचैव तिथिदंडलणादिकं दिनरात्रिंच
वारांश्च योगांसंध्यामस्वमेवच ५ पुष्टिंचदिवसेनांचमेधांचविजयाज्ञ
यां षट्कृत्तिकांश्च योगांश्च करणांश्च तपोधनः ६ देवसेनामहाषष्ठीं
कार्तिकेयप्रियासती मातृसुप्रधानासावालानामिष्टदेवता ७ ब्रह्मं
पद्मंचवाराहंकल्पत्रयमिदंस्मृतं नित्यंमितिकंचैवद्विपरार्द्धंचप्राकृतं ८ नै२
चतुर्विधंचप्रलयंकालंचमृत्युकन्यकां सर्वांश्याधिगणांश्चैवसापस्य

28

ब्र. वै. पत्नेनंददौ ९ अथधातुःपृष्ठदेशादधर्मःसमजायत अलक्ष्मीतद्वामपा
२८ र्श्वात्तुबभूवतस्यकामिनी १० नाभिदेशाद्विश्वकर्माबभूवशिल्पिनांगुरुः
महांतोवसवोष्टौचमहाबलपराक्रमाः ११ अथधातुश्चमनसाआविर्भूता
कुमारकाः चत्वारःपंचवर्षीयाज्वलंतोब्रह्मतेजसा १२ सनकश्चसनंद
नश्चतृतीयश्चसनातनः सनत्कुमारोभगवानश्चतुर्थोज्ञानिनांवरः १३
नदा २ सत्वीकश्चसमनुस्तस्यौतापरिपालकः स्वयंविधाताप्रोक्तश्चतानुवाचमह
र्षितान् १४ सृष्टिंकर्तुंमहाभागोमहाभावतान्द्विज जग्मुःतेनहीत्यु
क्त्वातत्संकल्पपरायणाः १५ आविर्बभूवमुखतःकुमारःकनकप्रभः दि
व्यरूपधरःश्रीमान्सस्त्रीकःसदरोद्भवा १६ तद्रीयांगोवीजरूपोनाम्ना २८

28A

स्वायंभुवो मनुः ॥ पत्नी सा शतरूपा च रूपाढ्या कमलाकला ॥ १७ ॥ चुकोप देवेन मा
तेन विधाता जगतां पतिः ॥ कोपाच्छक्रस्य च विधेर्ज्वलतो ब्रह्मतेजसा ॥ १८ ॥ आवि
टा३ र्भूता ललाटाच्च रुद्रा ह्येकादश स्मृताः ॥ कालाग्निरुद्रः संहर्त्ता तेषामेकः प्रकीर्त्ति
स४ तः ॥ १९ ॥ सर्वेषामेव विश्वानां पवनाम संस्मृतः ॥ राजसः स्रष्टये ब्रह्मा शिवो विश्वश्च
सात्विकौ ॥ २० ॥ गोलोकनाथः कृष्णश्च निर्गुणः प्रकृतेः परः ॥ परमज्ञानिनो मूर्खा
धीवदंती नाम से शिवे ॥ २१ ॥ शुद्धसत्वस्वरूपं च निर्मलं वैष्णवाग्रणीः ॥ शृणु नामा
नि रुद्राणां वेदोक्तानि च यानि च ॥ २२ ॥ महान्महात्मा महिमा भीषणश्च भयंकरः
ऋतध्वजश्चोर्ध्वकेशः पिंगलाक्षो रुचिः शुचिः ॥ २३ ॥ स्रष्टुश्च वामपार्श्वाच्च दक्षो
दक्षिणपार्श्वतः ॥ छायायां कर्दमो जातो नाम्ना मे पंचशिखस्तथा ॥ २४ ॥ वक्षसश्चे

७१

ब्र.वै. वक्षोदेशस्वकंठदेशाच्च नारदः मरीचिः स्कंधदेशाच्च उत्पन्नस्तपोगणान् २५ वा
२९ शिष्ठो रसनादेशात्प्रचेताः प्रकोष्ठतः भृगुर्वामकक्षेभ्यः दक्षकुक्षेः पुलहः स्व
यं २६ सृष्टिं विधातुं च विविधप्रकारान् तांस्तानपि पितुर्वाक्यं समाकर्ण्य।
तमुवाच सनारदः २७ श्रीनारद उवाच पूर्वमानय मज्ज्येष्ठान्सनकादीन्।
पितामह कार्यं त्वादारगुणान्स्वात वदज्जगत्यते २८ श्राप्तस्तपसा फक्का
संसारपवयं कथं अहोहंतप्रभावो ऽद्भुतिर्विपरीतापकल्ये २९ कस्मै ऽद्भुतोय
पीयूषान्नवरं दातं तपोधनाः कस्मै ददासि विषयं विषयं च विषाधिकं ३० अतीव
निम्नगौरे च भवाब्धौ च पतेत् पतेत् निस्तृतिस्त्तस्यना स्तीति कोटिकल्पगतेपि
च ३१ निस्तारवीजं सर्वेषां वीजं च पुरुषोत्तमं सर्वदं भक्तिदं दास्यप्रदं सत्यं कृपाम
२५

यं ३२ भक्तैकशरणंभक्तवत्सलंस्वच्छमेवच भक्तप्रियंभक्तनाथंभ-
क्तानुग्रहकारकं ३३ भक्ताराध्यंभक्तसाध्यंविहायपरमेश्वरम् मनो
दयानिकोमूढोविषयेनाशकारणे ३४ विहायकृष्णसेवांचपीयूषा
दधिकंप्रियं कोमूढोविषयाश्नातिविषमंविषमाभिदं ३५ स्वप्नवन्न
श्वरंतुच्छमसत्यंनाशकारणम् यथादीपशिखाग्रेचकीटानांसुमनोह
रं ३६ यथाबडिशमांसंचमत्स्यानामुखप्रदम् तथाविषयिनांतातविष
यंमृत्युकारणं ३७ इत्युक्त्वानारदस्तत्रविरामविधेःपुरः तस्थौभातेनम
हताज्वलदग्निशिखोपमः ३८ ब्रह्माचकोपतातश्रुत्वाशशापतातंपंहि
न उवाचकंपितांगश्चरक्तास्यःस्फुरिताधरः ३९ ब्रह्मोवाच भविता-

30

ब्र॰
वै॰ ते॰
३

त्वानलोभात्त्वमत्याप्येन च नारद क्रीडामृगस्त्वं साध्व्यश्च पोनित्सम्यवश्चलेपवः ४०
स्थिरयौवनकन्यानां रूपाढ्यानां मनोहरः पंचाशत्कामिनीनां भर्त्ता च शा
णवल्लभः ४१ शृंगारशास्त्रवेत्ता च महाशृंगारलोलुपः नानाप्रकारशृंगा
रनिपुणानां गुरोर्गुरुः ४२ गंधर्वाणां च प्रवरः सुस्वरश्च सुगायनः वीणावा
दनसंदर्भनिस्नातस्थिरयौवनः ४३ प्राज्ञो मधुरवाक् शांतो सुशीलः सुंदरः
सुधीः भविष्यति न संदेहो नाम्ना चोपबर्हणः ४४ ताभिर्दिव्यलक्षयुवनि
हृत्वा निर्जने वने पुनर्मदीयशापेन दासीपुत्रश्च तत्परः ४५ वत्स वैष्णवसं
सर्गात्तैर्वैष्णवोच्छिष्टभोजनात् पुनः कृष्णप्रसादेन भविष्यसि ममात्मजः ४६
त्वानंदास्यामि ते दिव्यं पुनरेव पुरातनं सृष्टिनाभवनस्रष्टत्वमन्यनिर्गते ध्रुवं । ४७ ३

पापानंग्रहणमात्रतः मन्त्राणुग्रहणेनैतिपत्सर्वंकर्मनिर्मलपंतिच ५६ श्रुत्वान्
दानांश्च शिष्याश्चैवमेवकात्वोपवास्तथा योदर्शयतितन्मार्गंसञ्ज्ञतिस्तेलभेद्धुवं
५७ योदर्शयतितन्मार्गंशिष्येविश्वासितोगुरुः ऊंभीपाकेस्तितेतस्पयावच्चं
द्रदिवाकरौ ५८ सकिंगुरुः सकिंनातसकिंस्वामिसकिंसुतः यः श्रीकृष्णप
दांभोजेभक्तिंदातुमनीश्वरः ५९ समोनिरपराधेनत्वयाहंचतुराननः मा
यासमेतमुचितोमेतेच्चैवंपिपंडिताः ६० कवचस्तोत्रपूजाभिः सहितंतस्ते
मनुप्रभोः त्वमेभवत्वमन्त्रपायानप्रतिविम्बेशुनिश्चितम् ६१ अग्रस्त्वोभा
विस्वेशुयावत्कल्पत्रयंपत्रः गतेषुत्रिशुकल्पेषुपूज्यपस्त्वोभविष्यसि ६२
मृत्युनाप्रजभागस्तेत्वतादिश्यपिसुव्रतः पूज्यातत्तोस्तुमामेकावंयोभवस्तु

30A

ब्रह्मस्तु क्रमस्ततं विप्रं विरराम जगत्पतिः हर्षोद्नारदस्तातमुवाच सपुटांजलिः ४८
नारदउवाच क्रोधं संहर संहर्तोः तात तात जगद्गुरोः स्पृष्टं तपस्विनमस्याद्य।
क्रोधोयमनयनाकरः ४९ पापं स्वरितं त्यजेद्विद्वान्पुत्रमत्तस्थगामिनं तपस्वि
नं सततं संभ्रमं कथमर्हसि पंडितः ५० जन्मनिर्भवतमेब्रह्मन्न्यामनास्यचयोनिषु।
नजहातु हरेभक्तिमामेव देहि मे वरं ५१ पुत्रस्ते जगतां पथे नास्ति भक्तिर्हरेःपदे:
स्वकरोदतिरिक्तश्च सोदरो भारते भुवि ५२ तिर्यक्स्वरो हरेर्भक्तियुक्तः स्वकर्मयो
निषु जन्मनि भक्तस्य वरो गोलोकं जातिकर्मणा ५३ गोविंदचरणांभोजभक्तिमा
ध्वीकमीप्सिते पिवतां वैष्णवानां स्पर्शपूताव संदृशा ५४ तीर्थं तिस्पर्शमात्रेण।
नरामक्ताश्च भारते पौरश्चकोटिपुरुषैः सर्वं मार्हहरेपदे ५५ कोटिजन्मार्जितात्

गादिभिः इत्युक्त्वा नारदस्तत्र विरराम पितुः पुरः तस्थौ सभायां सवि चेहृदये
न विह्वलता ६४ उपबर्हणगंधर्वो नारदस्तेन हेतुना दासीपुत्रश्च शापेन ।
पितुवचनशौनक ६५ ततः पुनर्नारदश्च स बभूव महानृषिः ज्ञानं प्राप्य
तः पश्चात्तत्कण्ठविद्यामिनात्मुना ६६ इति श्रीब्रह्मवैवर्त्ते महापुराणे ब्रह्मख
ण्डे सौतिशौनकसंवादे नारदशापोपलंभनं नामाष्टमोऽध्यायः ८ सौतिरुवाच
अथ ब्रह्मा स्वपुत्रांश्च मुख्यानन्यादिदेश वै सृष्टये सृष्टिं चक्रुः ते सर्वे विप्रेन्द्र नारदं वि
ना १ मरीचिर्मनसो यज्ञे कश्यपश्च प्रजापतिः अत्रेर्नेत्रमलाश्चंद्रः क्षीरो
दे च बभूव ह २ प्रचेतसोऽपि मनसो गौतमश्च बभूव ह पुलस्त्यमानसः पुत्रो मित्रा
वरुणपवच ३ मनोश्च शतरूपायां तिस्रः कन्याः प्रसूयिरे आकूतिर्देवहूति

32

वृ.वै. अप्रसूतिश्चपतिव्रता ४ प्रियव्रतोत्तानपादौद्वौचपुत्रौमनोर्हरेः उत्तानपा
३२ दतनयोध्रुवःपरमधार्मिकः ५ आकूतिंरुचयेप्रादात्दक्षायचप्रसू
तिकां देवहूतिंकर्दमाययत्पुत्रः कपिलःस्वयं ६ प्रसूत्यांदक्षवीर्येण
षष्टिःकन्याप्रजज्ञिरे अष्टौधर्मायप्रददौरुद्रायैकादशस्मृता ७ शिवायैका
सतींप्रादात्कश्यपायत्रयोदशः सप्तविंशतिकन्याश्चददौचन्द्रायतत्त्ववान् ८ ना त्व
मानिधर्मपत्नीनांमत्तोविप्रनिशामय शांतिर्मैत्रीधृतिस्तुष्टिःक्षमाश्र
द्धामतिस्मृतिः शांतेःपुत्रश्चसंतोषःपुष्टेःपुत्रोमहानभूत् धृतेर्धैर्यश्चपुत्रो
ऽहर्षदर्पौसुतौस्मृतौ ९ क्षमापुत्रःसविस्मश्चश्रद्धापुत्रश्चधार्मिकः
मतेर्ज्ञानविधःपुत्रःस्मृतेर्जातिस्मरोमहान् १० सर्वपत्न्यांचतुर्न्नाग.... ३२

गणाहर्षि वसविंदेतेधर्म्मिष्ठः धर्म्मपुत्राश्चशौनक १२ नामानिरुद्रपत्नीनां
सावधानंनिबोधयः कलाकलावतीकाष्ठाकालिकाकलहप्रिया १३
कंदलीभीषणारास्नाप्रस्नेच्छाभूषणाशुकी तासांबहवः पुत्रावभूवुः
शिवपार्षदाः १४ सामतीस्वामिनीदायांतनुंतन्याजपूजनः पुनभुत्वाशैलपुत्री
पत्नीभेशंकरंपतिं १५ कश्यपस्यप्रियाणांचनामानिश्रृणुधार्मिकाः अदि।
तिर्देवमातानापौदैत्यमानादिस्तथा १६ सर्वमाना नथाकेद्रुर्विनतापक्षिस
त्तथा सुरभिश्चगवोमातामहिमानांचनिश्चितं १७ सारमेयादिजंतूनांस
रमाश्चश्वनुषदां दनुमस्तदानवानामन्याश्चैवमादिकाः १८ इंद्रश्चद्वाद।
शादित्याः उपेंद्राश्चसुरात्तुने कथितास्मादितेपुत्राः महाबलपराक्रमः १९

ब्र॰वै॰ इंद्रश्चोऽजयंतस्य ब्रह्मन्नेशाच्यामजायत उपेंद्रवीर्यान्नष्टथिव्यांतु मंगलः
समजायतः २० शौनक उवाच कथं सौते त्वयाचोपेंद्रात्तु मंगलः समजा
३३ यत वसुंधरायां चबलवानेतन्मे व्याख्यातुमर्हसि २१ सौतिरुवा॰
33 उपेंद्ररूपमालोक्य कामार्त्ता च वसुंधरा विधाय सुंदरीवेषमनंता भो
दयौवना २२ मलये निर्जने रम्ये चारु चंदनचंपके चंदनोक्षितसर्वा॰
वांगं रत्नभूषणभूषिते २३ तस्य शीलसमर्याना चसांतं सुस्मितमीषि
तं सस्मिता तस्य तल्पे च सद्दृता सामुपस्थिता २४ सुरम्यां मालतीमा
लां ददौ तस्मै वरानना सुगंधि चंदनं चारु कस्तूरीकुंकुमान्वितं २५
उपेंद्रस्तन्मनोज्ञात्वा कामन्मथपीडितः नानाप्रकारशृंगारं चकार च तया ३३

मी

33A

सह २६ ततंसमंसंगसंग्रामकालमृद्भेमापसतीतदाम्नतवद्विहृतेवासौवीर्या
धानंकृतेवैरे २७ तोविलग्नावस्तुश्रोगीगिसह्तवसंभोगमरौक्छिता वृहन्म
कर्नितवाचमस्मितोविष्ठलोलली २८ ततोगावन्तस्मिकृत्वातातदेहष्ववच
वुवच विहायपत्ररहस्मिन्नगामपुरुषोत्तमः २९ उर्वशीपथिगच्छतोवो
धयामासलामृते साचपत्रहूहत्रातेकथयामासमभ्यतो ३० वीर्यसव
रणाकन्नैसाचषाकामृदुवेला प्रवालस्याकरेज्ञावीर्यान्यासेचकार
ता तेनप्रवालवर्णाश्चक्रमारसमपद्यत तेजसासूर्यसदृशोनारायणाह
तोमहान् ३२ भ्रूणदानास्मितेजसोविस्मतल्लोवभूवह दितेर्हिरण्यक॰
शिपुर्हिरण्यानेत्तोमहाबलौ ३३ कन्यायांसिंहकाविप्रमेहिकेपश्चा॰

बृ·वै· तस्मात्कः निर्ऋतिः सिंहिकासा च तेन राहुश्च नैऋतिः ३४ सुकरेणादिर
३५ ण्यपाक्षोप्यनयत्योस्ततोभवा हिरण्यकशिपोः पुत्रः प्रह्लादो वैष्णवाग्रणीः
34 विरोचनस्ततस्तस्य सुतस्तस्य वलिः सर्वे वलेः पुत्रो महायोगी ज्ञानी शंकर
किंकरः ३६ दितेर्वंशस्य कथितः दनोर्वंशं निवोधमे: अनन्तवासुकी
चैव कालीयं च धनंजयं ३७ कर्कोटकं तक्षकं च पद्मं ऐरावतं तथा महापद्मं च
शङ्कुं च शङ्खं च संवरं तथा ३८ धृतराष्ट्रं च दुर्धर्षं दुर्जयं दुर्मुखं वलं गोक्षं
गोकर्णमवं चैव विरूपादांश्च शौनक ३९ एषां प्रवरां चैव यावन्त्यः सर्पराजया
कन्यकामनसादेवी कमलांससम्भवः ४० तपस्विनीनां प्रथमा महातेजस्विनी ।
शुभा यत्यतिश्रुवरकाहनारायणो कमलोद्भवः ४१ आस्तीकनयोयस्या । ३५

34A

विस्नतुल्यस्यतेजसा पक्षीस्मरत्नमात्रेणनाक्लिनागभयोन्दूणां ४२ कद्रु।
वंशोनिगदितोविनतायाश्चसंप्रतो वैनतेयाहरौगाउत्तोविस्नतुल्यपराक्र
मौ ४३ तदहंश्रेवन्तः क्रमेणेवयथावत्सः पादिजातयः गावश्चमहिषाश्चैव
हरभिश्चवरामने ४४ तेसर्वेसारमेयाश्चबभूवुः सरमासुताः दानवाश्च
दनोवंशोऽन्यासामान्यजातयः ४५ उक्तः कस्यपवंशश्चचंद्रस्याख्यानोति
बोधमे ४६ नामानीचंद्रपत्नीनांसावैनानिसामय ४६ अश्वस्पर्शेचचरि
तेपुनरोपुनरातने अश्विनीभरणीचैवकृत्तिकारोहिणीतथा ४८ मृग
शिरानतथाद्राचसज्यासाध्वीउत्तनर्वसुः पुष्यश्लेषामघाश्चैवकालभपूर्वा।
फाल्गुनी हस्ताचित्राचस्वातीचविशाखानुराधिकाः ज्येष्ठामूलातथा

या

श्रु.वै. पूर्वाषाढे वैचोत्तराषाढा श्रवणा च धनिष्ठा च तथा शतभिषक्शुभा । पूर्वो
३५ त्तराभाद्रपदा रेवती सुता विश्रुप्रिया तासां मध्ये च सुभगा रोहिणी शशिका
35 वरा सततं रसभावेन चकार शशिनं वशे ५१ रोहिण्युपगतं स्मृत्वा दीनया म
न्याचकासिनी सर्वा भगिन्यः पितरं कथयामासुर्दुःखिताः ५२ सपत्नी।
कृतसंतापं प्राणनाशकरं परं दक्षः प्रकुपितः श्रुत्वा शशाप मेवं सर्वकं ५३
दुतं स्मरशापेन यक्ष्मग्रस्तो बभूव ह दिने दिने यक्ष्मणा च क्षीयमानः सुदुः
प खितः ५४ बहुधार्द्दितो मानेशं शंकरं शरणं ययौ हृष्टश्च दृष्ट्वा शंकरश्च क्लेशिते
शरणागते ५५ करुणासागरस्सोऽपि कृपया चाभयं ददौ निर्मुक्तिं यक्ष्मणो
कृत्वा स्वकपाले स्थलं ददौ ५६ अमरो निर्भयो भूत्वा ततस्सोऽपि शिवशेखरे। ३५

35A

तंशिवः शोरवेरक्त्वाबभूवचंद्रसेश्वरः ५७ नास्तिदेवेषुलोकेषुशिवात्सुरारा ३६
ध्यंजर दक्षकन्यापतिंमुक्त्वादृष्टाचहतकड्डःपुनः ५८ नाजगमुःशरणंनान्तेद
तेतेजसोनोवरं उच्चैरुदंडुर्गत्वानिहत्यांगंपुनःपुनः ५९ तमस्तुःकालरु
दीनंदीनानाथंविधेसतं दक्षकन्याउवाच स्वामीसौभाग्यलाभायत्वमेको
स्वामिरेवच ६० सौभाग्यमस्त्वनस्नातः गतःस्वामीगुणान्वितः स्थितंचदक्ष
विहिताततंदुष्यातंमयंजगात् ६१ विज्ञानमनास्त्रीणांलालसायपतिलोचना
पतिरेवगतिस्त्रीणांसंपदाःपतिरेवच ६२ धर्मार्थकाममोक्षानांहेतवः
सेतभवार्णवे पतिर्नारायणःस्त्रीणांव्रतंधर्मंसनातनं ६३ सर्वंकर्मवि
धानासास्वामिनंविमुखाव्रुयाः स्नानंचसर्वतीर्थेषुसर्वेयज्ञेषुदक्षिणा ६४

ब्र॰वै॰ सर्वदानानिपुण्यानिव्रतानिनियमानिच देवार्चनंचनस्नानंसर्वगामिनी॥
३६ चतपांसिच ६५ स्वामिनः पादसेवायाः कलांनार्हंतिषोडशीं सर्वेषांबां
धवानांचप्रियः पुत्रस्त्रयोषितो ६६ सपवस्वामिनेशास्त्रेशतपुत्राधिकं॥
36 पतिः असत्प्रसूतायास्तद्वेष्टिस्वामिनंसदा ६७ यस्यामनस्सुतंदुष्टंशतते
परस्त्रुषे पतिव्रतेरोगिणेवृद्धेनिर्द्धनेगुणहीनके ६८ युवानंचैववृद्धंवा
भजेतंनत्यजेत्तस्मी सगुणंनिर्गुणंवापियाद्वेष्टिसंतनत्यजेत्पतिः ६९ पच्यते
कालसूत्रेसायावच्चंद्रदिवाकरौ कीटैस्सकुलतुल्यैश्चभक्षितासादिवानिशं
७० भुंक्तेमृतवसांमांसंपिबेन्मूत्रंचतत्क्षया गृध्रकोटिः सहस्राणिशतज
न्मानिसूकरः ७१ श्वापदः शतजन्मानिसाभवेद्बंधुतान्ततः ततोमानवजन्मा ३६

36A

नितमेवंचैवन्सर्वकर्मणः ॥२२॥ विधवाचनहीनाचयोगफलाभवेध्रुवं कं
न्यादेहिनःकोनदानेचकामसरैप्रियेःस्मृते ॥२३॥ विधानामहेशस्त्वंचगु
नःश्रेष्ठंक्रमेजगत् कन्यानांवचनंश्रुत्वादक्षःसंकरमब्रवीत् जगा
मसंधुसलंदृष्ट्वासमन्याप्रवनामच दक्षः तमाशिषंकृत्वासमवाचकृपा
निधिः तत्याजकोपदुःखंदृष्ट्वाचप्रणतंशिवं दक्षउवाच देहिजामातरंश
भोमद्दीयंप्राणवल्लभं ॥२४॥ मत्सुतानांचप्राणानांपरमेवप्रियःपतिः नचेद
दातिजामातःममजामातरंहरे ॥२५॥ दास्यामिदारुणंशापंत्वंप्रकेनतुचाने
दक्षस्यवचनंश्रुत्वातमुवाचकृपानिधिः ॥२६॥ सुधाधिकंचवचनंब्रह्मन्
शरणं नरः शिवउवाच करोषिभस्मसाच्चेन्मांदास्यामिशापमेवच ॥२७॥

ब्र·वै
२१
37

नाहंयातुसमर्थश्चवेद्रंचसरणागतं शिवस्यैववचनंश्रुत्वादत्तोशंभम
यतः ८० शिवःसस्मारगोविंदंविनयस्नोव्रणाकारकं पतस्मिन्नंतरेकृस्णो
दृष्टश्रात्मगणरूपधृक् ८१ समाययौतयोर्मध्येलोतेतनमतुःक्रमात् दत्वाशु
भाशिषतास्योव्रह्मज्योतिःसनातनः ८२ उवाचशंकरस्तुर्णांतमःप्रध्येस
कोहिज श्रीभगवानुवाच नचात्मनःप्रियःकश्चित्सर्वेसर्वेषुवेयथा ८३
आत्मनारहसायदेहिचंद्रसरेश्वरा तपस्विनोवरःशांतस्त्वमेववेसवाग्रणी ८४
समःसर्वेषुजीवेषुहिंसाक्रोधविवर्जितः दृष्टिक्रोधोचदुर्दर्ष्येतेजसीब्रह्म।
णःसुतः ८५ शीघ्रोविभेतिदुर्द्धर्षदुष्टकस्मनकस्मननारायणवचःश्रुत्वा
महस्यशंकरःस्वयं ८६ उवाचनीतिसारंचनीतेवीजंपरात्परं शंकरउवाच २१

37A

सर्वंस्त्वत्क्रमयोर्दंस्वधर्मस्त्वंजगत्प्रभोः यः स्वधर्म्मविहीनस्तु सर्वैः सर्वबहिष्कृतः
यः स्वधर्म्मसदाचारैस्तं धर्मस्त्वं परिरक्षति ७८ धर्मवेदस्वरूपं च किमाश्चर्यं च
मायया त्वं सर्वपाता स्रष्टा च हन्ता च परिणामतः ७९ त्वयि भक्तिर्दृढा
यस्य न तस्य कस्मात् भयं भवेत् शंकरस्य वचः श्रुत्वा भगवान् सर्वभाव
वित् ८० चंद्रं च ब्रह्मणे निष्कृदा दत्ताय प्रददौ हरिः प्रतस्थावात्रेश्चंद्रस्तनि
ध्याधिः शिवमेषवे ८१ निजग्राह्य पदं चंद्रं विसृज्य दक्षं प्रजापतिः यक्ष्मग्रस्तस्तु
तेन दृष्ट्वा दक्षं कृष्णं च माधवं ८२ पदेस्थानं तं पदे न चकार हरिः स्वयं कृत्स्न
तेभ्यो वरं दत्वा जगाम स्वालयं द्विजः दत्त्वा चंद्रं गृहीत्वा च कन्यां च प्रददौ पुनः
चंद्रस्ताश्च परिणीय विजहार दिवानिशं ८४ सर्वमदहर्षिताः सर्वाः तत्र

ब्र. वै.
३८
38

स्तैवकं पिता: इत्येवं कथितं सर्वं किंचित्सृष्टिक्रमं मुने ८५ श्रुतं च गुरुव
क्त्रेण पुष्करे स्मुनिसंसदि ८६ इति श्रीब्रह्मवैवर्त्तेने महापुराणे ब्रह्मखंडे नव
मोध्यायः ९ सौतिरुवाच भृगोः पुत्रश्च च्यवनः शुक्रज्ञानिनां वरः क्रतो
रपि क्रियाभार्यायां वालखिल्यान्नसूयत १ त्रयः पुत्रांश्च गिरसः बभूवुः मु
नि सत्तमा बृहस्पतिरुवाच तथ्यश्च संवरश्चाग्निः शौनक २ वशिष्ट ......
स्य सुतः शक्तिः तस्य पुत्रः पराशरः पराशरसुतः श्रीमान्कृष्णद्वैपायनो
हरिः ३ व्यासपुत्रः शिवांशश्च शुक ज्ञानिनां वरः विश्रवा पुलस्त्यस्य
पुत्रो धनिनां वरः ४ शौनकोवाच अहो पुराणविदुषामतीवदुर्गमं वचः
न बुद्धं वचनं किंचित्पयनेशं जन्म पूर्वकं ५ अधुनाकथितं जन्म यत्नेशास्य ३८

38A

स्वगादिदं पुनर्भिन्नक्रमेञ्जन्मब्रवीषिकथमेवमां ६ शौनकउवाच बभ्रुवु
देतेदिक्पालाश्चबाचपरमेश्वरात् पुनश्चब्रह्मसायेनमचविश्वश्रवःसुतः ७
गुरुवेदविभागाद्यानमतप्यश्चयनेश्वरः याचेन्क्वोभदिस्वर्णाचयत्वनश्चश्चेत
मः येनयोविरमोभ्यत्वातस्मैदद्यानमग्रतः चकारभस्मसाहिमद्यपुनर्जन्मा
ल्लाभस्तः ९ तेनविश्वश्रवःपुत्रकुवेरश्रुधनाधिपः रावणाःकुंभक
र्णोश्चधार्मिकश्चविभीषणाः १० पुलहस्यसुतोवात्स्यःशांडिल्यःस्यहचेसु
तः सावर्णीगोत्रमायत्तेमुनिप्रवरएवसः ११ काश्यपःकश्यपाज्जातोभरद्वाज
ति जोहदसं स्वयंवात्स्यश्चपुलहात्सावर्णीगोतमस्तथा १२ शांडिल्यस्यहवे
पुत्रोमुनेस्तेजस्विनांवरः बभ्रुवुःपंचगोत्राश्चैवतेषांप्रवराभवेत् १३ बभ्रुवु

ब्र॰वै॰ ब्रह्मणो वक्त्रादन्या ब्राह्मणजातयः तास्थिता देशभेदेषु गोत्रसन्नामशौनकः
३९ १४ चंद्रादित्यमनूनांचप्रवराः क्षत्रियास्स्मृताः ब्रह्मणोबाहुदेशाच्चैवान्या
39 क्षत्रियजातयः १५ ऊरुदेशाच्चवैश्याश्चपादतः शूद्रजातयः तासांसंकर
जातेनबभूवुर्वर्णसंकराः १६ गोपनापितभिल्लाश्चतथामोदककूबरौ ताम्बूली
पर्णकारैश्चतथावनिकजातयः १७ इत्येवमाद्याविप्रेंद्रसच्छूद्राः परिकीर्तितः
शूद्राविशोस्तुकरणोम्ब....वैश्याद्द्विजन्मनो १८ विश्वकर्माचशूद्रायांवी
र्याधानंचकारसः ततोबभूवुः पुत्राश्चनवैतेशिल्पिकारिणः १९ माला
कारः कर्मकारः शंखकारः कुविंदकः कुंभकारः कंसकारः षडेतेशिल्पि
नोवराः २० सूत्रधारश्चित्रकारः स्वर्णकारस्तथैवच पतितास्तेब्रह्मशापा २९

39A

ज्ञात्वा वर्णीशंकरः २१ शौनक उवाच कथं देवो विश्वकर्मा वीर्याधानं च
कार सः स्रद्राणामथ मायां च कथं ते पतिता स्त्रयः २२ कथं ते भ्रष्टलक्षणा
पो वभूव केन कर्मणा हे ब्रह्मन् विदांश्रेष्ठ तन्नः संशितुमर्हसि २३ सौतिरु
वाच घृताची कामतः कामदेवं कृत्वा मनोहरं त्वां ददर्श विश्वकर्मा गच्छं
तीं पुष्करे पथि २४ आगच्छन्तं रविलोकाच्च प्रसादोत्फुल्लमानसः तां ययाचे
न संगारं कामेनाहतचेतसः रत्नालंकारभूषाढ्यां सर्वावयवकोमलां य
था षोडशवर्षीयां सन्तत्वां सुस्थिरयौवनां २६ वृहन्नितंबभाराक्रान्तां निमातांसा
मोहितां अतिकामकटाक्षेणालोलांलां कामाग्निपीडितां २७ ततश्रेणी
कठिनां दृष्ट्वा पुनांश्च कंसंहृतां अतीवाचैलनयुग्मं कदिनें वर्तुलाकृते २८

ब्र॰वै॰ सस्मितंचारुवक्त्रंचयथाखंडेन्दुविबिंदके पक्वबिंबफलाद्रक्तमोष्ठाधरमनोहरं २९
५ सिंदूरबिंदुसंयुक्तेककस्तूरीबिंदुभिः सह कपालमन्नलेशखनकपोलमति
40 मात्स्लो ३० तामुवाचप्रियांशांतांकामशास्त्रविशारद कामाग्निवर्द्धनो।
योगिवचनेस्फुत्तिसंदरं ३१ विश्वकर्मोवाच अपिकामांगिलल्लितेममप्रा
णाणयतिप्रिये ममप्राणांचापहृत्यास्थिराभवरांगशुभे ३२ तवैवान्वेषणे
कृत्वाभ्रमाम्निनृगतीतले स्वप्राणान्यकुमिछेत्वानदृष्ट्वाऽऽकृत्वाशने ३३ त्वया
सीतिकामलोकश्रुत्वारंभावलेऽधुना आगच्छनहमेवाथचास्मिन्नवनमेव
वस्थिता ३४ अहोमरस्वतीतीरेउद्यानेमनोहरे स्वर्गादपिशुष्यमा।
ल्यंचवायुनाभ्यरभीकृते ३५ रमकांतेमयासार्द्धमूनाकांतेनशोभने ४०

40A

विदग्धायांविदग्धेनसंगमोगुणवान्भवेत् ३६ स्थिरयौवनसंयुक्तात्व
मेवचिरजीविनी कामुकीकोमलांगीचसुंदरीसुंदरीवरा ३७ स्वछंदंजये
वैरेनेवमत्स्यकन्याजितामया कुवेरभवनंकृत्वायत्नेनलब्धावैवरतः ३८
रत्नमालाचवस्त्राणित्वायोग्यानिभूषणं वृद्धांशुकंवस्त्रयुगंरागंमामस
चचेतनात् ३९ कामयास्वकामदेवात्योषितांजनकारणं स्मराशि
ल्पियत्किंचिल्लब्धंचेद्रास्वहुहलेभे ४० रत्नमालावस्त्रयुगंसर्वांगाभरणा
निच त्वभ्यंदातेहृदिकृतेग्रामंततद्वमेवच ४१ गृहेहेतान्येवसस्यायचाग
तोन्वेषणेनच विरामेस्तावसंभोगेत्वभ्यंदास्यामिसंप्रतं ४२ कामकस्य
वचश्रुत्वाहृताचीसस्मितामने देशेप्रस्तुतरंगीत्रेणीनिशुक्रेमनोहरं ४३

ब्र.वै.
४२
41

श्रुत्वाचोवाच त्वयायदुक्तंभद्रेतत्तत्सरकामयुतेति किंत्वसामर्थ्यकेवाचेत्र
वीर्यतिस्मरातुरा ४४ कामदेवत्वयंयामिकृत्वावेशंचयतत्कृते पश्चिमत्कृते
यामेवयंतेषांयौचेष्टितः ४५ अथाहंकामपत्नीचगुरुपत्नीनवाधुना ।
पत्न्येवाक्रमामधुनापठतांकामदेवतः ४६ विद्यादातामंत्रदाताशुरुलब्द
गुरौर्पितः मातृसहस्रगुणैर्मेनात्त्वत्समोगुरुः ४७ गुरोःशतः गुणोः स
न्यागुरुपत्नीश्रुतौश्रुता पितुः पातगुरोः सन्मान्यामाताविचक्षणाः ४८
मांशामहिमस्मृंगारेपावान्दोषःश्रुतौश्रुतः तत्तोलक्षगुणोदोषोगुरुपत्नी
समागमे ४९ मातावियोवृषाहेनपंचसेभावतेनरः सामान्त्वल्लमस्येनधर्म
सातीमसनामपि ५० तयासहेस्मृंगारेकालसत्रेभयातिमः तत्रयोरवसतेवा । ४१

41A

यावच्चंद्रदिवाकरौ मात्रासहितस्संगमे तन्नो दोषः चतुर्गुणः सार्द्धं च गुरुप
त्न्या च तल्लक्षगुणान्वितं ५२ कुंभीपाके च पच्यन्ते यावदिंद्राश्चतुर्दशः प्राय
श्चित्तं यामि न स्नातस्यैव च्युतो च्युतं ५३ चक्राकारं करालस्यं तीक्ष्णधारं च
खड्गवत् वस्त्रास्त्रशीर्षेस्थ्यपरिष्कृतं सुवस्तरं ५४ स्थलवल्कत्रिसंयुक्तेन
समग्निसमद्रवे पापिनां दुराहारं कुंभीपाकं प्रकीर्त्तितं ५५ यावन्तो दोषा हि
पुंसां च गुरुपत्नीसमागमे तावद्गुरुपत्न्याश्च तत्रैव कामकी यदि ५६ स्वच्छ
न्दस्याभिकामस्य समं दिव्यं तस्य कामिनी वेषं कृत्वा गमिष्यामि त्वत्कृते नन्दिनो
तरे ५७ घृताचीवचनं श्रुत्वा विश्वकर्मा हृदोषतो शशाप स्वहृदयोनिं च व्रजेति जग
तीतले ५८ घृताचीतं च नत्वा शिष्यं शापस्य दारुणं लभ जन्मा भवेत्वं च स्वर्गे

व्र·वै· प्रद्योभवेतिच साघृताचीत्येवमज्ञाज्जगामकाममंदिरे कामेवस्हरतंकृत्वा
५२ कथयामासतंकरशां ६० सभारतेचकामोज्ञागोपसमदनस्यच पत्न्यासया
गनगरेललाभजन्मशौनक: ६१ जातिस्मरात्मस्सतासावभूवचतपस्विनी
42 व्रतेनचव्रधर्म्मिष्ठातदशपायोमनोदेटो ६२ तपश्चकारतपसातनमकांचनस
न्निभा दिव्यंचशतंवर्षंचगंगातीरेमनोहरे ६३ वीर्यणास्हरकारोमेवाष्टो
पुत्रान्सस्ययमा पुनः सलौकंगतावमाघृताचीवभूवह ६४ शौनकउवाच
कथंवीर्यमारयारहरकारेतपस्विनी पुत्रानष्टौप्रसूताचक्षत्रवाकनिवादि
नात् शौतिरुवाच विश्वकर्मासुतनशापसमाकर्णपरुषान्विता: जगाम
ब्रह्मणस्तस्यानेकेनदनतेचतन ६६ नत्वास्तुत्वाचब्रह्माणंकथयामास ८२

42A

तोकयो ललाभजन्मग्रामस्मापांश्यिद्यामात्तयाविधेः ६७ सपवग्रामसृणो
स्तत्वास्मविकार्मवस्मवह त्वयाणांमदकस्यानोनाशिल्पंचकारह ६८ शिल्प
चकारयामासमर्वाश्चसर्वतः सदा विचित्रविविधशिल्पमाश्चर्यंस्तमनोह
र ६९ एकदातप्रयागेचशिल्पंमाकृत्वान्तपएपच स्नातुंजगाममंगायास्त
शेतत्रकामिनी ७० घृताचिनरूपाणा चयुवतीनांतपस्विनी ब्राह्मणाउवा
चदेहापुनात्वमेवैवघृताचीसमनोहरे ७१ मांस्मरसिरंभोरुविश्वकर्मादहमे
वच पापमोहंकरिष्यामिभजमोतेवसुंदरी ७२ तच्छ्रुत्वेमेदहस्वेवमनोः
मनोमेसचमन्मथःद्विजस्यवचनंश्रुत्वाघृताचीनामरूपिणी ७३ उवाचमधु
रंशांतानीनिगुह्याएंवचः गोपिकोवाच नदिनेकामहंनाहमधुनाचतप

ब्र·वै·

४२

43

क्षिनी कथं दास्यामि स्वंगारं गंगातीरे च भारते विश्वकर्म्मा त्रिदंडशापे कर्म्मदे
त्रे च भारते ७५ अत्र यत्कृयते कर्म्मा भोगोन्यत्र शुभाशुभं धर्म्मो मोदकृते जन्म
सं लभ्यते परः फलात् ७६ निर्वध्यः कृतं कर्म मोहितो विष्णुमायया मायान्ना
रायणीशानापि विप्राणां च यं भवेत् ७७ तस्मै ददाति श्रीकृष्णो भक्तिं जन्मं त्रमी
सिते योनुष्ठो विसयापाशक्तो लब्ध्वा जन्म च भारते ७८ विहाय कृष्णसेवे
शं सम्मुग्यो विष्णुमायया सर्वं स्मरामि देवाहं महोज्ञातिस्मरा शुभा ७९
वृताचीह विश्वपादम धुगोपकन्यका तपः करोमि मोदार्थं गंगातीरे
स्वशापदे ८० नातृप्यलु च क्रीडायां स्थिरत्वं भवकामुका ॥ अमात्र कृ
तः पापं गंगायां च विनिश्यति ८१ गंगातीरे कृतं पापं सर्वाद्वेल शाभ ४२

43A

वेत् तन्नारायणादेवेनतपसाचविनश्यति ८२ यद्येवाकाममनोहन्तानिद्
तेश्चभवेत्सुतः घृताचीवचनंश्रुत्वाविश्वकर्मानराकृति ८३ नृत्यमात्मगृहा
द्दोत्वाचमलयेचंदनाचले रम्याणामलपद्माणांपाण्डव्यतलेमनोहरे ८४ उष्य
चंदनवातेनसुतंतंसुरभीकृते चकारसुखसंभोगंतयासहसुनिर्जने ८५
पूर्णान्द्वादशवर्षाणिचतुर्युगेनादिवानिशं बभूवगर्भकामिन्यापरिपूर्णाःसु
दुर्वहः ८६ सासुत्वावचनंतत्रेवपुत्रान्यष्टेमनोहरान् कृतशिक्षित
शिल्पांश्चसुतानपुत्रांश्चशोनक ८७ सर्वंप्राकृतयोग्यानवलपुत्रान्विचा
रणान् कुंभकारस्तन्तुकारस्वर्णाचित्रकरांस्तथा ८८ तौचतेभ्योदत्वातास्त
स्थाप्यमहीतले मानावींतनवस्त्रन्नज्ञमवनिजमंदिरं ८९ स्वर्णकारःस

ब्र·वै·
४४

र्णचौर्यात्ब्राह्मणानां द्विजोत्तम बभूवपतितोमद्योब्रह्मशापेनकर्मणा १०
स्त्रकारो द्विजानांचशापेणपतितोभुवि मीत्रंचपत्रकाष्टंचसद्दौतेनहेत
ना ११ व्यतिक्रमेणचित्राणांसद्यश्चित्रकरस्तथा पतितोब्रह्मशापेन
ब्राह्मणानांचकोपतः १२ कश्चिद्वणिक्विशेषश्च संसर्गात्स्वर्णकारिणात्
स्वर्णचौर्यादिदोषेणपतितब्रह्मशापतः १३ कुलटायांचशूद्रायांचित्रकारस्यवी
र्यतः बभूवहलिकारः पतितोजारदोषतः १४ कुलटायां कालवीर्यात्कु
कुंभकारस्ययोषितः बभूवकोटिकः सद्यः पतितोगृहकारकः १५
कुंभकारस्यवीर्येणसद्यः कोटकयोषितः बभूवतैलकारश्चकुटिलः पति
तोभुवि १६ सद्यः क्षत्रीयवीर्येणराजपुत्रस्ययोषितः बभूवतिवरश्चैवपति ४४

44A

तोयारे दोषतः तिवरस्य तु वीर्येण तैलकारस्य योषिति बभूव पतितो दा
स्सुनदः स्वपरिकीर्त्तितः ९८ नटस्तीवरकन्यायां जनयामास षण्णावान्
मालमहलमातरंच भंडकोकलकंदरं ९९ ब्राह्मणपोस्ट्वीर्येण पतितो जार
दोषतः सद्योबभूवचाण्डालस्सर्वस्यादधमो शुचिः १० तीवरेणच चाण्डाल्यां
कर्मकारो बभूवह कर्मकार्यांच चाण्डालान्मांसछेदी बभूवह १०१ मांससेधो हे
तीवरेण कोरश्च परिकीर्त्तितः कौवस्त्रीषो कैवर्त्तो कोडुरः परिकीर्त्तितः १०२
सद्यश्चाण्डालकन्यायां नटीवीर्येण शौनकः बभूवतस्तो डोमश्चडुष्टो हंडिसेमो
तथा १०३ क्रमेणाहंडिकन्यायां सद्यः चाण्डालवीर्यतः बभूवुः पंचपुत्राश्च दुष्टा
चण्डालया १०४ तव्यातीवरकन्यायां गंगातीरेच शौनक बभूवसद्यो या

ब्र॰वै॰ वालोगंगापुत्रः प्रकीर्त्तितः १०५ गंगापुत्रस्यकन्यायांवीर्य्येनवेशधारिणः
९५ बभूववेशधारीचपुत्रयुंगीप्रकीर्त्तितः १०६ वेशधारीवरकन्यायांसद्यःशुंडी
बभूवतुः शुंडीयोषितिवैश्यात्तुपौंड्रकश्चबभूवह १०७ क्षत्रात्करणकन्या २
45 यांराजपुत्रोबभूवह राजपुत्र्यांतुकरणादागरीतिप्रकीर्त्तितः १०८ क्षत्र
वीर्येणवैश्यायांकैवर्तःपरिकीर्त्तितः कलौतीवरसंसर्गात्धीवरःपति
तोभुवि: तीवर्यांधीवरात्पुत्रोबभूवरजकःस्मृतः रजक्यांतीवराच्चैवको
दालीतिबभूवह १०९ नापिताद्गोपकन्यायांसर्वस्वीतस्ययोषिति क्षत्राद्ब
भूवव्याधश्चबलवान्मृगहिंसकः १११ तीवराच्छुंडीकन्यायांबभूवुःसप्तपु
त्रकाः तेकलौहडिसंसर्गाद्दस्यवःकीर्त्तिताःसदा ११२ ब्राह्मण्यामृषिवीर्येण

45A

ऋषिनोऽस्यमवाशेरे कुत्सितश्चोदरेणात: कोरसोपरिकीर्त्तित: ११३ सद्यः-
कोटकसंज्ञाग्निर्थिमेमीजलाग्नितीनूले तत्रवीर्य्येणवैश्याय्यां स्तनोपृथैवासरे ११४ म
जातः पुत्रो महद्दस्युर्बलवान्सम्पन्नकैवः चकारस्याग्नितीनं चतत्रीयोवारितस्ना-
या ११५ तेनजातः सुतश्चग्भावागातीनः प्रकीर्त्तितः तत्रवीर्य्येण स्त्रियामद्भुतो
षोमज्जायत: ११६ बलवन्तो दुरन्ताश्च वभूवुः म्लेच्छजातयः अविद्धकर्णाः
राश्च निर्भयारणदुर्ज्जया ११७ शौचाचारविहीनाश्च दुर्द्धर्षाधर्मवर्जिताः म्ले-
च्छात्वविदेकन्यायांजोला लाज्जातिर्वभूवह: ११८ शौनकउवाच कथं ब्रा-
ह्मणपत्न्यां च सूर्य्यपुत्रोऽश्विनीसुतः अहो केन विपाकेन वीर्य्याधानं चका-
र सः ११९ जोलात कुविंदकन्यायाम सराकः परिकीर्त्तितः वर्णसंकरदोषेण।

ब्र·वै· वालस्यवरज्ञातपः १२० नासांनामानिसंख्यानिकोवावक्तुंक्षमोद्विज वैद्यो
५६ स्विनीकुमारेणाजातश्चविप्रयोगिषितिः १२१ वैद्यवीर्येणसूद्रायांबभूवुर्वहवोज
46 नाः तेचग्रामस्यगुणज्ञानमंत्रौषधपरायणाः १२२ तेभ्यश्चजातानताम्रसूद्रायांव्या
व्यालग्राहिणोभुवि शौनकउवाच गछंतीर्थयात्रायांब्राह्मणीरविनंदनः १२३
ददर्शकामुकीकांतः पुष्पोद्यानेचनिर्जने तयानिवारितोयत्नाद्बलेन
वलात्स्मरातुरः धृतीवसंदर्शीहृष्टावीर्याधानंचकारसः इतेनत्याजगर्भसा
पुष्पोद्यानेमनोहरे १२५ सद्योवभूवतत्रस्मतप्तकांचनसन्निभः सपुत्राल्ला
स्मिन्नोगेहंजगामव्रीडितातदा १२६ स्वामिनेकथयामासस्वयन्मार्गेदैवकंवकु
विघ्नोऽशेषणतन्त्याजतंचपुत्रंस्वकामिनी १२७ सरिद्रुमस्यवयोगेनसाचगोदावरी ५६

46A

स्मृता श्रुतं विकिन्नसम्तं च पादयामास यत्नतः १२८ नानाशिल्पं च मेत्रस्य
स्वयं स्मरविनंदनः विप्रश्च ज्योतिगणानां नेचे नास्त्र निरंतरं १२९ वेदधर्म्म
परित्यक्तो वस्सवाणकोभवि लोभी विप्रश्च स्वद्राणामग्रे दानं दहोतवा
न् १३० गृहणो नाम्न तदा ग्रामानामग्रदानीव स्म वह कश्चित पुमान ब्रह्मपुत्रे
केशम सबन्यितः १३१ सस्नतो धर्म्म चक्राम समदन्तकषःसुसुरुजः पुराणां
पावयामास तत्त्व ब्रह्मा कृपानिधिः १३२ पुराणाव क्रास्तं वपत्त केशमबद्ध
वः वैष्णवाग्रस्त तवी यैराणु माने को वस्स वह १३३ स भहो वाच द्वकश्चसर्व
यात्कतिपावकः एतन्नेकथितं किंचित्तत्वरिष्यानजाति निर्णयः १३४ सेवं
पेयश्रुये ये योयः सर्वजानि तु समवेतः तत्वांश्री देवी मि वेदो केशब्रह्मणकथितं

क्षे·
४७
47

ष्टता १३५ पितामातस्तुजनकोजन्मदातरिवर्त्तते अम्बामाताजननीगर्भा
वाल्याप्रसूरिति १३६ पितामहपितृतातस्तपिताप्रपितामह अतऊर्द्ध
ज्ञातयस्सगोत्राः परिकीर्त्तिताः १३७ मातामहपितामातामातःप्रमा
तामहएवच मातामहस्यजनकस्ततपितावृद्धपूर्वकं १३८ पितामहीपि
तुर्मातातातस्यश्वश्रूः प्रपितामही मातामहीमातृमातामातृस्तुल्याचकीर्ति
ता प्रमातामहीतिविज्ञेया प्रमातामहकामिनी वृद्धमातामहीतेयो
ततपितुःकामिनीतथा २·४· पितृव्याताता पितृव्यश्च मातुर्भ्राताचमा
तुलः पितृस्वसापितुर्भगिनीमातृभगिनीचमाहरी २४१ हनुश्रुतना
घः प्रत्रोदायादस्वसापितृतस्यपत्नीवधूयत्नेयामाताडुहितृश्वसि १४२ ४७

48A

पतिप्रियेग्रिभर्त्ताचस्वामीकान्तेचवर्त्तते देवरःस्वामिनोभ्राताननन्दास्वामिनःस्व
सा १५३ स्वशुरःस्वामिनस्तातस्वश्राश्रुस्वामिनप्रसूः भार्यायाप्रियाकान्ता।
स्त्रीचपत्न्याचवर्त्तते १५४ पत्नीभ्रातास्यालकश्चपत्नीभगनीचसालिका ॥
पत्नीमाताश्वश्रूस्तत्पितास्वशुरःस्मृतः १५५ सगर्भःभ्रातासगर्भाभग्नी। सोहरः +४
स्मृता भगिनीपुत्रोभागिनेयोभ्रातृपुत्रश्चभ्रात्रजः १५६ यथामलश्चभगिनी
कान्तोभगिनीपतिश्चैव यथामलीपतिश्चभ्राताचश्वेरेकश्चनदेवता १५७ ॥
स्वशुरश्चपितातेयोजन्मदातासमोमतः अन्नदाताभयत्रातापत्नीदातातथैव
च १५८ विद्यादाताजन्मदातापञ्चैतेपितरोनृणां अन्नदातुःस्त्रियापत्नीभग्नी।
गुरुकामिनी १५९ माताचतत्पत्नीचकन्यापुत्रप्रियातथा मातृमातापि।

लक्ष्मी

ब्र॰वै॰ नर्मातामहस्यापिज्ञेयस्समास्मृतः १५० पितृव्यानीमातुलानीमातृष्वसृर्नदशः पौत्र
४९ स्तुपुत्रपुत्रेचप्रपौत्रतनस्तनेपिच १५१ तन्नत्राश्चयेवंप्रोक्तल्लजाश्चप्रकीर्तिताः
49 कन्यापुत्रश्चदौहित्रस्तत्पुत्रजायाश्चबांधवाः १५२ भागिनेयस्ततायाश्चपुत्रस्या
बांधवास्मृताः भ्रातृपुत्रस्यपुत्रजायाः तेपुत्रीतपः स्मृताः १५३ गुरुपुत्रस्तथा भ्रा
तौ र्यापौत्र्यः परमबांधवः गुरुकन्याचभगिनीयोषा मातृसमामता पुत्रस्यच
गुरुर्भ्रातापौत्र्यः सुस्निग्धबांधवाः पुत्रस्यश्वशुरोभ्रातातथेवैवाहिकःस्मृतः १५५
कन्यायाश्चस्वशुरश्चतनस्बंधः प्रकीर्तितः गुरुश्चकन्यकायाश्चभ्रातास्वस्ति
रबांधवाः गुरुश्चस्वसृभ्रातृणामकतुल्यश्रुतितः वेधुतायेनसार्द्धंचतत्स्मि
न्नेपरिकीर्तितं १५७ मित्रेसत्वप्रदेत्तेयदुः स्वदोषुरुच्यते बांधवोद्भवदोदे

49A

वात्तनिः वेधीस्तत्वमदः १५८ संबंधः त्रिविधः प्रेम्णो विश्वेऽस्मिञ्जगतीतले
विधायो योनिजश्चैव बहुनिदानाच्च कीर्तितः १५९ मित्रंतत्प्रीतिर्यत्रे यसंबंधः
सहृल्लंभः मित्रमाता मित्रभार्या माता तत्कल्पा न संशयः १६० मित्रभ्राता मि
त्रपिता पितृभ्रातृसमो नराणां चतुर्थी नाम संबंधमित्याह कमलोद्भवः १६१
जारश्चोपपतिर्वे प्रहृष्टासंभोगकरी उपपत्यो नवत्तोच प्रेमसीचितहारि
णी १६२ स्वामित्वं चजारश्च नवत्तारदद्दिणास्समा संबंधो देशभेदे
च सर्वदेशविगर्हितः १६३ अवैदिकीनी दितास्तु विश्वामित्रेण निर्मितः
इत्याज्ञस्तमहद्भिस्तु देशभेदेश्चसंचरे १६४ कीर्तिजनकः प्रेम्णायो विता
च विशेषितः तेनीयस्तानदोषाय विद्यायमानोफगेफो १६५ इति श्रीव्र

ब्र॰वै॰ ५॰ 50

त्रीब्रह्मवैवर्त्ते महापुराणे ब्रह्मखंडे सर्वसंबंधजातिनिर्णयो दशमोध्यायः १० शौनक
उवाच द्विजः स्वभार्यायां किं त्यक्त्वा किं चकार च कोपतः अश्विन्यां च भगेन किंना
मकः सर्ववंशजः सौतिरुवाच द्विजश्च सुतपा नाम भरद्वाजो महामुनिः
तपश्चकार कृष्णस्य लक्षवर्षं हिमालये २ महातपस्वी तेजस्वी प्रज्वलन् ब्रह्म
तेजसा योगीन्द्रदर्शी कृष्णस्य गमने सुहृत्साहसात्मा ३ ब्रह्मचर्येण निर्लिप्तमात्म
नं प्रकृतेः परे मां च मोक्षं न याचे दैवाद् भक्तिं च निश्चलां ४ बभूवाकाशवा
णीति कुरु दारपरिग्रह पश्चाद्दास्यामि भक्तिं मोक्षं तथा द्विज ५
पितॄणां मानसीं कन्यां ददौ तस्मै विधिः स्वयं तस्यां कल्याणो मित्रस्तु बभूव
मुनिपुंगवः ६ यस्य स्मरणमात्रेण न भवेत् कलिशाड्य नष्टदुष्टं वा मिश्रं नूनं ५॰

50A

तत्स्मरणाल्लभेत् ७ कल्याणमित्रजननींपवित्रंज्ञमहात्म्यनिःश्रमायसूर्य।
पुत्रंचपत्नभार्यवर्जितोभवे[illegible] ८ समोदरश्रवाहज्योभवेत्तिचस्तगाधम व्याधि
ग्रस्तोजन्नभागपश्चभवत्वेकीर्तिमानिति ९ इत्युक्त्वास्वतपोगेहेमनस्योस्तनु।
नामह ऋषिभ्यांसहितसूर्यः प्रययौचतदंतिके १० श्रुत्वाभ्यांव्याधिमुक्ताभ्यां
सूर्यस्त्रिजगतांपतिः मुनींद्रंतेस्वतपसंप्रत्यक्षावचशौनकः ११ सूर्यउवाच।
तमस्तभगवन्चित्रविस्तहृपेफलोपुगे ममपुत्रापरायेचभरद्वाजमुनीश्वरः
१२ अत्मविस्तमहेशायायासुरासर्वेचपूजंतिच भेजतेविप्रदत्तेचनतत्सर्वजलष
प्यफलाधिकं १३ शालग्रामशिलाहितादेवाः सस्वहिस्मेस्वचन्------------
.... १४ नचविशाल्पशेदेवोविष्णोस्तत्राहायंहरिः
शालग्रामेपरित्वेष्टचनष्टेनारायणः सदा १५ नारायणोनसंनष्टोसर्वदेवताः

सेत

ब्र॰वै॰
५१
एकादशीव्रतपरात
पोनानशनात्परं ४
51

नास्तिगंगासमंतीर्थंनचकृष्णात्परःसुरः नशंकराद्वैष्णवश्चनसहिष्णुर्यथा
धरा नचसत्यात्परोधर्मोनसाध्वीपार्वतीपरा नदेवाद्वैष्णवःकश्चिन्नन
चतुर्भागात्परागतिः ९ नचव्याधिसमःशत्रुर्नचसज्जोगुरुःपरः नास्तिमातृ
समोबंधुर्नचमित्रंपितुःपरं १० एतन्मंत्रंयथनपरंविद्यारत्नात्सदायथा सर्वाश्र
मपरोविप्रोनास्तिविप्रात्परोगुरुः ११ वेदवेदांगसर्वार्थमित्याहकमलो
द्भव सूर्यस्यवचनंश्रुत्वाभस्महाञ्जेननामतः २० निरुजश्चापितत्रैवचका
रतपसःफलात् पुत्राचतत्रजैश्चयज्ञेभागोभविष्यतः २१ इत्युक्त्वातेसुत
पःश्रीमत्भास्करंमुनिः जगामगंगासंतुष्टोहरिसेवनतत्परः २२ बभूवतस्या
स्त्रेषुचयज्ञभागोद्विजोद्विजातिषुः पतत्सूर्यकृतंस्तोत्रंयोमानवपठेत्सदा २२
विपणाद्प्रसादेनसर्वत्रविजयीभवेत् ब्राह्मणोभीनसदेनिशान्तरुत्थाय।
५१

पुत्राभ्यांसहितःसर्पीकृणामनिजमंदिरं ३

51A

यः पठेत् २४ सस्नातः सर्वतीर्थेषु सर्वयज्ञेषु तानि च विप्रपादोदकं पीत्वा याव।
त्रिंशति मेदिनी २५ तावत्तावत्कुलपापात्रेषु पिबति पितरो जले विप्रपादोदक
पुण्यं भक्तिपूर्वकं यः पिबेत् २६ सस्नातः सर्वतीर्थेषु सर्वयज्ञेषु दी।
क्षितः। महारोगी पतितः पिबेत् विप्रपादोदकं द्विजः मुच्यते सर्वरोगा
त्सामासमेकं तु भक्तितः अविद्यो वा सविद्यो वा संध्याशून्यो हि यो द्विजः स।
एव विष्णुसदृशो मा द्वेषी विचारयेत् यदि २७ त्रैलोक्यं शापतेवा न हन्याज्ञचतेसपे
त् एकादश्यां न भक्तो यो नित्यं कर्मसमर्पयेत् ३० तस्य पादोदकं क्षिप्तना।
स्यलं तीर्थो भवेध्रुवं यो भक्ते भोजनोच्छिष्टं नित्यं विप्रभंजना ३१ का।
लदेवेन सन्तो मौजीवन्मुक्तो महीतले अन्नविष्ठा पयो मत्र्यं यदि विस्मरे।

 निवेदितं ३१ द्विजानां कुलजातीनामित्याह कमलोद्भवं ब्रह्मा च ब्रह्मणः।
 शम्भुः सर्वं विस्तरतो यथा ३२ ब्राह्मणानां तु कुले जातो विप्रत्वेः स्त्रीहत्वैक
 थं पित्रोर्मातामहादीनां संसर्गाश्च गुरोस्तथा ३३ दोषेण विप्रत्वेः कुले विप्रा
जीवन्मृतास्त्रये स किं गुरुः स किं तातः स किं पुत्रः स किं सखा ३४ स किं।
राजा स किं वेद पुनर्दद्यात्यो हरेच्चमति अतो वैसवाद्द्विजा विप्राः चाण्डालो वैसवो
वरः ३५ सगुणाश्चैवोन्मत्तो ब्रह्मणो नरकं व्रजेत् संध्यादीनां सुविच्छिन्ने
कुले चैवादिमत्वाद्द्विजः ३६ स एव ब्राह्मणाभासो विषहीनो यथोरगः
गुरुवज्ञाद्द्विजमन्त्रो यस्य कर्मणि प्रविलुप्यति ३७ तं वैसवं महापापं जीवन्मृ
तमपवर्दहीयः इमं मातामहादीनां प्रतिशार्ङ्गहरेः परं ३८ यथा निवे।

52 A

स्नवः श्वंसंमात्मनः कुलकोटिभिः ब्राह्मणाः तत्रविद्स्वद्भाश्वन्तस्तोजातयः।
स्मृताः ३९ सर्वत्रजातिरेकाचविश्वेश्वैष्णवाभिधा ध्यायंतेवैष्णवाः सन्तः।
गोविंदपादपंकजे ४० ध्यायंतेतांश्चगोविंदः शश्वत्तेषांचसन्निधौ सुदर्श
नंसन्निजोज्यभक्तानांरक्षणायच ४१ तथापिनकृतिः चिंत्यानतिष्ठोद्भक्त
सन्निधौ ४२ इतिश्रीब्रह्मवैवर्तेब्रह्मखंडेवैष्णवप्रसंसानामैकादशोध्यायः ११
शौनकउवाच ऋषिर्वभाषप्रसंगेनचवभूवुर्विविधाकथा उपालंभेनप्रस्तावान्
कौतकेनकृतामयाः १ प्रजावांसमसृजःकेवाऊर्द्धरेताचकश्चनः पित्रासहवि
रोधेननारदःकिंचकारसः २ पितृशापेनपुत्रस्यकिंचभूवविरोधतः पितुर्वा
पुत्रशापेनतत्कथ्यतांप्रभो ३ शौतिरुवाच हंसीपतिश्चारुणीश्चवोढुःपंच

ब्र॰वै॰ शिरस्त्वया अपांतरतमाश्चैवशानकायाश्च शौनकः ४ एतैर्विनाचवह्वोत्रा
५३ ह्मणश्चाश्चतेनसाः संसारिकाप्रजावेतोमर्वोत्तापरिपालकाः ५ असन्यश्च
शापेनस्वयंब्रह्माप्रजापतिः तेनैवब्राह्मणोमंत्रोनोपासंतेविपश्चितः ६ ।
53 नारदोगुरुशापेनगंधर्वश्चवश्यवसः कथयामिस्हविस्तीर्णंतुहृज्ञानंनिशा
मयः ७ गंधर्वराजंसर्वेषांगंधर्वाणांवरोमहान् परमैश्वर्यसंफक्तः श्चत्र।
हीनोऽहिकमेण ८ गुरुवात्तयाशुक्रैश्चपरमेणसमाधिना तपश्चकार
संभोश्चकृपालदीनमानसः ९ ॐ नमोभगवतेशिवायस्वाहा शिवस्य
२ कवचंस्तोत्रंमंत्रंद्वादशाक्षरपालकं ददौगंधर्वराजायवसिष्टश्चकृपानिधिः ।
१० तज्जायपरमंमंत्रंदिव्यंवर्षशतंमुने शुक्रेसनिराहारोश्चवड्ःविनतापि ५३

53A

नः विगमेशतवर्षाणामद्दर्शश्वरमच्छिवं भासयंतंदशदिशोज्वलंतंब्रह्मतेजसः
१२ शश्वतेजनः स्वरूपंचभगवंतंसनातनं ईषद्धास्यप्रसन्नास्यंभक्तानुग्रहका
रकं १३ तपसांबीजंतपोरूपंतपसांफलदंफलं शरणागतभक्तायदातारंस
र्वसंपदां १४ त्रिशूलपट्टिशधरंवृषभस्थंदिगंबरं शुद्धस्फटिकसंकाशंत्रिने
त्रंचंद्रशेखरं १५ तप्तस्वर्णप्रभाशुभ्रजटाजालधरंवरं नीलकंठंचसर्वज्ञं
नागयज्ञोपवीतिनं १६ मृत्युंजयंचसर्वेषांकालरूपंजगत्परं ग्रीष्ममध्या
ह्नमार्तंडकोटिसंकाशमीश्वरं १७ वरंशरण्यंविततिशिवस्तम्वाचकृपा
निधिः संपदायाचहरेर्भक्तिंपुत्रंपरमवैष्णवं १८ गंधर्वस्यवचः श्रुत्वा
जहासचंद्रशेखरं उवाचदीनंदीनेशोदीनबंधुः सनातनः १९ श्रीम

त्रै·वै·
५४
54

हारेश्उवाच कृत्वार्थेस्त्वंवरादेकाद्दन्यचर्वितचर्वणं गंधर्वराजहरणाषेको।
वानमोनिमेगले २० यस्यभक्तिर्दृढैवन्त्वस्यस्ट्यांसर्वेमंगला: समर्थ:
सर्वविश्वस्यत्वंकर्त्तुंचलीलया २१ आत्मन: कुलकोटिचशतेमाताम
हस्यच पुरुषानाशमहृत्यगोलोकंयातिनिश्चलं २२ त्रिविधानिचपापा
निकोटिजन्मार्जितानिच निहत्यपुण्यभोगंचेहरिदास्यंलभेध्रुवं २३ याव
त्पत्नीसतातावत्तावद्दैश्वर्यमीप्सितं सार्वडस्वेन्द्रणांतावत्कृत्स्नेनमान यावत्+
सं २४ कृत्स्नेमनोमेस्संजातातेभक्तिर्व्वैकोऽङ्गवत्यय: नारायणांकर्ममृत्वा
णांमङ्गलहेतुंकवीत्पहे २५ भवेयेषाम्हकृतिनोभुवा: परमैवेसवा: कु
लकोटिचतेषांवैउद्धरंत्यवलीलया २६ चरितार्थप्रमानेकाहरमिश्वर ५८

54A

वरोदहो किंवरेणाद्वितीयेनतुसंतोषमिर्व्वमंगले धनसंचितमस्मा।
कंवैस्त्वचानांप्रडुलेभे श्रीहरेर्भक्तिदास्यंचनमधेदातमन्यका २८
वरमन्यंवरेवत्तुसर्पतैममनैर्वांछितं इदानींममरत्नावालभजन्मचड्
लेभे २९ सर्वांसिद्धिमहायोगंज्ञानंमृत्युंजपादिकं हरेर्वत्तुसर्वदा।
स्यामिहरिदास्यंसजन्मलभे ३० शंकरस्यवचः श्रुत्वाशुष्ककेदोष्टता
त्वकः उवाचदीनोदीनेशंदातारंसर्वसंपदां ३१ गंधर्वउवाच तत्त्वत्क
पतनेनैववत्सलस्याः पतनंभवेत् त्वदुत्मनत्ससमतल्यंब्रह्मभक्तोनचेष्ठ
ति ३२ इदंत्वममरत्नवांसिद्धयोगादिकंशिवे ज्ञानमृत्युंजयाद्यंवानदिम
तस्यवांछितं ३३ सालोक्यसामीप्यरूप्यंसायुज्यंश्रीहरेरपि तत्रनि।

व

ब्र.वै. वीणामेवं वनहिविंचाहुं तिवेस्नवाः स्वबतनस्त दृष्ट्वा भक्तिं हरेर्दास्यं चरुहर्ल
५५ भं स्वमेजागारणोभक्त्या वांछुस्तेवरंवरं ३५ नदास्यं वैस्नवं स्तनेदेहिकल्य
55 तेरीवरे त्वोमृप्पल्पभनेतच्छेवरं सर्वं वरोवरः ३६ नदास्यामीदेवेत्संभो
वरंदुष्कृतिनेवमो कृत्वाहिस्तुणिरः छेदंप्रदास्यामिहत्नासने ३७ गं
धर्ववचनं श्रुत्वात्प्रुवाच कृपानिधिः भक्तोदीनं च भक्तेशो भक्तानुग्रह
कातरः ३८ श्रीशंकर उवाच हरिभक्तिंहरिदास्यंषुत्रपरमं वैस्नवं वि।
गात्तुरं वचशरणोनेशम्पवस्त्रमस्पियसोभवने ३९ त्वाभेनिनस्तंदरवं रुग्रक भक्तिं।
जितेंद्रियाः गंधर्वराजप्रवरं वस्त्रंदेमालदंतथा ४० इत्युक्त्वा शंकरस्तत्र।
स्माजगाम स्वालयम्नेन गंधर्वराजसंहृष्ट्याजगाम स्वमंदिरं ४१ प्रफु ५५

55A

लमानसासर्वेमानवासिद्धकर्मणा नारदस्त्वंस्यभार्यायांलेभेजन्मचभारते
४२ सत्यावचुत्रसाद्दहापर्वतेगंधमादने गुरुर्वसिष्ठोभगवान्नामचक्रेय।
योचितं ४३ वालकस्यचतस्यैवमंगलेमंगलेदिने उपवर्हेतिकारार्थः
स्वरज्योचवनःशुमान् ४४ स्थानभामाथिकोवालस्तेनोपवर्हणाभिधः।
४५ इतिश्रीब्रह्मवैवर्तेमहापुराणेब्रह्मखंडेसौतिशौनकसंवादेनारदजन्म
कथनामद्वादशोध्यायः १२ सौतिरुवाच पुत्रोब्रह्मवैचरत्नासिधनानिवि
विधानिच गंधर्वराजप्रदद्दौब्राह्मणोम्योदयान्वितः १ उपवर्हणस्तुकालेन
दैवेमंत्रमुपलेभे वसिष्ठाद्दारसंप्राप्यचकारशंकरंतपः २ एकदागंस्कौ।
तीर्थेतेचसंयुगामयेवने गंधर्वपत्न्योपशरश्शःसम्रांमाथचतन्वुगां ३ तवे

ङ्गिरवं सुदामालोदडुत्तसैकामुकां पितृराज्ञपाऽटहीनानाश्रुतीव्रं तप
स्तया ८ कृत्वा प्राणांस्तत्याज योगतः गंडकीतटे पंचाशतावश्रुश्च कण्या
स्त्रिस्त्ररथस्य च ५ उपवर्हणगंधर्वं तां सुतेव विरे वरं सुदामालोदडुत्तसैक
मुकाः पितृसत्तयाः ६ गदहीनानाश्रुगंधर्वीश्रुवास्थिरयौवनः दिव्यं त्रिल॰
तवर्षं चरे मे रहसि कामुकाः ७ ततोऽपि स चिरं राज्यं कृत्वा ताभिः सहाशिलि
जगाम ब्रह्मणः स्थानं हरिगाथां जगौ मुदे ८ दृष्ट्वा स रंभा सरंभो कृन तेकेकं दिने
लनं बभूव मलेतस्य गंधर्वस्य महात्मनः ९ इतितत्याज सभी गीतं सख्डोमसा
प्यसभातलेः उच्चैः प्रजहसुर्देवाः ब्रह्मलोकान्सथापन १० ब्रह्मनेशुद्रयोनि
चगंधर्वीतत्रमुत्तरूप कालेवेस्मव मसमगीतम मनुत्र सत्त्वं भविष्यति: ११ इत्येव ५६

56A

वमक्रामविधिर्जगामसुष्करोद्व्हदं उपबर्हिणगंधर्वस्त्वाजंनोतनंमृस १२
स्तलाधारस्वाधिष्ठानं —————————— शुद्धमाज्ञाख्यंचेतिभिन्नाषट्च।
क्रमेणच १३ इडासुषुम्णानोमध्यंचपिंगलाप्राणहारिणीः सर्वप्राणाहरा
श्चैवशुक्तसञ्जीवनकारिणी १४ एताः षोडशनाडीर्भित्वाचद्दंममेवच मन
सासहितंब्रह्मरंध्रमभ्यणीययोगतः १५ स्थितास्तद्धर्तमात्मानमात्मन्येवा
नेजोयएत जातिस्मरश्चयोगींद्रः संप्राप्तब्रह्मशौनक १६ वीणांतेशीडुः।
त्विशाण्यावामस्कंधेनिधायच शुद्धस्फटिकमालांचविभ्रन्दक्षिणेकरे १७
संजल्पपरमंब्रह्मवेदसारंपरात्परं पंरनिस्तारबीजंचकृस्तंरत्नदा[illegible] २द्वयं२
(शुद्धस्फटिकमालांचविभ्रन्दक्षिणेकरे संजल्पापरमंब्रह्मवेदसारंपरात्परं १८

ब्र.वै. ५७

57

पदं निस्तारवीजं च कृत्स्नं स्मरत नस्तु गुरो प्राच्या कृत्वा शिरस्यानं पश्चिमे चरणाद्वयं
२० निधाय दर्भशयनं शयानाः शुक्तशोभया गंधर्वराजस्तं दृष्ट्वा भार्यायामहत
स्तेन २१ योगेन ब्रह्मसंप्राप्य श्रीप्राप्य मनसा स्मर पत्न्यश्चवोधवाः सर्वे विल॥
लाप्य रुरुदुर्भृशं २२ जग्मुः क्रमेणशोकार्त्तो मोविहाता विस्मायया पंचाशत्
योषितां मध्ये प्रधाना महिषीच या २३ साध्वी मालावती नाम्ना परमा प्रेयसी
वरा उच्चै रुरोद मा तीव्रे कांतं कृत्वा स्ववक्षसि २४ स्तत्र्वा चाहृशोकर्ताकांते॥
मंवो ध्यत त्रेव मालावत्युवाच हेनाथ रमन श्रेष्ठ प्रियगय रशिकेश्वरः दर्श॥
ने देहि मां वं ध्योनि मग्नां सोकसागरे विशंदके ध्रुव वनेरम्ये नंदनकानने २६
पुष्पभद्रा नदीतीरे पुष्पोद्याने मनोहरे चेदनोचलमानिर्येचाह चंदनकानने

२७

५७

57A

पुष्पचंदनतल्पेच चंदनानिलवासिते गंधमादनशैलेके देशेरम्येनदीतटे २८
पुंस्कोकिलविनादेचमालतीजालशालिने श्रीशैलेश्रीधने दिव्ये श्रीनिवास
निषेविते २९ श्रीफलके श्रीपदांभोजे स्वतेच्युतकृते शुभे पवायावाक्कनाक्री
डवसंतेरहसित्वया ३० मयाचसुहृदासार्द्धंमृतयाचद्यतेमनः सुधान्नले
नवचसाशिक्षाद्वंचगुणात्वया ३१ दृश्यतेसततंतेनेनपरमात्मानिदारुणम्
त्वयाविमहंसंसर्गोवैकुंठादतिदुर्लभः ३२ अहोहितनवविच्छेदोमरणादपिदु
ष्करः तेषांचतेषांचविच्छेदःसाधुशोककरःपरः ३३ ततोपिबंधुविच्छेदः
शोकःपरमदारुणः ततोपत्यवियोगोहिनत्परंनास्तिशंकरे ३५ शयने
भोजनेस्नानेसमजागरणेपिच स्वामिविच्छेददुःखंचनतनवदिनेदिने ३६

न

ब्र॰वै॰ सर्वशोकंविस्मरीत्सीस्वामिसंयोगमात्रतः वेधुमनेनपश्यामिपंरश्टाविस्मरेत्य।
५८ ति ३७ ततोविशिष्टेपश्यामिवांधवंस्वामिनंविना साध्वीनांकुलजातांमित्याह ना
58 कमलोद्भव ३८ देहीदिगीशाश्चदिग्पालाः हेधर्महेप्रजापते गिरीशायेमला
क्रान्तपतिदानंचदेहिमे ३९ इत्युक्त्वाविरहक्लांतासाकन्याचित्ररथस्यच सखीसं
प्राप्यतेत्रैवदुर्गमेगहनेवने ४० विचेतानातत्रतस्थौकांतंकृत्वाविशदक्लांता।
सासवतस्मिसाकन्यामालाचित्ररथस्यच ४१ सखीसंप्राप्यतेत्रैवकृत्वा...
कृत्वाचसवसिदं शरिरसंगदिवानक्तंसर्वैर्देवैरुपस्थिता ४२ प्रभातेचेतनां
प्राप्यविलापंसशोकतः इत्युवाचपुनस्तत्रहरिंसंबोध्यसासती ४३ माल
त्युवाच हेकृष्णजगतांनाथनाथनाहंजगदिहि नमेवजगतांपातामानपाहि ५८

58A

कथंप्रभो ४४ अयंभर्त्ताप्यभार्याहंममेतित्वमायया त्वमेववास्तवोभर्त्ता
सर्वेषांसर्वकारणः ४५ गंधर्वः कर्मणाकोपिकान्तोहमस्यकर्मणा कान्ता
तः कर्मभोगांतेफलत्वस्याप्यमांप्रिया ४६ कोवाकस्यापतिः पुत्रः कावा
कस्यप्रियाप्रसूः सेवन्तिवियान्तिचनायान्तिचकर्मणा ४७ संयोगे
परमानंदोवियोगेनप्रणाशकः शश्वज्जपतिसर्वेषसनान्नाथामुस्मनिश्चितम्
४८ नस्वतोविषयस्तसंभोगश्चवांधवोभुवि स्वयंत्यक्तः सखायैस्तजितःपरैः वदुःखाय
तस्मात्संततःस्वयंशान्त्याप्यरमैश्वर्यमीप्सिते ध्यायेतसंततेकृस्नपादपद्मेनि
तापदः ५० सर्वज्ञानिनस्तवैकास्त्रीत्वानवतीभुवि ततोमत्संसम्स्रुता
यैदातव्मर्हस्तिवाछिते ५१ नमेवांछामरत्वेचपाक्कतेमोक्षवर्त्मनि इमंका

ब्र·वै. तेवरंदेहिचत्वंवर्गवरेप्सितं ५२ यावतीकामिनीयातिजगत्यांजगदीश्वर: तस्याः

५९ विभ्रद्धिदत्त्वाशुभेनधात्रेदत्ता: पति: ५३ अस्मैदत्त्वागुणा: सर्वेरूपाणिविविधानि

59 च सुशीलानिचसर्वाणिचामरत्वंविनाहरे ५४ रूपेणाचगुणैनैवतेजसाविक्र

मेनच ज्ञानेनशान्त्यासंतुष्टाहरितुल्योप्रभुर्मम ५५ हरिभक्त्याहरिसमोयोगाभी

र्ष्टैस्तागरीयसा शौमेनसूर्यतुल्यश्चशुद्धोवह्निसम: सदा: ५६ चंद्रतुल्यसुद

र्शश्चकंदर्पसमसुंदर: बुध्याबृहस्पतिसम: काव्येकविसम: सदा: ५७ ॥

वाणीचसर्वशास्त्रज्ञाप्रतिभायांमहेश्वरोरिव कुबेरतुल्योधनवान्दाताभोक्ता

मनोरिव ५८ धर्म्मेधर्मसमोधर्मीसत्येसत्यव्रताधिक: कुमारतुल्यस्तप

सासाचारोब्रह्मण्यासम: ५९ पौरुष्येपाकतुल्यश्चसहिष्णु: पृथिवीसम: एवं ५९

59A

सतोस्मत: कोत: प्राणायांत्रिनमेकथं ६० अत्रोस्मसयज्ञभोगोच्युतंमोदंत
माभुवि तनेनायज्ञभागश्चकरिष्यामिचलीलया ६१ नारायणाजगत्कान्त।
नाहमेवजगद्धद्दि मत्कांतमन्ययात्वेचशापम्महेप्रजापते: ६२ प्रचसापात
त्वमग्न्यो...... महीतले त्वमेवानाधिकारित्वंकरिष्याम्यधुनाभुवि ६३
हेमंवैज्ञानलोपंतेकरिष्यामिचलीलया धर्मलोपंचधर्मास्यकरिष्यामि।
चलीलया ६४ यमाधिकारेहंत्वंचकरिष्यामिनसंशय: सत्यकालेशापि
ष्यामिस्तुकन्यास्त्रनिष्ठरे ६५ शपामिसर्वानेत्रैवरोगव्याधिविनाशुना व्याधि ज॰
नाजरयास्तुनेहिस्मृत:पतेर्मम: ६६ रस्तुक्ताकौशकीतीरेगत्वातोरपयो।
निधे: नत्रस्त्वात्वाचतत्वपरमात्मानमीश्वरं ६७ विस्मब्रह्माजगत्कांतमि।

ब्र॰ वै॰
६॰
60

स्ववाचसमीतुवृत्त ब्रह्मोवाच उपवर्हणपत्नीसाकन्याचित्ररथस्य च १८
कांतहेतोश्चमादेवान्शापेनत्वांरुदंतमाधवा स्मरंतिसाथवाः संतोजयंती
योगिनोमृद्धा १९ स्वमेजागरणेचैवसर्वकार्येषुमाधव शरणागत
दीनार्त्तपरित्राणपरायण २० रक्षरक्षहृषीकेशत्वन्नामः प्राणवल्लभ ।
मृत्याभिभुत्वशापेनविरतासांप्रतंप्रभो २१ अधिकारहतंमांचकरो
तिमालतीसती सर्वाधिकारोब्रह्माण्डेत्वयादत्तःशुभःप्रभो २२ सेप
देताहृशीनाथयास्तेवायुनामम श्रीमहादेवउवाच नपादत्रेमा।
द्वातानंगमप्सर्वसुदुर्लभम् २३ ध्यानमंत्रंतपः फलंतथक्षेश्वरा
ऐश्वर्यंवाधनंवापिविद्यार्थीविक्रमोथवा २४ ज्ञानस्यपरमार्थस्यकला ६॰

60A

नार्हंति योऽशीं सर्वज्ञानं सर्वंगममतीवदुर्लभं पदं ७५ समतत्वेज्ञानर
त्वे शापेन जातियोषित: अहो पतिव्रतातेज: सर्वेषांतेजसां परं ७६ ने
नोनलेनस्वयं मांरत्नरत्नहरेहरे: धर्म उवाच सर्वरत्नाम्बरं रत्नं धर्म एव
सनातनं ७७ याम्स्नेवविधेयधर्मस्त्वया दत्तः पुराविभो सममन्वंतराः न
फलेन परमेश्वर ७८ मामोधर्मोऽधुनायातिशापेन योषितापभो देवाऊ
चे: यज्ञभोजोचतभज्ञोवयमेवनपाहत्वा योषित्शापेनतत्सर्वमधुना
यातिमाधव श्रुत्वामेपता: सर्वेतत्रभयाकुला ८० एतस्मिन्नंतरो
कस्मात्वागवभ्ववाशभीरणी स्वयंगच्छततत्स्थलविप्रस्तीजनार्दनः ८१
पश्वाद्यास्यतिशांतंर्धं मिलितचोरवागायच श्रुत्वातद्वचनंदेवाःप्रहृष्ट

ब्र.वै. मानसो मरुत्वा ८२ जगन्तुः मालावतीस्नानेकौशिकीतीरमीश्वराः ॥ ३
६१ तामेव ददृशुर्देवाः देवी मालावती सती ८३ रत्नसारेन्द्रसंप्राभिः ॥
ज्वलाकमलाकला शुद्धशुद्धाशुधाशुक्लाधानासितूरविड्भूषिता ८४
61 शरच्चन्द्रप्रभाशोभाघोतपंनी दिशन्विषा पतिसेवामहत्धर्मसंस्थिरसंचिते ल
ब ५ जसा ८५ ज्वलन्तीं प्रदीपचशिखापरमसमूमा योगासनेप्रकुर्वी
तथावचनाः स्थलस्थिता ८६ सरम्यासामेनाशोणाविभ्रतिदर्पणे
णाकरे तैलंयुक्ते गष्टकोटिभ्यांसखुरक्तदिक्कमालिका भजामनेहे
कांतस्य विभ्रती योगासनस्थया चारुचंपकवर्णाभां विंवोष्ठी रत्नमालिनी
८८ ययाशोरणावर्तीयामसचनान्तस्थिरयौवना हृदहस्तितंवभाराढोयीने ६१

61A

श्रोणीपयोधरा पश्यंतीपरमेशंसंस्मृत्यहृष्टाप्युवाच: पुनः पश्यंतीतांचतो
रहृष्टादेवास्तेविस्मयंययुः स्वकितस्थलगानतत्रधार्मिकाधर्मभीरव ९।
इतिश्रीब्रह्मवैवर्त्तेमहापुराणेब्रह्मखंडेसौतिशौनकसंवादेमालावतीवि
लापोनामत्रयोदशोध्यायः १३ सौतिरुवाच तत्रस्थितानावसादेवाब्रह्मे
शानपुरोगमा: ददर्शमालावतीस्थूलपद्ममालादायिका: १ मालाव।
तीसर्वान्दृष्ट्वाप्रणनामपतिव्रता रुरोदकांतंसंस्थाप्यदेवानांसन्निधौसने
२ एतस्मिन्नंतरेतत्रकश्चिद्ब्राह्मणबालकः आजगामसर्वानांचसभा
मतिमनोहरः ३ दंडीछत्रीशुक्लवासाबिभ्रत्तिलकमुज्वलं दीर्घपल्ल।
कदलीकरस्थप्रसन्नास्यप्रसन्नस्मितः ४ वेदवेदांतसर्वांगः प्रज्वलन्तेजसा

ब्र.वै. द्विजः स्वरात्संभाष्यतत्रैवविस्मितान्‌विस्मयाययौ ५ तत्रोवाससभाम
६२ ध्येतासामध्येयथाशक्ति उवाचदेवाग्रमालतीच विचक्षणा ५ ब्राह्म
णउवाच कथमेतत्स्वरसर्वेब्रह्मणोशानपुरोगमाः स्वयंविधाताजग
62 तांस्रष्टाः तत्रैनकर्मणा ७ सर्वब्रह्मास्मेहृज्ज्ञोशभरत्रसर्वविभुः ।
भ्रष्टोसत्रजगतांसाक्षीधर्मश्चसर्वकर्मणां ८ कथंरविःकथंच
न्द्रकथमेतत्कृत्वाशुनः कथंकालोमृत्युकन्याकथंवात्रयमादयः ९
हेमालावतीतत्क्रोशेसवः कस्त्वेतिसूर्यिनः नीविनायाःकथंसले।
योषितश्चकथंशिव इत्युक्त्वातान्तताविश्वोविरसमसभातले माला
वतीतंप्रणम्यसमुवाचविचक्षणा ११ मालावत्युवाच ब्रह्मानंदस्वर्वके। ६२

62A

वंदेविश्वरूपंजनार्दनं नष्टादेवाहरिनष्टोयस्यप्रभ्यन्तलेनच १२ अ
वध्यानेकुरूविभोशोकार्त्तायांनिवेदने ममाकृपाशनानस्वदेणायोरप
रूपावती १३ उपवर्हणाभार्याहंकन्याचित्ररथस्यच सर्वमालावती॥
कृत्वावदंतिविप्रश्रेणव: १४ दिव्यंलक्षगारमेस्थानेस्थानेमनोहरे
कृतेक्रीडावसत्वंदमनेनास्वामिनासह १५ प्रियेस्तेहादिनाक्षीनोया
वान्नूविमेंद्रष्येषितो सर्वसास्त्राणशारेणजनोसितविवदत्ता: १६
अकस्माद्वनसाणशायानप्राणास्तत्याजमत्पति: देवानदिश्यविलपे
घयाजीवनिमेपति: १७ सकार्यशापनेसर्वेव्यथाम्बजगतीतले॥
भावाभावनजानातिकेवलंस्वार्थतत्पर: १८ स्वंदुःखंभयंशोक

संतापः कर्मिणांनृणां ऐश्वर्यंचमयानंदो जन्ममृत्योश्चलक्षणाम् १९
देवाश्चकर्मजनकः दातारः कर्मणांफलं कर्तारः कर्म्मवृक्षानांमूल
ह्येवंचलीलया २० नहिवेदपरोवेधुर्नहिदेवात्परोबलं दयावान्नहिदे
वाश्चनचदातातत्तः परः २१ सर्वेदेवान्नवरंयाचेपतिदानंममेप्सितं भ
द्रंतदान्ययातेभ्योदास्यामिस्त्रीवृथंध्रुवं २२ शापिष्यामिवसर्वांश्चदा
रुणंदुर्निवारकं इत्युक्तामालतीसाध्वीकातीसूरसंसदि २३ विर
राममहर्षेश्रेष्टतामुवाचचशौनकः ब्राह्मणउवाच कर्मणांफलदाता
रोदेवासंतीचमालती २४ नमनुष्यविरंनैवधान्यंकृष्यकरंनृणां गृही
त्वाकृषककःधारत्तेवधान्यंचयत्नतः २५ तदंकुरभवेत्कालेकालेवृक्षःफलतः

पि कालेस्वयंक्षोभवतिकालेप्राप्नोतितद्धरौ २६ एतत्सर्वंसमग्रन्नेयं
चिरेणकर्मणाफलं महिंवपतिसंसारेरहस्यो विलमायया २७ काले
तदेकरुरतःकालेप्राप्नोतितत्फलं पुण्यवान्पुण्यसंमोचकरोतिसवि
रंतपः २८ तेषांचफलदातारोदेवानांतेचयादिकाः ब्राह्मणानांस्ववि
तेश्वरस्तैरेन्नसुरएवच २९ योऽत्रहेतिभक्त्यायाचसनत्प्राप्नोतिनिश्चितं
नतंवलेनचसौंदर्येनैश्वर्येणाथनेस्वतः ३० नैवस्त्रीनचसत्कांतः किंभवे
तपसाविना सेवितापक्रतिर्योहिभक्त्याजन्मनिजन्मनि ३१ सलभेत्सुं
दरीकान्तांविनीतांचगुणान्वितां श्रियंचनिश्चलांशुद्धंपौत्रंभूमिंधनंप्र
ना ३२ प्रकृतेश्चवरैनैवलभेद्दृक्षोवलीलया शिवंशिवस्वरूपंचशिव

ब्र॰वै॰ हृषिवकारणं ३३ ज्ञानानंदमहात्मानंपरंमत्तंजयंवरं तमीशंसेवतेजो
६४ हिभक्त्याजन्मनिजन्मनि ३४ पुमानप्राप्नोतिसत्कांतांकामिनींचापिसत्य
प्रियं विद्यादानेसुकवितांपुत्रपौत्रंप्रवांश्रियं ३५ बलंधनंविक्रमंचलभे
64 द्वैरवेणासा ब्राह्मणोभजतेजोहिलभेत्सोपिप्रजाश्रियं ३६ विद्यांमेध
यमानंदंवैरेणाब्रह्मणोज्वरः योनरोभजतेभक्त्यादीनानाथैदिनेश्वरम् ३७
विद्यामारोग्यमानंदधनंपुत्रंलभेद्ध्रुवं गणेश्वरंयोभजतेदेवदेवंसनातनं
सर्वाग्रहस्यसर्वेशंभक्त्याजन्मनिजन्मनि विघ्ननाशोभवेत्तस्यस्वप्नेजागरणे २
निशं ४० परमानंदमैश्वर्यंपुत्रपौत्रधनप्रजाः ज्ञानंविद्यांसुकवितांलभे
तद्वरेणाच ४१ भजतेयोहिविश्वंचलक्ष्मीकांतंसुरेश्वरं वरार्थीचेनभवे ६४

64A

स्वर्वैनिर्वाणमन्यथाध्रुवं ४२ सत्वंनिषेव्यंपात्नात्वंसत्यंसत्वंलभेन्नरः
सर्वंतपः सर्वधर्म्मंयशः कीर्तिमनुत्तमं ४३ विष्णुंनिषेव्यसर्वेषांयोगसिद्धिं
लभतेवरं विशंतिनोविधात्नासोमोहितोविष्णुमायया ४४ मायानारायणी
शानासर्वप्रकृतिरीश्वरी साकृपाकृतेपंचविष्णुमंत्रंददामिते ४५
धर्मंयोभजतेधर्म्मंसर्वधर्म्मंलभेध्रुवं इहलोकेसुखंभुक्त्वायातिविष्णोःप
रंपदं ४६ योयंदेवंभजेन्नभज्ञासाचादौलभतेधनं कालेपश्चात्तेनसर्वं।
परंविष्णोः पदंलभेत् ४७ श्रीकृष्णंभजतेजोहिनिर्गुणंप्रकृतेःपरं ब्रह्म
विष्णुशिवादीनांसेव्यचीयंपरात्परं ४८ अक्षरंपरमंब्रह्मभगवंतंसनातनं
साकारंचनिराकारंज्योतिःस्वेच्छामयंविभुं ४९ सर्वाधारंचसर्वेशंपरमा

उ

ब्र॰वै॰ ६५ 65

त्वामनीश्वरं निर्लिप्तं मां निरूपं च भक्तानुग्रहविग्रहं ५० जीवन्मुक्तोः मम
द्योगाद्दिव्यं वरं लभते सुधीः समत्वं लभते नूनं सालोक्यादिचतुष्टयं ५१ ब्रह्मत्व
ममरत्वं वा मोक्षं त्वं यत्नतो वा मिच्छति ऐश्वर्यं लोष्ट्रतुल्यं च नश्वरं नैव मन्यते ५२
इंद्रत्वं च मनुत्वं च चिरं जीवितमेव वा जलबुद्बुदवत्तुच्छं चातितुच्छं न मन्यते
सुमेर्जागरणं सोऽपि शेषत्वं सेवां च वांछति दास्यं विना न याचेत श्रीकृष्णस्य पद
परं ५४ तत्पादाब्जे दृढां भक्तिं लब्ध्वा पूर्णां निरंतरं परिपूर्णतमं ब्रह्मनि।
षेव्य सुस्थिरः सदा: ५५ ब्रह्मनः कल्पकोटिं च शतं मातामहस्य च स्वस्व
रस्व भ्रातं सर्वं भक्तुरस्य कलीलया ५६ दासं दासी प्रसू भार्यां पुत्रादादायि पूर्वशा
ते उद्धरेक्तस्य भक्तस्य गोलोकं याति निश्चितं ५७ तावद्गर्भे भवेत्कामी भव ६५

65A

तीयमजातना तावद्दहीचभोगार्थीयावत्कृष्णंनसेवते ५८ गृहवक्त्रा।
हिस्तमंत्रंयस्यकर्णेप्रविशपति यमस्खल्तिस्वनेस्हरंकरोतितत्तत्क्षणाभि
ग्रा ५९ मधुपर्कादिकंब्रह्माद्यैरेवतेनियोजयेत् ग्रहोविलंघ्यमहलो
कंमार्गेनानैतयास्यति ६० तस्यैवेनिःकृतिर्नास्तिकल्पकोटिशतैरपि
हरनानिचमीनानिकोटिजन्मकृतानिच ६१ तेविहायपलायंतेवेन
तेयंयथोरगाः प्रयातेनकृतेकर्मयथयतस्यशुभाशुभे ६२ भित्वानिकृस्य
चक्रेणतीव्रणाघोरणासंततं तेविहायव्रजाम्यस्मुर्यातिचक्राभिधासतो
भ्रस्मष्याशतसंवृतंतं ज्वलतेचसुदर्शनः निःशंकोयातिगोलोकंविहाय।
मानवीतनं ६४ मत्वादिव्यंतनंप्राप्तास्त्रीकृष्णंसेवतेसदा तावत्कृष्ण

भूगोल्लोकेतावद्भक्तोवत्सेत्सदा ६५ निमिषंमन्यतेदासोनचिरंब्रह्मणो
वयः ६६ इतिश्रीब्रह्मवैवर्त्तेमहापुराणेब्रह्मखंडेमालतीचतुर्दशोध्या
यः १४ ब्रह्मउवाच केनरोगेनहिमृतस्तेधुनासाध्वितवप्रियः सर्वरोग
चिकित्साचजानामिचचिकित्सकः १ मृतन्तुत्वंमृतेरोगान्समाहात्म्ये
तेरेमृति महाज्ञानेनतंजीवयाम्यवलीलया २ जरामृत्युयमंकालं
व्याधीमानीयतत्सुतः निबोध्यदात्तेशक्तोहंव्याधोरज्ञापञ्चयथा ३ यत्नो
नसंहरेद्व्याधिर्दैहंदेहधारिणां व्याधिनांकारणंयद्यत्सर्वंजानामिसे
दति ४ यत्नोनसंचरेद्व्याधिवीजंपुष्टसमंगलं तदुपायंचजानामिसाव
तत्त्वानुसारतः ५ योगीयोगेनदेवेदेनदेहत्यागंकरोतिच तस्यतेजीव।

66A

नोपायेज्ञानामियोगधर्मतः ६ ब्राह्मणस्यवचः श्रुत्वास्त्रीनाममालवतीम
ती सुस्मितास्त्रियविज्ञत्वातमुवाचप्रहर्षिता ७ मालावत्युवाच श्रेष्ठ
श्रुतेकिमाश्चर्यंवचनेतववक्त्रतः त्वयाद्विशिष्टदेहेनज्ञानयोगेविदांवरे
त्वयाकृताप्रतिज्ञाचकांतंजीवयुतमम विपरीतेननतद्वाकांतत्वत्प्राणजीवतः
पतिः जीवयिष्यसिमत्कांतपश्चाद्वेदविदांवर पश्यत्स्वच्छामिसंदेहेनतद्दवा।
न्वक्रमर्हसि १० सुभार्यांजीवितेकांतेतस्यनीत्रस्यसत्त्रियो त्वांचसुहृन्नश
क्ताद्वविघ्नमानेसदीश्वरे ११ एतेब्रह्मादयोदेवाविघ्नमानांस्त्रसमदि ते
चावेदविदांश्रेष्ठेनचकश्चिन्महीश्वरः १२ नाविर्भवतिभर्ताचेन्नकांतात्व
द्वितेसमः सात्विककरोतियादित्तः नकोपिरक्षिताभवि १३ एवंचेतनन।

ब्र॰वै॰ कावेरीशक्रेवाग्रासकद्वयोः स्त्रीत्वंभावमुवोधवः स्वामिकर्त्ताचयो॥
६७ षिता १४ स्वामिकर्त्ताचहर्त्ताचपातात्ागोप्तावरस्त्रिनां अभीष्टदेवः सन्या
प्रनगुरुः स्वामिनः परः १५ कन्यापिसत्कुलाजानायासाकोनवशवर्त्तिनी
67 यासतंत्राचमाडुष्टासभावात्कुलटाध्रुव १६ दुष्टापरंमांसंश्रसेवतेयानराध पु४
माः सानिंदतिपतिंशश्वदशहं शप्रसूतिका १७ उपवर्हणभार्याहंकन्या॥
चित्ररथस्यच वेश्यागंधर्वराजस्यकांतभक्तासदाद्विज १८ सर्वंकंपितंशक्र ल१
स्त्वचैवहं दविदांवरः कालेयमेस्वनाकन्याचप्रथमेमालतीमती १९ मा
लावतीवचः श्रुत्वाविप्रोदानविदांवरः सभामध्येसमाज्ञायताम्प्रत्यच
कामह २० ददर्शासत्वकन्याचप्रथमेमालतीसती कुसुमवर्णगात्रोरहणा ६७

67A

रक्तांबरधरांवरां सस्मितांषड्भुजांशांतांदंष्ट्राफुल्लांमहासती का
लस्वामिनोवामेचततः षड्विंशत्यानि २२ कालनारायणांशेचददर्श
पुरतः सती महोग्ररूपंविकटंग्रीष्मसूर्यसमप्रभं २३ षड्भुजंघोर
माभुजंचतुर्विंशतिलोचनं षट्पादकमलंवर्णंचरक्तांबरधरंवरं २४
देवस्यदेवविकृतंसर्वसंहाररूपिणं कालाग्निदेवंसर्वेशंभगवंतंसना
तनं ३५ रुद्राक्षप्रसन्नास्यमदमालाधरंवरं जपंतपरंब्रह्मरूपमा सं९
त्मानमीश्वरं ३६ सतीददर्शपुरतोद्यौधिसंचातसङ्गनयान् वयसा
तिमहाहाहाननानाधर्मोमेरसन्निधौ ३७ स्थूलंपादंकमलवर्णंधर्मि
ष्ठरविनेदनं जपंतंपरमंब्रह्मभगवंतंसनातनं ३८ धर्माधर्मविचार

ब्र॰वै॰ त्वंपरंधर्मसद्रूपिणां पापिनामपिसासारंदर्शःभरतोपमं ३९ तंचदृष्ट्वाच
६८ निःशंकापमृत्युप्रथमोयमं मालावतीमहासाध्वीप्रहृष्टवदनेक्षणा ४०
68 मालावत्युवाच हेधर्मराजधर्मिष्ठधर्मशास्त्रविशारद कालव्यतिक्रमे
कांतंकथंहरसिमेविभो ४१ यमउवाच नमामेकालेमृत्युतेनकश्चि
ज्जगतीतले ईश्वराज्ञांविनासाध्वीनाहंसंचालयाम्यहं ४२ अहंकालो
मृत्युकन्याव्याधयश्चसुदुर्जयाः निषेकेनप्राप्तकालेकालयंतीस्वराज्ञया
४३ मृत्युकन्याविचारज्ञायंप्राप्नोतिनिषेधितः नमहंकलयामोवष्टभु
तोकेनहेतुना ४४ मालावत्युवाच त्वमपिस्त्रीमृत्युकन्येजानासिस्वामिवे
दनां कथंहरसिमत्कांतंजीवितायामपिप्रिये ४५ मृत्युकन्योवाच ॥ ६८

68A

प्राविश्यस्तजास्तथाप्यहमेवात्रकर्मणि। नचतस्मापरित्यक्तंवकुलातस्या
मतो ५६ सतीमतीनांमध्येचकाचित्तेजस्विनीवरा मामेवभस्मसात्कर्त्तुं
दर्मयदिभवेद्भवे ५७ सर्वापच्छांतिरेतस्मिन्नदाभवतिसुंदरी प्रज्ञाणां
स्वामिनः पश्चाद्भविता यदिभविष्यति ५८ कालस्यैवेत्ताहंचमत्स्वा
त्राव्यापयस्त्रये नमस्ततानांदोषस्यतत्रमेस्मरणनिश्चितं ५९ इच्छाका
लेचसमहात्मानंधर्मज्ञंधर्मसेसदि तदायत्तचिंतंभद्रंनतकरिष्यसिनि।
श्चितं५ मोल्यावत्सवाच हेकालधर्मनःसादिनूधर्मरूपसनातन नाराय
णांसभगवन्नमस्तुभ्यंपरायच ५१ कथंहरसिमत्कांतंजीवितायामयि
प्रभो ज्ञानासिसर्वदुःखंचसर्वज्ञःकृपानिधिः ५२ कालपुरुषउवाच
कोवाहंकोयमःकाचमृत्युकन्याचव्याधयः वयंभ्रमामःसततमीशा

वं २

ब्र॰वै॰
६९
69

ज्ञापरिपालकः ५३ यस्यस्त्वंशोच प्रकृतिर्ब्रह्मविष्णुशिवादयः सुरामुनी
न्द्रा मनवो मानवाः सर्वे जंतवः ५४ ध्यायंते तत्पदांभोजं योगिनश्च विच
क्षणाः जपंति मस्त्वन्नामानि रमणानि परमात्मनः ५५ यद्भयाद्वाति
वातोयं सूर्यस्तपति यद्भयात् स्रष्टा ब्रह्मा तथा यस्य पाता विष्णुर्यदाज्ञया
संहर्त्ता शंकरः सर्वः जगतां यस्य शासनात् धर्मश्च कर्मणां साक्षी यस्या
ज्ञा परिपालकाः ५७ राशिचक्रे ग्रहाः सर्वे भ्रमंति यस्य शासनात्
दिगीशाश्चैव दिक्पाला यस्याज्ञापरिपालकाः ५८ यस्याज्ञया तरवः
पुष्पाणि च फलानि च विभ्रते व वदन्त्येव काले मालेव तीसनी ५९
यस्याज्ञया च जला धारा सर्वाधार वसुंधरा क्षमावती च वसुधा कंपिता
च भयेन च ६० सर्वप्रसूर्या प्रकृतिः साभीता यद्भयादहो यस्यां तु न वि ६९

69A

डुः सर्ववस्तूनांभारकामत्वाः ६१ पुराणानिचसर्वाणियस्यैववस्तुनि
पावकाः यस्यलोमविवरेविश्वः सेवतेषमहाविराट् ६२ षोडशांशोभ
गवतः सएवतेजसोविभो सर्वेश्वरःकालकालोमृत्युर्मृत्युपरात्परः ६३
सर्वविघ्नविनाशाययंतंकृष्णंपरिचिंतयेत् सर्वाभीष्टंचभर्तारंप्रदास्यति
कृपानिधिः ६४ इमेयत्प्रेरितास्सर्वेसदानासर्वसंपदो इत्युक्त्वाकालपु
रुषोविररामचशौनक ६५ कथांकथितुमारेभेपुनरेवतुब्राह्मणः ६६
इतिश्रीब्रह्मवैवर्त्तेमहापुराणेब्रह्मखण्डेमालावतीकालपुरुषसंवादेपंचद
शोध्यायः १५ ब्राह्मणउवाच दृष्ट्वाकालंयमंमृत्युकन्याव्याधिगणां
स्तथाः किंतेऽधुनाचसंदेहंतत्पृच्छकस्यकेशुभे १ ब्राह्मणस्यवचःश्रु
त्वाहृष्टामालावतीसती यन्मनोनिहितंप्रश्नंचकारजगदीश्वरम् २

मालावत्युवाच त्वया यत्कथितो व्याधिः प्राणिनां वैरिरेव च न कारणं च
ब्र.वै. विविधं सर्वं वेदे निरूपितं २ कालेन संचरेद्व्याधिर्दुर्निवारः शुभावहः तदु
७० पायं च साकल्यं यद्दवान्वक्तुमर्हसि ४ यद्यत्सुखं समस्तं च ह्यज्ञातमज्ञातमे
70 ५४ व वा सर्वं कथय तं भद्र त्वं ब्रह्मन्दीनवत्सलः ५ मालावतीतत्वचैर्विप्रहर्षी ५४
जनार्दनः संहितां वक्तुमारेभे संहितार्थं च वेद्यकी ६ ब्राह्मण उवाच ॥
कारण१ वेदांतं सर्वतत्वज्ञं सर्वकारणं वेदवेदांगवीर्यस्य वित्तं श्रीकृष्णमीश्वरम् ७
यः ईशः प्रपुरो वेदान्संसृजे मंगलालयान् सर्वमंगलमांगल्यबीजरूपसना
तनः ८ ऋग्यजुः सामथर्वाख्यान्दृष्ट्वा वेदान्प्रजापतिः विचिंत्य तेषाम
र्थं चैवायुर्वेदं चकार सः ९ कृत्वा तु पंचमं वेदं भास्कराय ददौ विभुः स्वतंत्र ८०
संहितां तस्माद्भास्करश्च चकार सः १० भास्करश्च स्वशिष्येभ्य आयुर्वेदं स्वसंहि

च१

70A

नां प्रददौ पाठयामास ते चक्रुः संहितां ततः ११ तेषां नामानि विदुषां तंत्रा
णि तत्कृतानि च व्याधिप्रणाशवीजानि साध्वि मत्तो निशामय १२ धन्वंत
रिर्दिवोदासः काशिराजोऽश्विनीसुतौ नकुलः सहदेवोऽर्कश्च्यवनो जनको ग ४
बुधः १३ जाबालो जाजलिः पैलः करथोऽगस्त एव च एते वेदांगविज्ञाश्च षोड
श व्याधिनाशिनः १४ चिकित्सातत्वज्ञानं नाम तंत्रं मनोरमं धन्वंतरिश्च भ
गवान्श्चकार प्रथमे सति १५ चिकित्सादर्पणं नाम दिवोदासश्चकार ह
चिकित्साकौमुदीं दिव्यां काशिराजश्चकार सः १६ चिकित्सापरतंत्रं च
भ्रमघ्नं चाश्विनीसुतौ तंत्रं वैद्यकसर्वस्वं नकुलश्च चकार सः १७ चका
र सहदेवश्च व्याधिसिंधुविमर्दनं ज्ञानार्णवं महातंत्रं यम एव चकार सः १८ च्य

ना १

ब्र.वै. वनोजीवदानेचकारभगवान्नृषिः चकारजनकोयोगीवैद्यसंदेहभंजनं १९
७९ सर्वसारतंमेहोताजावालस्तंत्र [illegible] जकं वेदांगसारतंत्रंचचकारजानलिः मुनिः
71 २० पैलोनिदानंकरथस्तंत्रंसर्वधरंवरं द्वैधनिर्माणतंत्रंचचकारकुंभसंभवः
धा४ २१ चिकित्सांस्त्रवीजानितंत्राणिनानिषाउशः व्याधिप्राणाशवीजानिव
लथानकरानिच २२ मथित्वाज्ञानमेतेणाआयुर्वेदंसर्ववीजंसर्वज्ञानामि
संदशी व्याधेस्तत्रपरिज्ञानंवेदनायाश्चनिग्रहः एतद्वैद्यस्यवैद्यत्वंनवैद्यः
धा३ प्रभुरायुषः आयुर्वेदस्यविज्ञाताचिकित्सासयथार्थकृत् २६ धर्मिष्ठश्चदया
लुश्चतेनवैद्यंप्रकीर्तितः जनकः सर्वरोगाणांदुर्वारोदारुणोज्वरः २७
शिवभक्तश्चयोगीचनिष्ठुरोविकृताकृती भीमस्त्रिपादस्त्रिशिरांषड्भुजो

दधयोनिधिः मत स्तोदाजकर्कनवनीतानिकोविदा
नानिक्रमयोरष्टादिष्याभास्करसंहिता आयुर्वे ५॥
७९

71A

नवलोचनः भस्मप्रहरणोगौरीड्ः कालांतकयमोयमः महाग्निस्तस्यजन
कोमेदाग्रे जनकास्तुयः २९ पित्तश्लेष्माशमीरश्च प्राणिनाड्ः खेदायकाः
वातजाः पित्तजंश्चैव श्लेष्मजं सततेथैवच ३० ज्वरभेदाश्चत्रिविधाश्चौदोष
जः पांडकः कालकः कुष्टः शोसांलीहश्चम्सलकः ३१ ज्वरातिसारश्च
ग्रहणीका व्रणाहलीमकांस्तत्कृछ्छश्चगुल्मश्चरक्तदोषविकारकाः ३२
श्वरिसोमेहनः ऊर्ध्वगोदश्चगलगंडकः भ्रमरीसन्निपातश्चविसूचीदाहणी
मति ३३ एषांभेदप्रभेदेनचतुःषष्टिरुजःस्मृताः मृत्युकन्यासुताश्चैते
जगतस्याश्चकन्यका ३४ जराचभ्रातृभिः सार्धं शश्वद्भ्रमतिभूतले एते
चोपाययेवेन्नारोगाश्चैतिचसंस्फुतं ३५ पलायंतेचतेहृष्ट्वावैनतेयमिवोरगाः ८

तृतीयश्च ३

वृषे ५

त्रै॰
वै॰
७२
72

चतुर्जलेचव्यायाममापादपः तैलसेवनं ३६ कर्णतैलंमूर्धितैलंजराव्याधि
विनाशकं वसंतेभ्रमणंवह्निसेवास्वल्पंकरोतियः ३७ वालाचसेवतेकाले
जरातन्नोपगच्छति ग्रीष्मेवातः शीतोदकः स्नानंयःसेवतेचंदनद्रवं ३८ नोपजा
तिजरातेचनिदाघेतिलसेवनं प्रावृट्उष्णोदकस्नानंपीतंजलंतोयेनसेवते ३९
समयेचसमाहारीजरातन्नोपगच्छति शरद्यौदंनदद्यात्भ्रमनेनतत्ववर्णपेत
४० स्वांते स्नानीसमाहारीजरातन्नोपगच्छति शिशिरेःमुंकवह्निंचनरो
स्नानंनसेवते ४१ यत्रवोसोदकस्नानीजरातन्नोपगच्छति सद्योमांसंनव
वान्नंवाचास्त्रीक्षीरभोजनं ४२ घृतंचसेवतेयोहिजरातन्नोपगच्छति भुंक्तेस
दन्नंतुकालेतस्मात्पीयतेजलं ४३ नित्यंभुंक्तेचतांबूलंजरातन्नोपगच्छ

भुंक्तेनवान्नमुत्संच
रातन्नोपगच्छति ४५

७२

72A

ति दधिहैयंगवीनं च नवनीतं तथा गुरं ४४ नित्यं भुंक्ते संयमी यो जरा तं

नैव गच्छति शुष्कमांसं स्त्रियं वृद्धां बालार्कं तरुणं दधि ४५ ते सेवंतं जरा

याति प्रहृष्टा भ्रातृभिः सह रात्रौ चेद्दधि सेवंते फल्गुली च रजस्वला ४६

नानुपैति जरा हृष्टा भ्रातृभिः सह सुंदरी रजस्वला च कुलटा च वीरा जा

स्सूतिका ४७ सुद्रा पाजक पत्नी या स्त्रतहीना च या सती यो हिता माम

न्नभोजी ब्रह्महत्यां लभेन्नरः ४८ तेन पापेन सार्द्धं सा जरा तं समुपगच्छ

ति पापानां व्याधिभिः सार्द्धं मित्रतां नात्र संशयः ४९ पापं व्याधिजरा

बीजं विघ्नबीजं च निश्चितं पापेन जायते व्याधिः पापेन जायते जरा ५०

पापेन जायते [illegible] दैन्यं दुःखं शोकं भयंकरं तस्मात्पापं महावैरं दोष

त्रि॰ वै॰ बीजममंगले ५१ भारतेसततंसेतोनाचरंतोभयान्वरा स्वधर्माचारशक्तेच
७२ दीतितंहरिसेवके ५२ गृहदेवातिथीनांचभक्तेतपःस्वच व्रतोपवासा॰
73 फलेचशीलतीर्थनिषेवने ५३ पापाद्भवंतितेदृष्ट्वैवनतेयमिवोरगाः
न४ एतान्रोगेनसेवेतव्याधिसंघश्चडुंग्रयः ५४ सर्वेवोप्यसमसमयेकाले
सर्वेग्रहिष्यतिज्वरस्त्रमसर्वरोगानांजनकःकथितःसति ५५ एतिस्मे
ष्मसमीरश्च्युन्नरसजनकास्त्रयः एतेयथासंचरंतिस्वयंजानातिशुदेहिषु
तमेवविधिंयोपायंसाध्यमतोनिशामय। तालविल्वफलेभ्नृतांजलपा।
नंचततद्वाणां ५६ तदेवतद्वैपित्तंमघःप्राणहरंपरं नमीदकंचशरदि
मोद्रेतिक्तविशेषतः ५७ दैवग्रस्तस्यपोमंक्तेपित्तंतस्यप्रजायते शाम ७२

73A

करेचकन्याकंपिष्टंपीतोदकाचिते ५९ चनकंसर्वगव्यंचदधितक्रविव।
र्जितः बिल्वतालफलंयद्यक्तंसर्वमेतरमेवच ६० आर्द्रकंगुडसंयुक्तंचतिल
पिष्टंसशर्करं पित्तदपकरंसघृतावलशुद्धिप्रदंपरं ६१ पित्तनाशेचतद्वीज
फलमत्रंनिवोधमे भोजनानंतरंस्नानंजलपानंविनात्वषा ६२ तिलतै। लं४
५५ स्निग्धंतैलंस्निग्धमांसंकोद्रव पर्युषितान्नंतक्रंचपक्वारंभाफलंदधि ६३ ल५
मायोत्तुशाकंगातोयसवस्निग्धस्थलसेवनं नारिकेलोदकंहन्तमस्नानंपर्फषि
तेजले ६४ वरमज्जापक्वफलंसुपक्वंकर्कटीफलं स्नातस्नानंचवर्षास्व
स्मलकंश्लेष्मकारणं ६५ ब्रह्मरंध्रेचतज्जन्ममहद्दोषविनाशने वह्निस्वेदं
हरिंभंगापक्वतैलनिषेवनं ६६ स्वमांगष्ठभवंचशुक्लपक्वकदलीतिको ।

त्रै·वै·
७४
7A

पिंडारकमपक्वंचरंभाफलमपक्वकं ६७ वेल्लवारःसिंधुवारःमन्दारमपा
नकं महतेरोचनाबुंगासच्चूर्तं शुष्कशार्करं ६८ मरीचंपिप्पलं शुष्कमाद्रकं
नारकंमधुः इत्यान्येतानिगंधर्वासद्यःश्लेष्महराणिच ६९ वलशुष्क
रान्येववाशुवीर्जंनिशामय भोजनानंतरंसद्योगमनंध्यानंचनेनसुधा ७० स्व
दनंवह्नितापश्चशात्मरणामैथुनं वृद्धस्त्रीगमनंचैवमनःसंतापएवच ७१
अतिस्वत्वमनाहारंफङ्कलहमेवच कटवाक्यंभयंशोकःकेवलंवाफ
कारणं ७२ आत्रारस्यचकेतज्जन्मनिशामयतद्दोषघ्नं पक्वरंभाफलंचैव
सर्वाशंशार्करोदकं ७३ नारिकेरोदकंचैवसद्यःतक्रंसपिष्टकं माहिषं
दधिमिष्टंचकेवलंवासशर्करं ७४ सद्यःपर्जुषितान्नंचशोवीरंशीतलोदकं

७४

74A

लांगलीनालत्वेर्जूरमत्तमामलकीद्रवे ७५ शितलोलोदकस्नानं सुस्निग्धं
चेदनद्रवे स्निग्धपद्मपत्रवल्लेसुस्निग्धंव्यजनानिले ७६ एतन्नेकथितंवा
तस्यघोरसुविनाशने वायवस्त्रिविधाः श्वेसांक्लेशसंतापकामजाः ७७
व्याधिसंख्यकथितंतन्त्राणिविविधानिच तानिव्याधिप्रणाशाय कृतानिस
द्भिरेवच ७८ तंत्राण्येतानिसर्वाणिव्याधिक्षयकराणिच रसायणादयोपि
चचोपायास्वस्वदुर्लभे ७९ नमस्कः कथितासाध्यापातार्थवस्तरेणाच ने
वांचसर्वतन्त्राणांकृतानांचविचक्षणैः ८० केनरोगेनतन्कांतोमृतः कथ
यशोभने तडपापंकरिष्यामियेन्मजीवेदयंसती ८१ शेषोनिरुवाच ब्रह्म
णस्यवचः श्रुत्वाकन्याचित्ररथस्यच कथ्याकथितमारेभेसागंधर्वीमद

र्षिता ८२ मालवत्युवाच योगेनप्राणांस्त्यक्ष्यामि स्वामिनस्तव पुरतः ।
सभायांलज्जितांकान्तःममविप्रनिशामय ८२ सर्वसंभृतमस्ववंचसभामध्ये
तेमनोहरे भवेभवेकृतःकेवामहत्लभ्यविपद्भिना ८३ अधुनाःमत्स्यमो
प्राणादानेदेहिविचक्षणः त्वहरः स्वामिनासार्द्धयास्यामिस्वगृहंप्रति ८४
मालावतीवचःश्रुत्वाविप्ररूपीजनार्द्दनः सभांजगामदेवानांशीघ्रंविप्र
तदंविकान् ८५ इतिश्रीब्रह्मवैवर्त्तेमहापुराणेब्रह्मखंडेमालावतीविस्सं॰
वादेचिन्ताप्रणायोषोडशोध्यायः १६ शौनिरुवाच दृष्ट्वादेवसंघंचप्रभुस्था
नेचकारह परस्परंसभायांचवभूवतत्रसंशयःदे १ मातेब्रुहिहरेदेवाःश्रीहरिं
विप्ररूपिणं पौर्वापर्य्यविस्मृतास्तेमोहितांविष्णुमायया २ स्वासंवोयावि

75A

मश्रुवाचामधुरयाहिजाः उवाचसत्यंपरमंपालनायसुखावहं ३ ब्राह्म
णउवाच उपवर्हणभार्येयंकन्याविश्वरथस्यच प्रयाचेजोविदानेचस्वा
मिनः शोककर्षिता अधुनाकिमनुष्ठानमस्यकार्यस्यनिश्चितं तस्मा
द्वदिस्वरासर्वेमत्यथत्समयोचितं ५ ममकामानशेषान्सर्वान्साध्वीते
जस्विनीवरा अद्येदेमायकस्माकमागतोवाथितासती ६ स्वतिकृ
त्वाचतुर्भिः स्वतद्वीपदुहेरपि कस्माकमीशोविस्मकथमेवात्रमा
गताः ७ वत्सवाकाशवाणीतिपश्चाद्यास्यतिकेशवः विपरीतंकुथं
मतेवाणीवाक्यमचंचले ८ ब्राह्मणस्यवचः श्रुत्वासर्वेब्रह्माजनहरः ग
उवाचवचनंसत्यंहितंपरममंगलं ९ ब्रह्मोवाच मत्सत्रोनारदोसमो

ब्र.वै.
७६
76

गंधर्वश्चोपवर्हनः योगेनप्राणांस्तत्याजशनैः सायात्मैमैवहि १० कालंल
ब्ध्वागमाप्यस्थितिरस्यमहीतले शूद्रयोनिततःप्राप्यभवितामत्स्ततःशनैः
११ ब्रह्मकालाविशेषस्यकिंचिदस्तिहिनोऽत्रमा तेनवर्षसहस्रेवेवाऽवस्था
स्तिसंप्रते १२ दास्यामोजीवदानेचसत्यंविप्रोप्रसादतः गयानोनस्यपो।
त्सापत्संकरिष्यामिनिश्चितं १३ नागतोहरिसेतिनिवयापनकथितंद्विजः
हरिसर्वात्मनामात्मनिविग्रहः कृतयात्मनः १४ स्वेच्छामयः परंब्रह्मभक्ता
नुग्रहविग्रहः सर्वंयस्यास्तिसर्वज्ञः सर्वाद्यास्तिसनातनः १५ विशिष्टव्या
प्तिवचनोमूश्चसर्वत्रवाचकः सर्वव्यापीचसर्वात्मातेनविष्णुः प्रकीर्तितः
१६ अपवित्रः पवित्रोवासर्वावस्थांगतोपिवा भक्त्याचयः स्मरेद्विष्णुं। ७६

76A

सवाह्याभ्यंतरात्शुचिः १७ कर्म्मारंभेचमध्येच[illegible]शेषेभ्योविलयः
स्मरेत् परिशेर्णातस्यकर्म्मवैदिकंचभवेद्द्विजः १८ अहंअष्टाचभगवा
न्विष्णुानासंहरेहरः धर्म्मस्यकर्म्मणांसाक्षीयस्यात्तापरिपालकः १९
कालसंहरेतेलोकान् यमस्साक्षा[illegible]चपापिनां उपेतिम्स्तस्सवैशुयाय
स्यात्तायासदा २० सर्वेषणायाश्चसर्वोघाःप्रकृतिःसर्वसःवराः सामाना
यस्यशुरतोयस्यात्तापरिपालकः २१ शिवउवाच पुत्राणांब्रह्मणांलेषां
२ कस्यवंशोभवोभवान् वेदान्धीतभवतात्तानाश्चसाधवच २२ शिष्यः
कस्यमनोद्भस्यकस्त्वंकिंनामतेद्विज विप्रान्यकोनिरिश्चशिश्रह्णोसिसां
प्रतं २३ विश्वरूपसिलोकांश्चविस्मसस्माकमीश्वरः हरिस्यश्चनजाना

ब्र.वै.
११
77

सिपरमात्मानमीश्वरं २४ यस्मिन्नतेदेहोदेहिनांपरमात्मनि ── प्रयातिसर्वे
तत्पश्चान्नरदेवानमाज्ञ्व २५ जीवस्ततप्रतिबिंवश्चमनोज्ञानंचचेतना प्रा
णाश्चेन्द्रियवर्गाश्चबुद्धिर्मेधाधृतिस्मृतिः २६ निद्रादयाचितंद्राचक्षुत्तृ
ष्णापुष्टिरेवच श्रद्धासंतुष्टिरिच्छाचक्षमालज्जादिकास्तथाः २७ प्रयाति
यत्पुरःशक्तिरीश्वरेगमनोन्मुखे एतेसर्वेचशक्तीनांयस्मात्तापरिपालकाः
२८ ईश्वरेचस्थितेदेहेदेहस्थसर्वकर्मसु ततोऽस्पृश्यःशवस्याज्यःकृ
त्स्नंदेहिनमन्यते २९ स्वयंब्रह्माचजगतांविधातासर्वकारकः यदारवि
दमनिमेध्यायतेद्रुष्टः मन्नमः ३० कृगलदेनपत्तमेश्रीकृष्णस्यचा
वेदसा तदावमभवत्तानीचजगतत्रष्टंतमःस्तदाः ३१ असंख्यकालहवि ११

77A

रंतपस्तमेहरेमेमया त्वमीशगाममनसत्तप्यतेकेनमंगले ३२ अथनाये
चवक्रेणयन्नामगुणकीर्त्तिने गायनभ्रमामिसर्वत्रनिस्पृहाः सर्वकर्मसु
३३ मद्भक्तायांतिचमृत्युंयन्नामगुणकीर्त्तनात् शश्वज्जपंतंतन्नाममहष्ट्वा
त्स्सुःपलायते ३४ सर्वब्रह्मांडसंहर्त्ताचैवशंभवतः अविरंतपसाथे
स्वगुणनामानुकीर्त्तनात् ३५ कालेतवचैलीनोहमाविर्भूतस्ततस्तुनः
नकालोममसंहर्त्ताकोमत्स्तुयत्प्रसादतः ३६ गोलोकेयःसर्वकंठेश्व
तद्वीपमणवच अंशांशिशिनोनभेदश्चवह्निस्फुलिंगवत्तथा ३७ ईंद्राश्चेश्व
वदिव्यानाकणानामेकसप्ततिः अष्टाविंशतिमेशक्रेगतेचब्रह्मणो।
दिने ३८ एतत्संख्याविशिष्टस्यशतवर्षेविधेः पातिलोचनपातश्चयद्धि

ब्र॰वै॰ स्यापरमात्मनः ३९ अहंकलानामृषभःकृत्स्नस्यपरमात्मनः पारेमहीम्नः
७८ कोगच्छेज्ज्ञानानामिचकिंचिनः ४० इत्युक्त्वाशोकरस्तत्रविरराम च शौनक ॥
78 धर्मस्यवक्तुमारेभेयःसाक्षीसर्वकर्मणाम् ४१ धर्मउवाच यत्पाणिपादो
सर्वत्रचक्षुःसर्वदर्शनं सर्वान्तरात्माप्रत्यक्षोप्रत्यक्षश्चदुरात्मनः ४२ श्रु
त्वापिसर्वांविष्णुनायान्तियद्भुवस्तथा तयोक्तंदुत्थामुनीनांचमतिभ्रमः ४३
यथोक्तंकथयाद्ध्यामुनीनांचमतिभ्रमः महान्निंदाभवेद्यत्रनैवसाध्यः
शृणोतितं ४४ निंदकःश्रोत्रिभिस्ताइंकुंभीपाकेचशेयुगं कृत्वादैव
महानिंदांश्रीविष्णुस्मरणाद्बुधः ४५ मुच्यतेसर्वपापेभ्योप्युन्नंप्राप्नोतिदुर्लभ
मं कामतोकामतोवापिविष्णोःनिंदांकरोतियः ४६ यः शृणोतिह ७८

78A

सतिवासभामध्येनराधमः कुंभिपाकेसपच्यतियावद्वैब्रह्मणोवयः ४७
स्यलंभवेदृष्टंतेचसुराणांत्रयथाद्विज प्राणिनिचनरकंयातिसुदृतस्तैश्चैवचुंभ्र
वे ४८ विष्णुनिंदांचत्रिविधाब्रह्मणाकथितापुरा अप्रमत्तश्चकुरुतेकिं
चतेचावमन्यते ४९ देवान्यमाभ्यंकुरुतेतानहीनोनराधमः तस्यात्रनिः
कृतिःनास्तियावद्वैब्रह्मणःशतेः गुरोर्निंदोपितुःनिंदांचःकरोतिनराध
मः सज्ञानिकालसूत्रंचयावच्चंद्रदिवाकरौ ५१ विष्णुगुरुश्चसर्वेषांजनको
तानदायकः पोषणानाभयज्ञानावरदानांजगत्त्रये ५२ एवांवचनंश्रुत्वा
त्वात्रयाणांविप्रपुंगवः प्रहस्योवाचतान्सर्वान्वाचामधुरयापुनः ५३
ब्राह्मणउवाच माहर्निर्विष्णुनिंदाहोहेदेवापशालिनः नागतोहरिरत्रेति

धर्म८

ब्र॰वै॰ यथाकाशध्वनीतिच ५४ इतिचोक्तामयाभद्रक्रतधर्म्मार्थमीश्वरः सभा
७९ र्यास्तात्विकाः संतोद्दतिशास्त्रतत्परं ५५ भूयेचभावकावृत्तिविश्वसर्वत्र
79 संततः इतिचेद्दोकथं प्रातः श्वेतद्वीपं परायच ५६ श्रीसोमाशिनोभिंदस्तु र्नै
दाम्मनश्रुतिनिश्रुतं कलोविनानिवेवेतेसतः शर्गातमंकथं ५७ कोटि
नस्मड्डारायम्मसायम्मसनामपि श्रासावल्लवतीश्वसांख्यसेसेवितुमि
छति ५८ किंत्वद्राकिमहीतश्चवांछतिपरमंपदं लब्धुमिछंतिचेद्देव
वाङ्मयावामनोयथा ५९ योविश्वविषयोविम्बस्वेतद्वीपानिवासकृ
तूर्यंब्रह्मेशधर्म्माश्चदिक्पालश्चदिगीश्वराः ६० ब्रह्मविश्वशिवाद्या
श्वमरलोकाश्चराचरा एवंकतिविधाः संतिप्रतिविम्बषुसंततं ६१ ॥ ७९

विश्वानांचसर्वगानांचकाः सेव्योकर्ताभीश्वरः सर्वेषामीश्वरः कृष्णोभक्ता
नुग्रहकारकः ९२ उर्द्धंचसर्वब्रह्मांडेभ्योवैकुंठोसत्यमीश्वरं तस्मादूर्ध्वंचगो
लोकाः पंचाशत्कोटियोजनः ९३ चतुर्भुजश्चवैकुंठेलक्ष्मीकांतः।
सनातनः सनंदनंदकुमारदपार्षदादिभिर्वृतः ९४ गोलोकेद्विभु।
जः कृष्णोराधाकांतः सनातनः गोपांगणाधिपैर्भिर्युक्तोद्विभुजै।
र्गोपिपार्षदैः परिपूर्णतमंचब्रह्मसचात्मासर्वदेहिनां स्वेच्छामयश्चवि
रहोह्यासेवृंदावनेसदा ९६ तज्योतिर्निर्मलाकारंसूर्यकोटिसमप्रभं
ध्यायंतेयोगिनः संतः सततंचनिरामयाः ९७ नवीननीरदश्यामं
द्विभुजंपीतवाससं कोटिकंदर्पलावण्यलीलाधाममनोहरम् ९८

ब्र.वै.
८

80

किशोरवयसंशश्वत्शांतंसस्मितमीश्वरं ध्यायंतेवैष्णवाःशांतासेवंते
सत्यंविग्रहं १९ स्तुयंचवैष्णवाद्भक्तकस्यवंशोभद्दानुवेदत् शिष्यकस्य
मनींद्रस्यतस्यैवंमांचपुनःपुनः २० यस्यवंशोद्भवोहंचयस्यशिष्यश्चबा
लकः तस्मेदेवकन्यांकृत्वादेवसंधानिवोधतः २१ शीघ्रंजीवयगंधर्वं
देवर्षेकस्येश्वरः व्यक्तेविचारेसर्वेशोवा गतुष्टेकिंप्रयोजनं २२
इत्युक्त्वावालकस्तत्रविप्ररूपीजनार्दनः विरामसभामध्येप्रापहासच
शौनकः २३ इतिश्रीब्रह्मवैवर्त्तेमहापुराणेब्रह्मखंडेविस्मरसंवादे
विप्रप्रयाणोसप्तदशोध्यायः १७ शौनिरुवाच देवाःसर्वेःब्रह्मणोनमो
हितादेवमायया प्रपद्युर्मालिनीमल ब्रह्मेशानपुरोगमाः १ ब्रह्मा ८

कमंडलुजलेदद्दौगात्रेशवस्यच सचारमनस्तस्यचकारस्वेदंवपुः २
ज्ञानदानेददौतस्मैज्ञानानंदःशिवःस्वयं धर्मज्ञानस्वयंधर्मोजीवदानेचव्रा
ह्मणः ३ वह्निर्दर्शनमात्रेणबभूवजठरानलः कामदर्शनमात्रेणसर्वका
मश्चनिश्चितं ४ निश्वासस्यचसंहारः प्राणानांचबभूवहः सूर्योशिष्टा
नमात्रेणरश्मिशक्तिर्बभूवह ५ वाकंवाणीदर्शनेनशोभाश्रीदर्शनेनच
शवस्तथापिनातस्यैापश्यामितेजश्चस्तथा ६ विशिष्टवोधनोमाप्रचार्यैः
शनेंद्रितात्मनः व्रह्मणोपवचनात्साधीनष्टावपरमेश्वरम् ७ स्नात्वा
शीघ्रंपारस्तीरेस्थित्वाधौतेचवाससी मालवस्तुवाच वंदेतंपरमात्मानं।
सर्वकारणकारणं ८ विनायेनसवासर्वेप्राणिनोजगतीतले नि

80A

ब्र.वै.
८१
81

लिंगंसाक्षीरूपंचसर्वेषांसर्वकर्मसु ९ विद्यामानवदृष्टंचसर्वेसर्वत्रसर्व
दा येनेसृष्टाचप्रकृतिः सर्वाधारात्परात्परा १० ब्रह्मविष्णुशिवादीनांप्रसू
र्यत्रिगुणात्मिका जगत्स्रष्टास्वयंब्रह्माविधातायस्यसेवया ११ पाता
विष्णुश्चजगतांसंहर्त्ताशंकरः स्वयं ध्यायंतेयंसुराःसर्वेमुनयोमनवस्त
था सिद्धाश्चयोगिनः संतः सततंप्रकृतेःपरं साकारंचनिराकारंपरंस्वे
च्छामयंविभुं १३ वरंवरेण्यंवरदंवराद्यंवरकारणं तपःफलंतपोवीजं
तपसांचफलप्रदं १४ स्वयंतपःस्वरूपंचसर्वरूपंचसर्वतः सर्वाधारंसर्व
वीजंकर्मतत्कर्मणांफलं १५ तेषांचफलदातारंवीजंतत्क्षयकारणं ॥
स्वयंतेजःस्वरूपंचभक्तानुग्रहविग्रहं १६ सेवाध्यानंनयद्वतेभक्तानांवि ८१

ना तत्तेजोमंडलाकारं सूर्यकोटिसमप्रभं १७ अतीवकमनीयंच रूपंतत्र
मनोहरं नवनीरदश्यामं शरत्पंकजलेक्षणं १८ शरत्पार्वणचंद्रास्य
मीषद्धास्यसमन्वितं कोटिकंदर्पलावण्यंलीलाधाममनोहरं १९ सिद्ध
नोचितसर्वांगं रत्नभूषितभूषणम् द्विभुजंमुरलीहस्तंपीतकौशेयवास
सं २० वेणुक्वणितमधुरंगोपीसंमोहकारणं निरामयेचवैकुंठेकुत्रचिच्च
तुर्भुजः २१ लक्ष्मीकांतंपार्षदैस्तुसेवितंचचतुर्भुजैः कुत्रचित्स्वांशरूपेण
जगतांपालनायच २२ श्वेतद्वीपेविष्णुरूपंपद्मयापरिसेवितं कुत्रचित्स्वांश
कलयाब्रह्मांडेब्रह्मरूपिणं २३ शिवःस्वरूपंशिवदंस्वांशेनशिवरूपिणं ॥
स्वात्मनःषोडशांशेनसर्वाधारंपरात्परं २४ स्वयंमहद्विराड्रूपंविश्वौघयस्यलो

मस्त लीलयास्वांशकलयाजगतांपालनायच नानावतारंविभ्रंतंवीजं
तेषांसनातनः वसंतंकृतचित्तंयोगिनांहृदयेसतां २६ प्राणरूपंप्राणि
नांचपरमात्मानमीश्वरं यंस्तोतुमहाशक्तोहमवलानिर्गुणंविभुं २७
निर्लिप्तंचनिरीहंचसारंवाङ्मनसोःपरं यंस्तोतुंनक्षमोनंतःसहस्रवदने
नच २८ पंचवक्त्रःस्तुतेर्वक्त्रोगजवक्त्रःसनातनः यंस्तोतुंत्वाममामायामो
हिताप्रसमायया २९ यंस्तोतुंनक्षमोश्रीश्चनशक्तासरस्वती वेदान
शक्तायंस्तोतुंकोवाविद्वांश्चवेदवित् ३० किंस्तौमित्वंचशोककर्त्तास्त्रीदेवं
परात्परम् इत्युक्त्वासाचगांधर्वीविरतामोरुरोदच ३१ कृपानिधिप्राणा
नामभयान्नोचपुनःपुनः कलमसशक्तिमाईमधिशनांचकारहः ३२

न

८२

82A

भरतस्य मंतरे तस्याः परमात्मा निराकृतिः उत्पाद्य शीघ्रं वीणां च स्वा
त्वा पृत्वा च वासशी ३३ गणे मंदेवसंघ त्व सुवा सुमणा धरनः स्थिते नेदुंदुं
दुभयो देवाः पुष्पवृष्टिं प्रकारकाः ३४ हृष्टा स्वो परिदं पत्यो प्रदं डः परमा
त्मनः गंधर्वा देव पुरतो ननर्तेच जगौ तदा ३५ स्तो पि जीवनं प्राप देवा
नां च वरेण च जगाम पत्न्या सार्द्धं च पित्रा माता च हर्षिताः ३६ उपवर्ह
ण गंधर्वो गंधर्व नरें गं पुनः माला वती रत्न कोटिं धनानि विविधानि च ३८
प्रददौ ब्राह्मणेभ्य स्त्र भोजया मास तान् सती वेदस्य पाठया मास स्कारयामा
स मंगलं ३९ महोत्सवं च विविधं हरेः नामैः वमंगलं जगु देवा च सस्य
ने विप्र हृपी जनार्दनः ४० इत्येतत् कथितं सर्वं स्तवराजं च शौनक इदं स्तो

ब्र॰वै॰ ञ्चपुण्यरूपंश्रवणाकालेचयः पठेत् ४१ हरिभक्तिंहरेर्दास्यंलभतेवैसवोजनः ।
८३ वर्णार्थं यःपठेद्भक्त्याचास्तिकःपरयास्थया ४२ धर्मार्थीकाममोक्षार्थीनि
श्चितंलभतेफलं भार्यार्थीलभतेभार्यांपुत्रार्थीलभतेसुतं ४३ धर्मार्थील
83 भतेधर्मंयशोर्थीलभतेयशः भ्रष्टोराज्योलभेद्राज्यंप्रजाभ्रष्टःप्रजालभेत् ।
भयान्मुच्येतभीतस्तुधनंनष्टधनोलभेत् दस्युग्रस्तोमहारण्येहिंस्रजंतुस
मन्वितः ४५ दावाग्निदग्धोमुच्येतनिमग्नश्चजलार्णवे इतिश्रीब्रह्मवैवर्त्त
मेमहापुराणेब्रह्मखंडेगंधर्वजीवदानेमहापुराणोपाख्यानंनामअष्टादशः १८ सौतिरुवाच ॥
मालावतीधनंदत्वाब्राह्मणेभ्यः प्रहर्षिताः चकारविविधंवेशंस्वात्मनः
स्वामिनःकृते १ भर्त्तुश्चकारशुश्रूषांस्नानंचसमयोचितं देहेनसार्द्धंस्व । ८३

83A

शक्त्यास्मारेमेसहचिरंमुदान्वितः २ महागुह्यस्तोत्रंचमन्त्रंचकवचंम-
सर न विस्मृतंबोधयामासयेरहस्यसत्तमा ३ पुरादत्तंवशिष्ठेन स्तोत्रमन्त्रा
दिकंहरे गंधर्वायचमालत्यैमंत्रमेकंचपुष्करे ४ विस्मृतास्तोत्रकवचं
वशिष्ठस्तुकृपानिधिः गंधर्वराजंरहस्यंबोधयामासस्फुलिनः ५ एवं
चकारराज्यंचकुबेरभवनोपमे स्वाश्रमेपरमानंदोगंधर्वैर्बांधवैःसह ६
यथानृत्यागनाभिश्चस्त्रीभिरप्सराभिरेवच आगत्यनाभिःसस्वामीसंप्रा
मपरमेयादा शौनकोवाच किंस्तोत्रंकवचंविप्रोः मंत्रस्तुजाविधिः पु
रादत्तंवशिष्ठस्ताभ्यांचभगवान्वक्तुमर्हसि द्वारपालवरमंत्रश्चस्फुलिनः
कवचादिकं दत्तंगंधर्वराजायवशिष्ठेनचयत्पुरा ७ तदपिब्रूहिदेहेशां

ब्र-वै-
८५

84

तेश्रोतुंकौतूहलंमम शंकरस्तोत्रकवचंमंत्रंदुर्गविनाशनं ९ शौनकउवाच
तुष्टावयेनस्तोत्रेणमालावतिपरमेश्वरं तदेवस्तोत्रंदत्तंचमंत्रंचकवचं[illegible]
[illegible]स्मृताः ॐनमोभगवतेरासमंडलेशायस्वाहा इमंकल्पतरुंमं
त्रंप्रददौघोऽस्मादरं ११ पुरादत्तंकुमारायब्रह्मणापुष्करेहरेः पुरादत्तंच
कृष्णेनगोलोकेरासमंडले शंकरउवाच पंचचविश्लोर्वेदोक्तंपूजितंसर्वं
संततं स्तलेनसर्वदेयंचनैवयादिकमत्तमं १४ स्वतीवगमेकवचंपितं।
वंक्राल्ममयाप्रकृतं पित्रेदत्तंपुराविप्रगंभगायोशशिनाध्रुवे १५ स्तलिनेब्र
ह्मणादत्तंलोगोर्कृणासमंडले यस्मीयगोपिकान्तेयंकृपयापरमाद्भुतं १६
ॐनमः श्रीकृष्णाय ब्रह्मोवाच राधिकानमहाभागाकवचंयत्प्रकाशितं

H

८५

84A

ब्रह्मांडपावनंनामकृपयाकथयप्रभो १७ ममदेहंचधर्मंचभक्तंचभ॰
क्तवत्सलः त्वत्प्रसादेनपुत्रेणयोदास्यामिभक्तिभावतः १८ श्रीकृष्ण
वाच शृणुवक्ष्यामिविप्रेन्द्रशपथेदंकवचंपरं गृहेदास्यामिपुष्करंगोप
नीयंसुदुर्लभं १९ यस्मैकस्मैनदातव्यंप्राणातुल्यंममैवहि यत्तेजोममदे
हेस्मिन्ततेजःकवचेपिच २० कुरुसृष्टिमिदंधृत्वाधातात्रिजगतांभव
संहर्त्ताभवदेशंभोममतुल्योभवेभवे २१ हेधर्मत्वमिदंधृत्वाभवसाक्षी
चकर्मणां तपसांफलदाताचयूयंभवतमद्वरात् २२ ब्रह्मांडपावन
स्यास्यकवचस्यहरिःस्वयं ऋषिश्छंदश्चगायत्रीदेवोहंजगदीश्वरः २३ स
र्वेकर्मणांतेषुविनियोगःप्रकीर्तितः त्रिलक्षवारपठनात्सिद्धंदंक

व्र·वै· वचेविये २४ योमेवतस्मिद्धकवचोममतत्वंमेवतमः तेजसासिद्धयोगे
२५ तनज्ञानेनविक्रमेनच २५ प्रणाभ्योमिशिरःयान्तनमोरासेस्मुरायच ह्र
85 सोयायात श्रोत्रफग्मंहे दरेघ्राणामेवच २६ जिह्विकांवाह्रीयायान्तह्र
सायेतिचसर्वतः श्रीह्रस्मायस्वाहेतिचकंठंयातघरन्तरः २७ ह्रींह्रः
स्मायनमोवक्रंक्लींसर्वस्मुमजहृयं नमोभोयांगामेशायस्कंधौंष्टावशोवत व५
२८ [illegible] णान। दंतपंक्तिमोष्ठशृंगे नमोगोपीस्म
व३ रायच नमोभगेतिरासमंडलेशायस्वाहा २९ स्वयंवदांस्थलंपातमेत्रो
रोषोऽश्ताह्नरः ऐंह्रस्मायस्वाहेतिचकर्णौयुग्मेंदावत। ३० ॐविस्मेवस्वा
हेतिकंकालसर्वतोवत। ॐदरेयेनमःश्रतिष्ठपादंमादोत ३१ ॐगोवर्द्ध २५

सर व१

नयनिरोगोसदा सर्वशरीरं प्राचींमेंतः श्रीकृष्णआग्नेय्यंपातुमाधवः द
क्षिणेपातु गोपीशोनैऋत्यांनंदनंदनः वारुणेपातुगोविंदोवायव्यांराधिके
श्वरः उत्तरेपातुरासेशऐशान्यामच्युतःस्वयं संततंसर्वतःपातुपरोनाराय
णःस्वयं इतितेकथितंब्रह्मन्कवचंपरमाद्भुतं ममजीवनतुल्यंचयुष्मभ्यं
दत्तमेवच अश्वमेधसहस्राणिवाजपेयशतानिच कलान्नार्हंतितान्येवक
वचस्यैवधारणात् गुरुमभ्यर्च्यविधिवद्वस्त्रालंकारचंदनैः स्नात्वातंचनम
स्कृत्यकवचंधारयेत्सुधीः कवचस्यप्रसादेनजीवन्मुक्तोभवेन्नरः यदि
स्यात्सिद्धकवचोविष्णुरेवनसंशयः इतिश्रीब्रह्मवैवर्त्तेब्रह्मखंडेमहापुरा
णपावननामकवचंसमाप्तम् शिवकवचस्तोत्रंलिख्यतामितिशौनकः १

त्रै.वै.
८६
86

वशिष्ठेनैवदत्तोगंधर्वायचयोभमनः १ ओंनमोभगवतेशिवायस्वाहेतिचम
न्त्रः दत्तोवशिष्ठेनपुरापुष्करेकृपयाविभोः २ अयंमंत्रोरावणायप्रदत्तोब्रह्म
णापुरा स्वयंशंभुस्त्रावणायवरोड्डुर्वाससेपुरा ३ सत्येनसर्वंदेयंचनैवेद्या
दिकमंत्रमे ध्यायंतेत्यादिकंध्यानंवेदोक्तंसर्वसम्मतम् ४ ओंनमोमहादेवा
यैवाणोसुरउवाच भगवन्सामहेवत्सकवचंपरमाद्भुतं ५ अहंतुभ्यंप्रदा
स्यामिगोपनीयंसुदुर्लभं (अहंतुभ्यंप्रदास्यामिगोपनीयंसुदुर्लभम्) पुराद्दु
र्वाससेदत्तंत्रैलोक्यविजयायच ६ मयेदंकवचंयस्मैभक्त्यायोधारयेत्सुधीः
जेतुंशक्नोतित्रैलोक्यंभगवन्नुलीलया ७ संसारपावनस्यास्यकवचस्यप्र
जापतिः ऋषिश्छंदश्चगायत्रीदेवोहंचमहेश्वरः ८ धर्मार्थकाममोक्षेषुवि

७५

86A

न्नियोगः प्रकीर्त्तितः पंचलक्षजपेनैव सिद्धं कवचं भवेत् ९ यो भवे-
त्सिद्धकवचो मम तुल्यो भवेद्ध्रुवं तेजसा सिद्धियोगेन तपसा विक्रमेन च १०
शंभुर्मे मस्तकं पातु मुखं पातु महेश्वरः दंतपंक्तिं नीलकंठोऽधरोष्ठं हरः
स्वयं ११ स्कंधं पातु चंद्रचूडः कंठं वृषभवाहनः वक्षस्थलं नीलकंठः
पातु पृष्ठं दिगंबरः १२ सर्वांगं पातु विश्वेशः सर्वदिक्षु च सर्वदा संग्रामे ग-
रणे चैव स्थाणुर्मे पातु शंकरः १३ इति ते कथितं सर्वं कवचं परमाद्भुतं
यस्मै कस्मै न दातव्यं कवचं गोपनीयं प्रयत्नतः १४ यत्फलं सर्वतीर्था-
नां स्नानेन लभते नरः तत्फलं लभते नूनं कवचस्यैव धारणात् १५
इदं कवचमज्ञात्वा भजेन्मां यः सुमंदधीः शतलक्षप्रजप्तोपि न मंत्रसिद्धि-

५२

ब्र॰वै॰ दायकः १९ इति श्रीब्रह्मवैवर्त्ते महापुराणे गणेशंकरकवचं समाप्तम् कवचेदं
८७ चकथितं स्तोत्रं मंत्रं च शौनक । मंत्रराजं कल्पतरुं वशिष्ठो दत्तवान् पुरा ।
ॐ नमः शिवाय वाणेश्वर उवाच वंदे सुरानां सारं च सुरेशं नीललोहितम्
योगीश्वरं योगबीजं योगिनां च गुरोर्गुरुं १ ज्ञानानंदं ज्ञानरूपं ज्ञानबीजं
सनातनं तपसां फलदातारं दातारं सर्वसंपदां २ तपोरूपं तपोबीजं त-
पोधनधनं वरं वरं वरेण्यं वरदमीशं सिद्धगणैर्वरैः ३ कारणं भुक्तिमुक्तीनां
नरकार्णवतारकं आशुतोषं प्रसन्नास्यं करुणामयसागरं ४ हिमचंदन
कुंदेंदु कुमुदांभोजसन्निभं ब्रह्मज्योतिःस्वरूपं च भक्तानुग्रहविग्रहं ५
विषयाणां विभेदेन बिभ्रंतं बहुरूपकं जलरूपमग्निरूपमाकाशरूपमीश्वरं ६९०

५१

87A

वायुरूपंचरूपेचद्वयंरूपमहद्भुतं आत्मनःस्वपदंपातसमर्थभवलीलया ७
भक्तजीवनमीशंचभक्तानुग्रहकातरं वेदानसृक्तायंस्तोत्रंकिमहंस्तौमितं
प्रभ ८ अपरिच्छिन्नमीशानंमनोवाङ्मनसःपरं व्याघ्रचर्म्माम्बरधरंवृषभस्थ
दिगंबरं ९ त्रिशूलपट्टिशधरंसस्मितंचंद्रशेषरं इत्युक्त्वास्तवराजेननित्यबा
ष्पाःस्वयंयतः १० प्रणामेतशंकरंभक्त्याडर्वासाश्चमुनीश्वरः इदंदत्तंवशि
ष्ठेनगंधर्वायपुरामने ११ कथितंचमहास्तोत्रंशूलिनापरमाद्भुतं इदंस्तोत्रं
महापुण्यंपठेद्भक्त्याचयोनरः १२ स्नानस्यसर्वतीर्थानांफलमाप्नोतिनि॥
श्चितं अपुत्रोलभतेपुत्रंवर्षमेकंशृणोतियः १३ शोषतःस्वविख्यासीप्र॥
णम्यशंकरंगुरुं गलतकुष्ठीमहाशूलीवर्षमेकंशृणोतियः १४ अवश्यं

ब्र॰वै॰ मुच्यतेरोगाद्वाणाद्वाकस्मिन्निति श्रुतं कारागारेनिबद्धोयः सत्वप्रामोतिनिर्वृ
८८ ति १५ स्तोत्रंश्रुत्वामासमेकंमुच्यतेवंधनाध्रुवं भ्रष्टराज्योलभेद्राज्यंभ
88 क्त्यामासंशृणोतियः १६ अवरुद्धंमुच्यतेरोगाद्वाणाद्वाकस्मिन्निति श्रुतं कारा
गारेनिबद्धोयः सत्वप्रामोतिनिर्वृतिं १७ मासंश्रुत्वासंपतत्वलभेद्दृष्टयनो
पनं यत्नमग्रस्तोवर्षमेकंमास्थिकोयः शृणोतिवैः निश्चितंमुच्यतेरोगात्
शंकरस्यप्रसादतः १९ शृणोतिसदाभक्त्यास्त वराजमिदंशिवं तस्य
प्रार्थ्यंत्रिभुवनेनास्तिकिंचिद्विशेषोनक २० कदाचिदस्यविच्छेदोनभवेत्तस्य
भारते अचलेपरमैश्वर्यंलभतेनात्रसंशयः २१ सुसंतोतिभक्त्याचमास ८८
मेकंशृणोतियः अभार्योलभतेभार्यांसुविनीतांसतींवरां २२ महामूर्ख

घर

९२ 88A

मृडुर्मेयामासमेकेम्हृणोतियः बुद्धिविद्याचसंलभतेगरूपदेशमात्रतः २३

कमंडुःस्त्रीदर्शिभुमासेभक्त्या शृणोतियः ध्रुवंविन्नेलभेतस्यशंकरस्यप्रसा

दतः इहलोकेसुखंभक्त्याकृत्वाकीर्तिमडुलंभा नामाप्रकारधर्मंचयात्य

नेशंकपालयं २५ पार्षदप्रवेशाभ्नत्वामेवतेतत्रसंकरं यःस्मरणोतिसिंधं

चनित्यंस्तोत्रंमनंत्रमं २६ इतिश्रीब्रह्मवैवर्तेमहापुराणेब्रह्मखंडेशौनशौ

नकसंवादेस्लवराजमिदंसनविंशतितमोध्यायः २९ शौनकउवाच म 35

दामस्लावतीसार्धंगंधर्वश्चोपबर्हणः रेमेकालावशोविचनाभिश्चनिर्जने।

वने १ गंधर्वराजोमम्देशत्रदारादिभिंसहा नानावरमहाऋणंचकारह

रिभक्तिनं २ राजनंतुम्जेराजाकुबेरभवनोपमे रेमेतत्रशीलयासाध्वी

ब्र॰वै॰ ८९

89

स्थिरयौवनयुक्तया गंधर्वराजः कालेचगंगातीरेमनोरमे यत्न्यासार्द्धंतनेत्य
ज्ञावेङ्कंदेचपयोस्मदांशेवः शिवप्रसादेनभद्रस्याविस्मसेवया बभूवदासो
वैकुंठेविस्त्रःस्यामचंदनभूजः ५ कृत्वापित्रोश्चसंस्कारंगंधर्वश्चोपवर्हणः
ब्राह्मणेभ्योददौदानंधनानिविविधानिच ६ कालेसयंत्रब्रह्मशापात्तस्मा
णांत्यक्त्वाविचक्षणाः सयज्ञेवृलीगर्भेब्रह्मवीर्येणशौनकः ७ माला
वतीवह्निकुंडेपुष्करेभारतेमुनिः कृत्वातत्रवांछितंकामंप्राणांस्तत्याजसा
शती ८ स्जंपस्यनपत्न्याचमनःवंशोद्भवस्यच यतेत्वपस्यसाध्वीस्वाधूणा
ज्ञातिस्मरावरा ९ उपवर्हणोगंधर्वः पतिर्मेभविनेतिच इतिकामाकाम
कीसासंदरीसुंदरीवरा १० शौनकउवाच ब्रह्मवीर्यात्समुद्भूतपत्न्यागंधर्वश्चो ८९

89A

पवर्द्दशाः जातः केनप्रकारेणतद्भवान्वक्तुमर्हसि ११ सौतिरुवाच ॥
कान्यकुब्जेचदेशेचदुर्मिलोगोपराजकः कलावतीतस्यपत्नीभार्याचा
पिपतिव्रता: १२ स्वामिद्रोषेणसावंध्याकालेचभर्तुराज्ञया उपतस्थे
वनेघोरेनारदंकाश्यपंमुनि १३ ध्यायमानंचश्रीकृष्णंज्वलंतंब्रह्मतेज
सा तस्योपदेशंकृत्वासाध्यानेनेदमुनेश्वरः १४ गर्भमध्यान्हमाते
प्रभावत्वेनतेजसा वेपतीहरतोप्येवंसमीपंगतमद्भुमा १५ ध्याना
तेचमुनिश्रेष्ठः परंब्रह्मपरायणात् ददर्शपुरतोहरेसंदर्शीस्थिरयौवनो १६
मोहितांमुनिरूपेणकामबाणप्रपीडितां चारुचंपकवर्णाभांशरत्पंक
जलोचनां शरत्पार्वणचंद्रास्यांरत्नभूषणभूषितां हृद्विर्निवभाराज्ञी

पीनश्रोणिपयोधरां शोभितांपीनवस्त्रेणसस्मितांचक्रलोचनां मोहितां
मुनिरूपेणकामबाणप्रपीडितां १९ दर्शयंतीस्तनश्रोणीमेथनाशक्ति
चेतसा सिंदूरबिंदुभूषाढ्यांसचारुकज्जलोज्वला २० यत्रारक्तकशोभा
ढ्यांरूपेनैवयथोर्वशी मुनिः पप्रच्छतांहृष्टांकामिनींनिर्जनेवने २१ क
स्यपत्नीकथंवात्रसमंस्नेहिष्युंमूर्छली मुनेश्चवचनंश्रुत्वाकंपितास्मकला
वती उवाचकिंनपैनैवकृत्वाचमीदविहृदि २२ मालावत्युवाच गोपिका
हंद्विजश्रेष्ठभिल्लस्यचकामिनी २३ पुत्रार्थिनीचागताहंत्वत्स्थलंभद्रया॰
ज्ञया वीर्याधानंकुरुत्वमयीसत्रीनोपेक्षास्तुपस्थिता २४ तेनीयसांनदोषायव
ह्रेस्सर्वभुजोयथा हृषलीवचश्रुत्वाचकौपमनिस्तुगवः २५ उवाचनीति

90A

मत्संच कोप प्रस्फुरितनाधरः नारदउवाच यः खलक्ष्मीच भोगाद्धापवापयदा
त्वमिच्छति २६ तस्मात्त्वयाति सृष्ठंवेदवादमिति ध्रुवं नत्वंदुर्मिलभोगा
द्ध्रोगुनरेव भविष्यसि २७ विरक्तेनस्य सत्वयं कामनारदब्रह्मतिचंताप्रुनः यः
स्वस्वत्नीगरह्नीतिब्राह्मणोत्तानदुर्वलः २८ सचंडालोभवेत्सद्योनकर्म्मा
द्विजातिषु पितृश्राद्धेचयज्ञेचशाल्यामस्पर्शेमुराचने २९ नाधिकारस्य।
तेस्पर्शमित्याहकमलोद्भवा ॐभीपाकंस्वयंयांतियावज्जिनाचप्रकृतपान् ३०
व मातामहंस्वात्मन[illegible]दशपूर्वादशापरान् तेत्रपुणोसस्त्रमेवर्पिंडः सद्यः।
पुरीषकं ३१ शालग्रामस्पतस्पर्शाचोपवासंत्रिरात्रकं दिष्टदेवोनमद्ब्राहति
नैवेद्यनचतज्जले ३२ सन्यासिनांब्राह्मणानांतद्धेचश्रीघ्रवात् ॐ

३२

ब्र॰ वै॰ भीपाके पच्यते स शाकाल्लं यावदेव हि २२ एकविंशति ब्रह्मषेः सार्द्धं समं
१९१ चवृंद्धवृषली पात्रोच्छिष्टं च यो द्विजो भ्रमद्राणां ब्राह्मणाधमः २३ ततस्त्व
वरभ्रेजीच वेतस्यां गिरसंभाषितं स्पष्टो वा यदि दग्धानि ब्राह्मणी ज्ञानदुर्ब
91 लः स पच्यते कालसूत्रे यावदिंद्राश्चतुर्दशः अष्टादशोऽत्रावच्छिन्नं कालेच
कालसूत्रके २५ ब्राह्मणी पच्यते तत्र भक्षितः कृमिनः ध्रुवं ततः श्वा
ऽलयोनौ च लब्ध्वा जन्म च ब्राह्मणी २६ स्पष्टश्चांजधी भवति ज्ञातिभिः
परिवर्जिता इत्युक्त्वा मुनिश्रेष्ठो विरराम च शौनकः २७ वृषलीतस्य
रतस्याप्यर्कं कंठोष्ठतालुका एतस्मिन्नंतरे तेन यथायानि च शौनकः २८
तस्मा उरूः स्तनं हृष्ट्वा मुनिवीर्यं पपात ह घनेस्त्वान्वाच वृषलीत्कृत्वा तद् १९१

91A

त्वांसदा मुनिप्रणाम्यसाहृष्टामपयौभर्त्तुरंतिकं गत्वाप्रणाम्यद्रुमिलं
कां २ कांतां तेमनोवरं ४० सर्वंनिवेदयामाससहृन्नानंनगर्भदेतकं कलावती
वचः श्रुत्वाप्रहृष्टवदनेक्षणः ४१ उवाचकांतमधुरंपरिनामसुखा
वहं द्रुमिलउवाच विप्रस्यवीर्यत्वद्गर्भेवैसुवस्यमहात्मनः ४२ वैसवो
भविताबालः त्वंचभाग्यवतीसती पद्गर्भेवैसवोयातोयस्यवीर्येनवासः
वौ ४३ तयोर्योनिचैवैकं वृष्णुरूपाणागांवेशनं नौचविसुविनानेनसद्
तैर्निर्मितेनच ४४ यातोवैकुंठनगरंजन्ममृत्युजराहरो कस्यचिद्वाल
गास्यैवगोहंगच्छसुभानने ४५ पश्चान्ममांतिकंभद्रेयास्यतीतिहरेःपुरं
इत्युक्तागोपराजोसौस्नात्वाकृत्वाचतर्पणं ४६ संपूज्यहृष्टदेवंचब्राह्मणोभ्यो

ब्र·वै· ददौ यथने ४७ अश्वानां च चतुर्लक्षं गजानां लक्षमेव च शतं मत्तगजेंद्रा-
८२ णां ब्राह्मणेभ्यो ददौ तदा ४८ उच्चैःश्रवसां पंचलक्षं रथानां च सहस्रकं
शिबिकानां त्रिलक्षं च ब्राह्मणेभ्यो ददौ मुदा ४९ गवां द्वादशलक्षं च महि- प्र्यो ४
92 षीणां त्रिलक्षकं त्रिलक्षं राजहंसानां ब्राह्मणेभ्यो ददौ मुदा ५० पारावता-
नां लक्षं च शुकानां शतं मुने लक्षं च दासदासीनां ब्राह्मणेभ्यो ददौ मुदा ५१
शतकोटि स्वर्णानां रत्नानां च सहस्रकं मुक्तानां कोटिकं ब्राह्मणे-
भ्यो ददौ मुदा ५२ ददौ तैजसपात्राणि भूषणान्यसंख्यकं तांस्त्रियं र-
त्नभूषाढ्या वाणेभ्यो ददौ मुदा ५२ राजेन्द्र नाम महाराज्ञो पत्रवीरो-
हरिं स्मरन् जगाम स दशीगोपाम नो पापी मुदान्वितः ५३ तत्र मासं-

८२

९२A

संतपःकृत्वागंगातीरेमनोहरे। प्राणांस्तत्याजयोगेनसद्योदृष्टोमहर्षि।
भिः ५० सचविष्णुविमानेनरत्नेंद्रनिर्मितेनच सेवकैर्विष्णुदूतैश्चवैकुंठं
चययौमुदा ५१ तत्रप्राप्यदेहदास्यंहरिदासोबभूवसः हृष्ट्वातंचकलाव
त्याश्रुत्वातामितिशौनक ५२ कलावतीगतेनाथेउच्चैरुच्चप्ररुरोदसा।
वह्नौप्राणांस्त्यक्तुकामाभर्त्सनेनैववारिता ५३ ब्राह्मणोमातरिस्नुका
तांगृहीत्वासुदृशाविना जगामरत्नसर्पणंचगेहंचदक्षिणेनच ५४ साविप्र
गेहेसाध्वीचस्ववासंततनपंचरे तप्तकांचनवर्णाभंज्वलंतंब्रह्मतेजसः ५५
तत्रस्थायोषितःसर्वाददृशुर्बालकंशुभं ग्रीष्ममध्याह्नमार्तंडज्वलितंते
ब्रह्मतेजसा ५६ कामदेवाधिकंरूपंचंद्रादिकसुशोभनं श्यावत्यावर्णं

ब्र.वै. चंद्रास्यं शरत्पंकजलोचनं ह्रस्ययाह्लादिललितं सकपोलं मनोहरं ५
६२ पद्मचक्रांकितं पादपद्मं वा तत्तलमुज्ज्वलं ५८ करस्फुरं मे राज्ञलं च रुदंतं
93 स्तनार्थिनः योषितो बालकं दृष्ट्वा प्रययुः स्वाश्रमं मुदा ५९ शुद्रदार
फलो विप्रः प्रहृष्टश्च ननर्त च सबालो ब्रह्म यत्र शुक्लपक्षे यथा शशि
स्तो ६० शुशोभ ब्राह्मणीवत्स शुक्लाच यथा सतो ६१ इति श्री ब्रह्मवैवर्त्ते महा
पुराणे ब्रह्मखंडे सौति शौनक संवादे उपवर्हणो जन्मकथनं नाम विंश
तितमोऽध्यायः २० सौतिरुवाच वत्सस्य काले बालस्य क्रमेण पंचहा
यनः जातिस्मरो ज्ञानयुक्तः सर्वमंत्रो स्मृतः सदा १ गीयते सततं कृष्ण
शोनाम्नां गुणादिकं द्वारि श्री इतिनंदतेनभूलको किनविग्रहः २ कृष्ण ९३

93A

संबंधिनीगायंस्रगोतियत्नत्रतत्रैव तत्संबधिगाणांचतत्रतिष्ठति
वालकः ३ गोपस्त्रीपुसारसर्वांगोधूलिनैवघमीश्रितं पस्त्रीपुप्रति
मोहृत्वापस्त्रीनाप्रजयेद्धरिं ४ भ्रमादायनेमानामातयोर्शायचेत्स
ते हरिसंसज्यणामितिमात्रंसर्वदेहिनः ५ शौनकउवाच किंनाम
वालकस्यास्यजन्मपत्रवभूवह ब्युत्पत्तासंतपाश्चापितद्भवानवक्तुम
र्हसि ६ शौनिरुवाच अन्याहृष्टाविशेषेचकालेवालोवभूवह
नारदंदेोजन्मकालेतेनाहंनारदाभिधः ७ वीर्येनारदस्यैववभूववा
लकोमने मुनींद्रस्यवैरेनैवतेनाहंनारदाभिधः ८ शौनकउवा
सौम्यनामचविनातेब्युत्पत्त्याचयशोचिते मुनींद्रस्यकथंनामनारद
ददातिनारदंज्ञानवालकेभ्यश्चवालकः जातिस्मरोमहात्मानीतेनाहंनारदाभिधः ९

ब्र॰वै॰ स्येतिमंगलं ॥ सौतिरुवाच ॥ ऋषिपुत्रकायविप्रायधर्मपुत्रोनरोमुनिः

९८ ददौपुत्रंकश्यपायतेनाहंनारदाभिधः १० अधुनानामव्युत्पत्तिःश्रुता

धौतेशाशोरपि अदृश्योनोब्रह्मपुत्रःकथंसनारदाभिधः ११ शौनक

94 उवाच कल्पांतरेब्रह्मकंठादुत्पन्नवर्द्धवोनगाः नरान्ददौनकंठंचनेचतं

त्रारदस्सुतं १२ ततोवभूववालश्चनारदःकंठदेशतः ततोब्रह्मानाम

मचक्रेनारदश्चेतिमंगलं १३ सांप्रतंशिशुवृत्तांतंसावधानंनिशामय

उपालंभरहस्यंनविशिष्टंकिंप्रयोजनं १४ वहच्छेगोपिविप्रेगेहेदिनेदिने कासोपि २

सपुत्रापालनेचक्रेब्राह्मणःस्वसुतांयथा १५ एतस्मिन्नंतरेतत्राज

गमःविप्रमंदिरं शिशवःपंचवर्षीयःमहातेजस्विनोयथा १६ वह्नुत्रे

९८

कृतवंतस्त्वग्रीष्ममध्याह्नभास्करं मधुपर्कादिकंदत्वाजानन्नामगृही
त्वद्विजः १७ फलमूलादिकंकालेचत्वारोमुनिपुंगवाः विप्रदत्तंतुभुंजिरे
तत्तशेषंस्वयंतुभुंजेशिशुः १८ चतुर्थैकोमुनिस्तस्मैकृत्स्नंमंत्रंददौमुदा ते
षोदासः स्वस्थद्विजस्वमातुर्यातया १९ एकदाशिशुमानाचयाछुतीतिनि
शिवत्मनि सुमार्गेपदृष्टाचनतत्नाणांस्मरंतीहरिं २० सद्योजगाम वैकुंठं
विष्णुजानेनसासती विष्णुपार्षदसंयुक्तासद्रत्ननिर्मितेनच २१ प्रातः
कालेद्विजैः सार्द्धंप्रययौविष्णुमंदिरं तत्वस्तानेदंडलस्मेवापल्लएगश्व
कृपालवः २२ ब्रह्मपुत्रंशिवेपक्वास्वस्थानंप्रययुर्फकिल महात्मा
नीशिशुस्तस्मैगंगातीरेमनोहरे २३ तत्रस्नात्वाविष्णुमंत्रंविप्रदत्तंज

ब्र·वै· ज्ञापसः क्षुत्पिपासारोगशोकहरंवेदेसुदुर्लभं २४ महारण्येचघोरे
९५ चवाघस्यमल्लसन्निधौ कृत्वायोगासनेतस्योसुचिरंतत्रवालकः २५
95 शौनकउवाच कंमंत्रंवालकेप्रापकुमारेनचधीमता दत्तंपरंपरंश्रीहरेस्त्र
नद्भवान्वक्तुमर्हसि २६ सौतिरुवाच कृसेनदत्तोगोलोकेकृपयाब्राह्म
णोत्तम द्वाविंशाक्षरोमंत्रोवेदेषुचसुदुर्लभः २७ तेचभक्त्यादृदौब्रह्माकु
माराय चधीमते कुमारेणसदत्तश्चशैषोविद्विशः २८ ॐनमोभगवतेरा मंत्रश्व४
समंडलेश्वरायश्रीकृष्णायस्वाहेतिमंत्रोयंकल्पपादपः महापुरुषस्तोत्र
चसर्वोक्तंवचनंपरेत् अस्योपयोगिकंध्यानंसामवेदोक्तमेवच २९
तेजोमंडरूपंचसूर्यकोटिसमप्रभं योगिभिर्वाञ्छितंध्यानेयोगैःसि ९५
ल

हृगणैः स्तुतैः ३० ध्यायंतेवैस्नवंहरूपंतदभ्यंतरसन्निभे अतीवकम
नीयानिर्वचनीयंमनोहरं ३१ नवीननीरदश्यामंशरत्पंकजलोचनं
शरत्पार्वणचंद्रास्यंपक्वबिंबाधिकाधरं ३२ मुक्तापंक्तीविनिंदेकदंतपं
क्तिमनोहरं सस्मितंमुरलीन्यस्तहस्तांचलेवनेनच ३३ कोटिकंद
र्पलावण्यलीलाधाममनोहरं चंद्रलक्षप्रभाष्टष्टष्टैः श्रीफलविग्र
हे ३४ त्रिभंगीभंगिमायुक्तंद्विभुजंपीतवाससं रत्नकुंडलेरफमेनमं
ण्डस्थलविराजितं ३५ मयूरपुच्छचूडंचरत्नमालाविभूषितं शोभितं
जानुपर्यंतंमालतीवनमालया ३६ चंदनोक्षितसर्वांगंभक्तानुग्रहका
तरं मणिनाकौस्तुभेंद्रेणवक्षस्थलसमुज्वलं ३७ वांछितंगोपि

ब्र·वै· कामिश्चसश्चद्रुकिमलोचनैः स्थिरयौवनयुक्ताभिर्वेष्टिर्वेष्टिताभिश्च
९६ संततं ३८ भूषितोभूषिताभिश्चराधावक्षःस्थलःस्थितः ब्रह्मविष्णु
96 शिवाद्यैश्चभूषितावंदितास्तुतं ३९ किशोरंराधिकाकांतंशांतंरूपपरा
त्परं निर्लिप्तंसाक्षिरूपंचनिर्गुणंप्रकृतेःपरं ४० ध्यायेत्सर्वेश्वरंतंचप
रमात्मानमीश्वरं इदंतेकथितंध्यानंस्तोत्रंचकवचंमुने ४१ मंत्रोप
योगिकंसत्यंमंत्रश्चकल्पपादपः सांप्रतंबालकस्तस्योध्यानंस्थःत
त्रशौनकः ४२ दिव्यंवर्षसहस्रंमचनिराहारःकृशोदरः ददर्श
बालकंध्यानेदिव्यंलोकंचबालकः ४३ रत्नसिंहासनस्थंचरत्न
भूषणभूषितं किशोरवयसंशांतंगोपवेषाख्यसंस्थितं ४४ गोपे ९६

96A

गोपालिकाभिस्संवेष्टितं पीतवाससं द्विभुजं मुरलीहस्तं चंदनेन
विचर्चितं ४५ ब्रह्मविष्णुशिवाद्यैश्च स्तूयमानं परात्परं दृष्ट्वा च स
चिरं शांतं सांतश्च गोपिकास्तता: ४६ विरराम च शोकार्त्तो पदातद्
ष्टमद्भुतः तरोदास्वस्त्यमल्लेखनदृष्ट्वा विस्मयकर्शितः ४७ शक्ति
मानपवित्रष्टस्वसिद्धमंत्रप्रभावतः बभूवाकाशवाणीत्वकृदंतवा
लकं प्रति ४८ ससंप्रबोधयकृतं च हितमेव हितादरं सहृदयदर्शि
तेरूपं तदेवनाधुनाधुनः ४९ अविक्रमवाञ्चनां ददर्श च योगिनाः
एतस्मिन्न विक्रहेतीते संग्रामे दिव्यविग्रहे ५० पुनर्द्रष्टुमसि गोविंदं
तन्मनस्त्वद्भां हरिः इति श्रुत्वा बालकश्चाविरराममुदान्वितः ५१

कालंतत्याजतीर्थेचतनंकृत्स्नंहृदिस्मरन् नेदुर्दुंदुभयःस्वर्गेपुष्प
वृष्टिर्बभूवह ५२ बभूवशापमुक्तिश्चनारदस्यमहात्मनिः तनंत्य
क्त्वासजीवश्चविलीनोब्रह्मविग्रहे ५३ बभूवशक्तिनाशिनित्यःकाल
भेदेतिरोहितः आविर्भावःतिरोभावःस्वेच्छयानित्यदेहिनो ५४ ज
न्मृत्युःजराव्याधिभक्तानोनास्तिशौनकः ५५ इतिश्रीब्रह्मवैवर्त्ते
महापुराणेब्रह्मखंडेनारदशापविमोचनंनामैकविंशतितमोध्यायः
२१ सौतिरुवाच कतिकल्पांतरेतीतेस्रष्टुःसृष्टिविधौपुनः मरी
चिमिश्रैर्मुनिभिःसार्द्धंकंठाहावभूवह १ विधेनारदनामाचश्चकंठ
देशाद्बभूवह नारश्चेतिविख्यातोमुनीद्रस्तेनहेतुना २ यःपुत्रश्चे

97A

तसोथार्त्तेवभूवमनिर्भुंगवः तेनप्रचेताइतिचनामचक्रेपितामह ३
वभूवयातर्यैश्वसहस्रादक्षसादक्षपार्श्वतः सर्वकर्मसुदक्षश्चतेनद
क्षः प्रकीर्त्तितः देवेशुकर्दमः सदः छायांयावर्त्ततेस्फुटं ज्ञानसद्योते।
नसीमरीचिस्तेनकीर्त्तितः ५ वभूवकर्दमाद्धस्तः कर्दस्तेनकीर्त्तितः
रेताभेदेमरीचिश्चवेदेषुवर्त्तेस्फुटं ६ ऋतसंघश्चवांछितऋतोजन्मात्र
वोधुना ब्रह्मश्चोपितन्नामऋत्वरित्यभिधीयते ७ प्राणानांगंमनुषेध्या
नतस्तोजातश्चवालकः हूरतेजस्विवचनोप्यगिरास्तेनकीर्त्तितः श्र
तितेजस्विनश्चारावर्त्ततेश्चापिशौनकः जातः सज्योतितेज्ववसीभृगुस्ते
नप्रकीर्त्तितः ८ श्रुतितेना वशीभृतश्चापिहिश्चजातः स्वज्योतिवाल

ब्र·वै·
९८
98

कः १० अतिथिर्यस्य यातश्च वसिष्ठस्तेन प्रकीर्त्तितः सततं यस्य यत्नं च
तपः स्वबालकस्य च ११ प्रकीर्त्तितो यतिस्तेन सञ्जातः सर्वकर्मसुः
पुनः स्तपः स्ववेदेषु वर्त्तते रक्षकोपि च १२ तपः सत्यस्वरूपश्च पुलस्त्यस्ते
न वालकः त्रिगुणानां प्रकृत्यां च त्रिविधास्त्र प्रकीर्त्तितः १३ तयोभक्ति
स्समायस्तेन बालो विरच्यते जटाश्चांगिरसियासूपाः पंचसंति च तत्के
१४ तपस्तेजो भवायस्य स च पंचशिखः स्मृतः अपामन्तं तमेतपस्तेये
---स्यजन्मति १५ अपान्तरतमानामपि शोषस्तेन प्रकीर्त्तितः स्वयेल्ल
यसमाभ्यो निवादयेतग्रायम्यरान् १६ जडः समर्थस्तपसो वोढुस्तेन प्र
कीर्त्तितः कोपकाले वभूवत्ते स्वष्टुः एकादशस्मृतः १७ रोदनादेवरु

98A

कतमो
भवान्गुणानांवक्तःसंदेहंछेत्तुमर्हसि सोतिरुवाच विष्णुःसत्वगुणोयानांब्रह्माचस्रष्टारजोगुणः १

द्रश्चकोपितातेनहेतुना शौनकउवाच रुद्रस्यैवालोमहेशश्रुतिमेभ्रमः
१८ तमोगुणास्तेरुद्राश्चदुर्निरीक्ष्योभयंकरः बालानिरुद्रःसंहर्तातेष्ठ
कःशंकराशकः १९ शुद्धसत्वःसद्रूपश्चशिवश्चशिवदःसता श्रस्य
हृस्यस्यचकलांतावंशोविलक्षणंकारो २० सभोसत्वसद्रूपहेतोपरिसूर्णा
तमस्यच उक्तंरुद्रोभवत्कालेकथंविस्मरसिद्विज २१ मायामोहितामस
वैमुनीनांचमतिभ्रमः सनकश्चसनंदश्चनंदनोयश्चसनातनः २२
सनत्कुमारोभगवान्सर्वतत्वार्थोब्रह्मणःसुतः ब्रह्मास्रष्टुंसर्वमत्वानोउ
वातेनमेनिरे २३ तेनप्रकोपिताध्यानात्रुद्राकोपोद्भवामने सनका
श्चसनंदश्चतौद्वौचानंदवालकौ २४ श्रीनंदितोवालौद्वौभक्तिसतोत

ब्र·वै·
५५
११

मोसदा सनातनः श्रुश्रीकृष्णोनित्यश्शीतवमः स्वयं २५ तद्रुकल्नत्समः
सत्यंतेनवाल्लः सनातनः सनेतूनिमवचनः कुमारःशिशुवाचकः २६
सनत्कुमारोतेनैवमुवाचकमलोद्भवः ब्राह्मणोवालकानांचशुन्यतिः
कश्चिनाम्नने २७ सांप्रतंनारदाख्यानंश्रूयतांचयथाक्रमं २८ इति
श्रीब्रह्मवैवर्त्तेमहापुराणेब्रह्मखंडेशौतिशौनकसंवादेब्रह्मपुत्रसमुत्प
त्तिकथनेद्वाविंशतितमोध्यायः २२ शौतिरुवाच स्रष्टासृष्टिविधा
नेनज्ञोज्यसर्ववालकान् नारदंप्रेरयामाससृष्टिकर्त्तुंचशौनकः १
द्वितस्स त्वंवेदसारंपठितानामसर्ववावहं उवाचनारदंब्रह्मावेदवेदांगपार ग
गम् २ ब्रह्मोवाच एहिवत्सकुलश्रेष्ठनारदप्राणवल्लभः ज्ञानदी ५५

९९A

पशिरवाज्ञानतिमिरदायकारकः ३ सर्वेषांमानवानांचजनकःप
रमोगुरुः विद्यादानेमंत्रदानाद्वौसमौचपितरःपरौः ४ तवास्वजन
कः पुत्रः विद्यादातांचपालकः ममाज्ञयाचमत्प्रीत्याकुरुदारप
रिग्रहं ५ सचशिष्यःसोपिपुत्रस्माज्ञांपरिपालयेद्गुरोः नहेम
तस्मरुच्छस्यगोरवचना स्करः ६ सपंडितासचज्ञानीसत्समीम
चगुणवान् गुरोर्वचस्करोपोदितेयंतस्यपदेपदे ७ सर्वसदेवामानः
वाश्रमहागुणवानसही स्त्रीपुत्रपौत्रसंपन्नमहाश्रुतपसःपलम् ८
पितरःसर्वकालेचतिथिकालेचदेवताः सर्वदहस्तमायातिनिपान
सिवधेनवः ९ नित्येनैमित्तिकेकाम्येऋवैतिरहीनःसदा १०

ब्र॰वै॰ एततमस्तंपुणंस्वर्गभोगः परत्रच १० जीवन्मुक्तोमदस्यस्यस्वधर्मपरि
१०० पालकः यशस्वीकीर्तिमान्योहिसतोजीवतिसंततं ११ यशः कीर्ति
100 हीनोहिजीवन्नपिमृतेहितः ब्रह्मणोवचनंश्रुत्वानारदोमुनिसत्तमः १२
उवाचविनयंभीतः शुष्ककंठोष्टतालुकः नारदउवाच एकदावाग्निरोधेन
चौभयोस्तातशुश्रुयोः १३ हानिर्भवत्येवेनमहानेवायशस्करी मयाश्र
मंचवनस्यापातगंधर्वदेहमेवच १४ जन्मकर्मचतन्यायातत्वमश्नयो
भवेभवे वस्वसापमुक्तोमेकालेनभविताविधे १५ दोषायकल्या
शश्चेत्विरोधेनगुणायच सपितागुरुर्बंधुस्तपुत्रः समदीश्वरः १६
यः श्रीकृष्णपादपद्मेभक्तिंदृढांचकारयेत् अमहंजीविवास्तानाहृद्धे १०

100A

निःफदिवालकाः १७ निवर्त्तयंत्तिनोवेदसपितोकन्यांमुनिधिः कारयित्वा
विलपाद्भक्तिस्त्यागंचयःपिताः १८ अन्यस्मिन्विषयेसक्तिंहेदेवप्रवर्त्तये
न्दारान्द्रोहिदुःखायकेवलंनसखायच १९ तपःस्वर्गभक्तिर्मुक्तिकर्म
णांविविधायत योषितस्त्रिविधःभ्रष्टनष्टहीनानां ष्ठचेतसा २० सा
ध्वीभोग्यपाचकुलदाकुलसर्वायास्वार्थतत्पराः परलोकभयासाध्वीतेमेव
हृदयशान्तमनः २१ यावन्प्राप्नोतिसाभोग्यानावच्चवसगामिया कुलांगार
समानारीकुलदाकुलनाशिनी २२ कुलदाकुरुतेसेवास्वामिनोनूचा
भक्तितः सदाशुयोगमासंस्पृशभेदनान्तरा २३ आहारादिकंनारंप्रार्थये
तीनवंनवं नानार्थसपत्निनानहंतमिच्छतिपुंश्चली २४ तस्यांविस्म

ब्रै.
१०१
101

मेरुपृष्ठोजीवनंतस्यनिष्फलं कथितायोषितस्सर्वाउत्तमाधममध्य।
मा २५ स्वात्मारामेविजानंतिमनः तासांनपंडिताः हृदयंखड्गधारा
भंमरतंकलोचनः २६ ह्ययोयमंसमधुरंवचनंस्वार्थसिद्धये प्रको
पेविषतुल्यंतदक्षशक्तिलोलकृतिसिवं २७ दुर्गीयंतदभिप्रायंनिसर्गकर्म
केवलं सदानामपिनयंमलयंसाद्रसंपदं---दोषोकार्यंछलात्कार्यं।
ससन्मायादुरत्ययाउसद्धाष्टगुणाः कामः शास्वत्कामोजगाङ्गरोः स्त्री
हारोहियस्तोगानित्यंमेष्टषंचचतुर्गुणा कोपषड्गुणः षड्गुणाश्चव्यवसायस्य
निश्चितं २९ यत्रमंदोषनिवहाकास्यानत्रपितामया काङ्क्षाशक्तिखङ्ग
सांविन्मत्रत्रहूपवेषमति ३० तपःप्रणष्टेसंभोगेदिव्यालयेयशःक्षयं। १०१

101A

यनहृयमतिश्रीतोवान्यामस्त्रोवञः द्रयं ३१ सद्दिनेपेभषंनष्टंकलहेमा
न्यनाशनं सर्वनामश्चविवामेत्रनारीशुकिंसहवं···· ३२ यविहितीचेतेज
सीसश्रीकोयोग्यतापरः शुमांत्राभीवशीकनेसमथेत्तवदेवहि ३३
रोगीनेविगंश्लोंहहयोषित्राप्रेदितंवियं लोकाचारभयात्तेसैददात्साहा
रकल्पकं ३४ इत्येवकथितंसर्वंब्रह्मज्ञात्मगमंयथा सर्वंजानासिसर्वे
त्तस्वात्मारेमेस्वरोभवान् ३५ अनुग्रहंकुरुविभोविदायंदेहिसांप्रतं कृत्स
भक्तिंप्रायायामित्वयकततोपरो ३६ इत्युक्तानारदस्तत्रुष्टत्वानातपरांशुभं
आत्मानंयाचेपितरंगतत्वनपस्विमंगले ३७ पुटाञ्जलिपुटोमस्त्वाभक्तिन
म्रात्मकंपरः कृत्वाप्रदक्षिणांनत्वाब्रह्मणोगतमयतः ३८ गच्छेतेत

ब्र॰वै॰ नयंहृष्टाविधाताजगतांमने रुरोदोच्चैर्मुक्तकंठंमहासंसारकोयथा ३९
१॰२ (करेधृत्वासंसारकोयथा) करेधृत्वाममालिंग्यचुचुंबेचपुनःपुनः वि॰
102 र्वंद्रुसिक्त्वाचवासयामासज्ञानतः ४० ज्ञानात्मरामेश्वरोब्रह्मयोगी॰
न्द्राणांगुरोर्गुरुः भेदंसोढुंनशशाकेविच्छेदोदुःसहोत्कटः ४१ का
नरपुत्रभेदेनमोहितोविष्णुमायया शोकार्त्तोवत्समारेभेस्तंसंबोध्य
शौनकः ४२ इतिश्रीब्रह्मवैवर्त्तेपुराणेब्रह्मखंडेब्रह्मनारदसंवादेत्र॰ ना
योविंशतितमोध्यायः २२ ब्रह्मउवाच त्ववत्सतपसोनात्संसारद
हकर्मणि वचस्कारोमरीचिर्मेश्चांगिराश्चमयस्तथा १ रुचिर्भृगुः
कर्दमश्चप्रचेताक्रतुर्मनुः वशिष्ठोवत्सरःसम्पन्नःसर्वेपुत्रास्तेषुच १॰२

102A

अन्येविवेकिनोमात्याःकिंमेसंसारकर्मणि निवोधवत्सवक्ष्यामिवे-
दोक्तंवचनंस्फुटं ३ पारंपर्यक्रमप्राप्तंचतुर्वर्गफलप्रदं धर्मार्थ-
काममोक्षाश्चसर्वेवदन्तिपण्डिताः ४ वेदप्रणीहितारेतानस्मभास्य
चत्रंसंस्थितान् वेदप्रणीहितोधर्मस्त्वधर्मस्तद्विपर्ययः ५ आ-
दौविप्रयत्नस्त्वेपरीधायसर्वमात्मवे समधीत्यततोवेदानस्नातिगृह-
हत्विरणा ६ ततःप्रहृष्टकुलस्तासर्वोतासमहोरेन सामाख्योकुला-
यायाम्बप्रतिसेवाचतन्यण ७ सहंशोदुर्विनीताचप्रभवेनकदा
चन आर्करेपव्रतानांजन्मकालेमनेःकृतः ८ अस्महेश
प्रसतापापित्रोदोषेननारदः दुर्विनीतामाचदुष्टास्वंतेअसर्वक

कु॰वै॰ मेस्तु ९ न वत्स दुःखमर्वाप्स्यसि योषितः कमलाकला सर्वस्याशास्यकु
१०३ लदाम्यसदुःखसम्भवा १० निर्गुणस्यापि मे नैव सा धीमे वर्त्तते च प्रमेस्मा
103 ति न सेवने च कुलदाशिये निर्दंतिस्मकृणा ११ साधुशब्देशयां कन्यां
प्रयत्नेन परिग्रहेत् तस्यां पुत्रे समुत्पाद्य सुहृदसृतपत्रतेः १२ वरे
ण नव हे व्यासः सर्पं च क्रोचकं वके एतेभ्यः दुःखदो वासः स्त्रियः दुर्मुख
या सह १३ त्वमधीतो मया देवो महेश्च गुरुदक्षिणा पुत्रे देहीदमे
वेति कुरु दारपरिग्रहं १४ त्वं च सत्कुलजातो च सर्वेयत्नी च मालतीः
विवाहं कुरु कल्याणकल्याणे च दिने क्षणे १५ मनुवंशोद्भवस्येहा
त्वजस्य गृहे सती त्वत्कृते जन्म लब्धा च कृत्तेमारवेतपः १६ ग्रहणाकु १०३

103A

नांरत्नमालांचकमलालयांभारतेभवेद्युर्थंजननानांतपसःफलं १७
श्रादौभवेत्तग्रहीलोकोवाणाप्रस्थः ततःपरं ततःतपस्वीमोक्षायक्र
मएवश्रुतोश्रुतः १८ वैष्णवस्तुगृहेनिष्ठुकृतकृतपदावने श्रुतवान्
हरिर्यस्यतस्यकिंतपसाहते १९ नान्तर्बाह्योहरिर्यस्यतस्यकिंतपसा
वृथा हरिराराध्यतेयेननान्यकश्चनविद्यते २० यत्रतत्रकृतसेवनं
परमंतपः वत्समद्वचनेनैवगृहेस्थित्वाहरिंभजः २१ गृहीभवमुनि
श्रेष्ठः गृहिणांसर्वदासुखं कामिन्यासुखसंभोगस्वर्गभोगात्सुदुर्लभं
तद्दर्शनसुखस्पर्शोवोह्यतेवहसुखलवः सर्वस्पर्शसुखात्स्त्रीणांसुपस्प
र्शसुखंवरं ततः सुखतमंपुत्रदर्शनंस्पर्शनंसुतेः सर्वेभ्यःस्वेपसीका

कृतं ५
ना ६

ब्र.वै. नाप्रियंतेनप्रकीर्तितः २३ पुत्रस्ययोजनाकंनामस्क्रांतान्परः स्मृतः
१.४ नास्तिपुत्रात्मप्रियोबंधुःनास्तिपुत्रात्परःप्रियः २४ सर्वेभ्यःत्रयमन्विहे
104 नपुत्रादेकात्परंजयं नचात्मनःप्रियोन्यस्मात्तस्मादपिप्रियस्मृतः ।
२५ अतःप्रियतमेपुत्रेनमेदात्मापरंयते इत्येवमुक्त्वाब्रह्माविरराम
चशौनकः २६ उवाचवचनंतातेनारदोज्ञानिनांवरः नारदउवाच
स्वयंविज्ञायसर्वार्थंसंसारमितिनिश्चयं २७ जलेबुद्बुदवायथामि
थ्याब्रह्मब्रह्मणाजगतत्रयं विहायहरिदास्यंचविषयेजन्मनश्च
ले २ इहलोभमानत्वंजन्मवस्यवनस्यनिष्फलं कावाकास्यप्रियापु
त्रोबंधुःकेवाभवार्णवे ३ कर्मनियोजनाचनदपापेवियोजना स १०४

कर्म्मकारयेद्योहितन्मित्रंस्मपिंग्रहः विवुद्धिंकारयेद्योहिसपुत्रस्सुकथं
पिता इत्येवंकथितंतावतवेदवीजंयथाक्रमं ५ अवंतदापिकर्त्तव्यंतवा
त्तापरिपालनं आदौयासामिभगवन्नरनारायणाश्रमं ६ नारायणाक
थाश्रुत्वाकरिष्येदारसंग्रहं इत्येवमुक्त्वासमुनिःविश्रामपितुःपुरः ७
शुश्रूषंक्षिनतत्ताणोननतस्योपरिवभूवह तत्रापितुःपुरःस्थितानारदो
मुनिसत्तमः ८ उवाचश्रुतेरवेदवचनमुत्पलभवं नारदउवाच देहिमेकृ
लमंत्रंचजन्मनोवांछितंममः ९ तन्मंत्रंविधिंचयत्स्नानंयत्रपत्सङ्गणं
तदापश्चात्करिष्यामितन्मीत्यादारसंग्रहं १० स्नानेसपविहरणेचकार्यं।
कर्त्तुप्रमान्नस्थी नारदस्यवचःश्रुत्वाप्रहृष्टःकमलोद्भवः ११ उवाच।

ब्र॰वै॰ श्रुतेरेवेदंपुत्रवेदविदांवरं ब्रह्मोवाच पितः मंत्रेनमद्दीयासर्वंतत्रैवश्रुतिस्थि
१-४ तं १२ विरक्ताश्रमिणाश्चैवनपुत्रः सुखदायकं निश्चेकालभ्यतेमंत्रोग
105 हभन्नोचकामिनी १३ विद्यासुखंभयंदुःखंवुशकषैः स्वेच्छयानच महेश्वर
स्यवगहः प्राह्मनीनः शुसनतः १४ गच्छवत्सशिवंशांतशिवंदत्तानिनो
गहं तत्रैवभगवन्मंत्रंज्ञानंलब्धापरातनात् १५ नारायणांकथांश्रुत्वाशौ
त्रमागच्छमहुद्दं इत्युक्त्वाजगतोयातोविररामचशौनक १६ प्रणम्य।
पितरंतातंशिवलोकंययौमुनिः १७ इतिश्रीब्रह्मवैवर्त्तेमहापुराणेब्रह्म
खण्डेसौतिशौनकसंवादेचतुर्विंशतितमो २४ सौतिरुवाच दत्वाश्री
कृतेचसरस्विना निराश्रयंयोगबलेनशंभुनाथूतेविचिंतविवियालया।

—

नविप्रप्रवरोशिवलोकंजगामह दृष्टातंमुनिश्रा
हूल संभुस्थानंमनोहरं ऊर्ध्वंश्रवाद्योजनलोक
मभ्याश्रितं रत्नेनति २

105A

न्विते ४ हृष्टं स्वावेष्टितमेव केवलं प्राकारद्वैपरतिविज्ञावर्हितै हचैारमांख्य
प्रमितैः शिखोज्वलैः ५ पुरे वरे ज्वोजनलक्षविस्तृते त्रिकोटिरत्नेंद्र कृते मदद्वा
न्विते ६ माणिक्यमुक्तामणिदर्पणोर्कतनन स्वमद्रष्टहिज विम्बकमेणाः
प्राकल्पमेकैः शिवमेविते गुनैः ७ निषेवितं संततमेव शोकनः सिद्धि
निशुक्तं शातकोविलक्षकैः स्त्रिकोटिफलकै विकृटेश्वभैरवे ८ देवेश्वरु
लं दशातेष्वावेष्टितं लारद्रुमैर्वेष्टितमेव संततमंदारहृन्दप्रवरेस्तपुष्पितैः
विराजते संदरकामधेनुभिर्यथाचकाशेशतकैर्नभस्तलं दृष्टान्न निर्विस्म।
यमायमानैं सिकिमत्र चित्रं तु यद्योगिनिरो लोकविलोकाच्च विलक्षणं परे भी
स्मरो रमाप्तिजगद्धरे वरे हरे सभामेरलमध्यगं शिवे ददर्श तत्र च शिवं दं।

ब्र·वै· दर्शितं च शिवदं मनोहरं पद्मत्रिनेत्रं विडुपंचवक्त्रं गंगाधरं निर्मलचंद्रशे
१०६ खरं प्रतप्तहेमाभजटाधरं विभुं दिगंबरं सुन्दरमनंतमव्ययं मंदाकिनीपु
ष्करबीजमालया फालैकनामेमं सजयंतं सुनीलकंठं भुजगेंद्रमंडितं
106 योगेंद्रसिद्धेंद्रमुनींद्रवंदितं सिद्धेश्वरं सिद्धविध्यानकारणं स्वष्टसंजयं का
लयमानकं तकं प्रसन्नहास्यास्यमनोहरं हरं विश्वोद्भवानां शिवदं वरप्रदं
सदा सतोषं भवबोधवर्जितं भुक्तिप्रियं भक्तिजनैकवंद्यं गत्वा समीपं मुनिरे
वमाल्लिनं ननाम सम्यग्द्विगुलकांककविग्रहैः श्रीरामचिह्नगीतकणायनकुनयोमो
हले चतुष्टाव कलं सकंठकंठ हृष्टमनोहर चतुरं चमस्मितं विधैः स्ततेवे
द विदावरिष्ठे योगींद्रसिद्धेंद्रमहर्षिभिः सहजवेन धोठाडु तिष्ठती स्वरः

106A

ददौ चैतस्मै मनयेन शशांकं स्वं मे मालिनं गं चाशिषमासराद्दिकं यथाह्न
मेदुं गामनं प्रयोभ्ज नेततेणाधनं नेनतपसंभव शोनकं सद्रत्नसिंहासनं सुदेरे
वरे चोवासशेभ्जवरपार्षदो स्सदृ नोवासस्वहूल्लनयः पुटांजलितं।
नष्टावभक्त्याप्रणतप्रभंहिज गंधर्वराजेनकृनेननारदोवेदोक्तस्तो
त्रेणाश्रुभप्रदेन स्तुतात्मप्रणामंधुनेरेवकृत्वाप्रभवाज्ञयोवासभवस्य
वामतः चकारतत्रैवनिवेदनंशिवेमनोभिलाषमेवकामश्वरके ॥
कृत्वाप्रतेस्त्वहृचनेकृपाति पिद्दतंप्रतिस्ताप्रचकारकर्मिति इति।
श्रीब्रह्मवैवर्तेमहापुराणेब्रह्मखंडेश्रीभुनारदमिलननामपंचविंशति
तमोध्यायः २५ शौनिरुवाच हरेस्तोत्रंचकवचंमंत्रंहजोविधिपरम्

ब्रु·वै· हंसंयथाचेदेवर्षध्यायंचध्यानमेवच १ स्तोत्रंचकवचंमंत्रंध्यानंमेस्नेनोवि
१०७ धानकं तन्मेवकनीयंज्ञानंचदर्दहितःसंसमहेश्वरः २ मंत्रंमाध्यमस्तनिश्र
107 ष्टः परिपृष्टोमुनेरथः उवाचप्रणतोभक्त्यागुरुंकरुणानवत्सलं ३ ना
रदोवाच आह्निकंब्राह्मणानाचवदवेदविदांवरः स्वधर्मपालनेनित्यं
यत्नोभवन्तिनित्यशः ४ महादेवउवाच उत्थायब्राह्मेमुहूर्तेब्रह्मरंध्रा
च ख्यपंकजे शुभेसहस्रपत्रैर्विमलेस्नानवर्जिते ५ रात्रिवासंपरित्यज्य
गुरुंतत्रैवचिंतयेत् व्याघ्राजिनकरंप्रीतंसस्मितंशिष्यवत्सलं ६ ।
प्रसन्नवदनंशांतंपरितुष्टंनिरंतरं साक्षाद्ब्रह्मस्वरूपंचशिष्याणांचिंत
येत्सदा ७ ध्यात्वानंदात्मकंसादापहत्यग्रनिर्मलेसिते सहस्रपत्रे

१०७

107A

विस्तीर्णोदेवमिष्टंविचिंतयेत् पश्चाद्देवस्यपद्मानंतद्रूपंतस्यचिंतये
त् यद्दृष्ट्वानदत्तानचक्रंत्रैव्यसमर्पयेच्चिंते ९ श्रोदेध्यात्वागुरुंना
त्वासेहस्यविधिपूर्वकं पश्चात्तदात्मामाप्यध्यायेदोक्षमुपजयेत् १० गुरु
प्रदर्शितोदेवोमंत्रशृत्याविधिर्जयः नवेदैगुरुदेहेश्वस्तस्मादेवोगुरुःपरः ११ न
गुरुर्ब्रह्मागुरुर्विष्णुर्गुरुर्देवोमहेश्वरः गुरुःप्रकृतिरीशायांगुरुश्चंद्रोग्नि
लीरविः १२ गुरुर्वांगुरुश्चवरुणोगुरुर्मातागुरुपितत् गुरुर्देवोपरंब्र
ह्मनास्तिसंन्योगुरोःपरः १३ नमस्मर्थागुरौरुष्टेरक्षणोसर्वदेवता य
स्तुष्टोगुरुःशश्वतयपत्तस्यपदेपदे १४ यस्यरुष्टोगुरुस्तस्यसर्वना
शस्यसर्वदा नंसस्यगुरुर्देवंगोस्तुः सजयेद्ब्रह्मात् १५ ब्रह्महत्या

ब्र·वै·
१·०
108

दिकंपापंलभतेनात्रसंशयः सामवेदेचभगवान्निस्तुवाचहरिःस्वयं १६
तस्माद्भिष्टंदेवाश्चगुरुस्तस्यतमःपरः यहस्मिंष्ठेस्तंरथ्यानानत्वाचसाथ
कौमते १७ वेदोक्तस्थलमासाद्यविन्स्त्रंविसृजेसदा जलंजलसमी
पंचसरफंपाणिभस्त्रिधी १८ देवालयसमीपंचब्रह्मस्थलेचवर्त्मह
लोकर्षिंजलेचैमसस्यदेत्रेचगोष्टके १९ नदीकंदरागर्भेचवृक्षोय्याने
चपंकिले ग्रामाद्यभ्यंतरैश्चैवनन्दरांगारहसमीपके श्वभ्रशेतंश
रणेवाराणमतंवह्निसन्निधिं क्रिशस्थलमहावारणेपंचक्रादस्यतथा २०
वृक्षच्छायागुतंस्थानंमन्त्रप्रान्तवपल्वके २१ हर्वीस्थानंक्रुशास्थाने
वल्मीकस्थानमेवच २२ हृत्तारोपनभूमिंचकार्यार्थपरिसंस्कृता १·८

108A

एतत्सर्वंपरित्यज्यसूर्यातपविवर्जयेत् २३ पुरीषमूत्रोत्सर्गंचदिवाकुर्या
दुदङ्मुखः पश्चिमाभिमुखोरात्रौसंध्यायांदक्षिणामुखः २४ मौनीभूत्वा
चनिशासुयथागंधेनसंचरेत् त्यक्त्वास्वदासमभासाघशौचंशौचंकुर्याद्विचक्ष
णः २५ कृत्वातुलोष्ठशौचंचजलशौचंततःपरं स्नात्वाक्तेजलेचैव
तत्प्रमाणेनिशामय २६ एकालिंगेमृदंदद्यात्वामहस्तेमृत्त्रयं उभयो
र्हस्तयोर्द्वेतुमृच्छौचंप्रकीर्तितः २७ मूत्रशौचाद्द्विगुणंमैथुनानंतरेसति
मैथुनानंतरेशौचंमैथुनेनचचतुर्गुणं २८ एकालिंगेगुदेतिस्रस्तथावा
मकेदशः उभयोःसप्तदातव्यापादौषट्षट्नस्वध्यतः २९ पुरीषशौच
विप्राणांगृहस्थानामिदमेवच विधवानांचद्विगुणंशौचमेवप्रकीर्तितं ३

ब्र.वै. यतीनांवैखानसानांचब्राह्मणानांब्रह्मचारिणां चतुर्गुणंचगृहिणोने
९९ षांशौचंप्रकीर्तितं ३१ नोयावदुपनीयेतद्विजःस्वहस्तयाग्रणा गंधले
109 पनयकंशौचंतेषांप्रकीर्तितं ३२ शौचंचतत्रविशेषोस्तिद्विजानांगृही
णांसमा द्विगुणंवैखानसादीनांमुनीनांपरिकीर्तितं ३३ स्वनाधिकंनक
र्तव्यंशौचंशुद्धिमभीप्सिना प्रायश्चित्तंप्रसज्येतविहितातिक्रमेकृते ३४
शौचंतेनियमेमन्त्रःप्रावधानेनिशामय रतशौचेनशुचिर्विप्रोप्यशुचि
स्त्वव्यतिक्रमे ३५ वल्मीकोमूषिकोत्खातेमृदंमेतर्जन्तम् शौचाचशिष्टा
गेहाच्चनादद्याल्लेपसंभवा ३६ अन्तःप्राणपवयज्ञांचहलोत्खानांविशेषतः
ऊषात्लेस्थितांचैवहूर्वांस्थलोत्थितांतथा ३७ अश्वत्थमूलानीतांचत ९९

109A

थैवमयनोस्थितो चवथ्यानांगोष्टमांगोपृथ्यानांतथैवच ३८ सस्य
स्थानेचदेवतानाममध्यानानांस्वदेत्यजेत् स्नातोवायथाथचास्नातोवि-
प्रशौचेनशुध्यति ३९ शौचहीनोऽशुचिर्नित्यमनर्हः सर्वकर्मसु ॥
कृत्वाशौचंमिदं विप्रोमुखंप्रक्षालयेत्सुधी ४० आदौषोडशगंडूषैर्मु-
खशुद्धिंविधायच दंतकाष्ठेनदंतेचतत्पश्चात्परिमार्जयेत् ४१ पुनःषो
डशगंडूषैर्मुखशुद्धिंसमाचरेत् दंतमार्जनकाष्ठानांनिषतेस्फुरणानाव
ट् ४२ निरूपितेचतत्पश्चात्परिमार्जयेत्)(पुनःषोडशगंडूषैर्मुखशु
द्धिंसमाचरे ४२ दंत) निरूपितंमामवेदेहरिणाचार्कककमे अपामार्गं
सिंधुवारमास्तिचकारवीरकम् ४३ खदिरंचशिरीषंचजातिपुन्नागशाल

ब्र॰वै॰
१०१

110

कं अशोकमार्जनंचैवदीरवृक्षकदंबकं ४४ जंबूकंवकुलंचोदुंबरपला
शंसप्तसप्तकं वदरीपारिभद्रंचमंदारः शाल्मलिस्तथा ४५ वृंदाकंट
केसयुक्तंचत्वलनादिपरिवर्जितं पिप्पलंचपिलायंचतिंतिडीकंचतालकं
४६ खर्जूरंनारकेलंचतालंचपरिवर्जितं हस्तिशौचविहीनश्चसर्वशौच
विहीनकः ४७ शौचहीनोऽशुचिर्नित्यः सनर्हःसर्वकर्मसु कृत्वाशौचंशुचि
र्विशोध्यत्वाधौतेचवाससी ४८ प्रक्षाल्यपादमाचम्यप्रातःसंध्यांसमाचरे
एवंत्रिसंध्यंसंध्याचकुर्वतेकुलजोद्विजः ४९ सस्नातःसर्वतीर्थेषुत्रिसं
ध्ययःसमाचरेत् त्रिसंध्याहीनोप्यशुचिःअनर्हःसर्वकर्मसु ५० यद
हाकुरुतेकर्मतत्तस्यफलभाग्भवेत् नोपतिष्ठतियःपूर्वानोपास्तेयस्तु०

१०१

110A

पश्चिमां ५१ सस्त्रवहद्द्विः कार्यः सर्वान्माद्विजकर्मणः सर्वासंध्या।
परित्याजमध्यमोपश्चिमांतथा ५२ ब्रह्महत्यामात्महत्यां प्रत्यहंलभते
द्विज एकादशीविहीनानांसंध्याहीनसमोद्विज ५३ कल्पंव्रजेत्नका
लसूत्रंयथाद्विलीयति विधायशानः संध्याचरगृहमिष्टंसरंरविं ब्रह्म
णामीशंविस्लंचमायोंपद्मासरस्वती प्रणाम्यगव्यमाज्ञंचदर्पणोमधुकाच
ने ५५ दृष्टास्नानादिकंकालेकुर्यात्साधकसत्तम पुष्करिणांचवाप्यां।
चयदास्नानंपुनर्मुने ५६ श्रीकृष्णप्रीतिकामानांवैष्णवाणांमहामुने।
संकल्पोयदृहेणीमेवकृतपातकनाशनं ५७ विप्रकृत्वानुसंकल्पंमृदं
गात्रेप्रलेपयेत् वेदोक्तमंत्रेनानेनदेहंशुद्धिंकृतेनच ५८ मस्पक्रांते।

ब्र·वै· विस्मृतंतेवसुंधरे स्मृतिकेहरणेपापंजन्मयाद्दुःकृतंकृते ५९ आहत्यमम
१·११ गात्राणिसर्वपापंप्रमोचय शृणुदेविमहाभागेस्नानमात्रांकृत्स्नमा ६·
इत्युक्त्वाचजलेनाभिमंत्रणमंत्रपूर्वकं चवहस्तप्रमाणंचकृत्वामंडलिकांशु
भां तीर्थमावाहयेत्तत्रहस्तंदत्वातपोधनं पाणिपाणिचतीर्थानिसर्वाणि
कथयामिते ६२ गंगेचयमुनेचैवगोदावरिसरस्वती नर्मदेसिंधुकावेरीजले
स्मिन्सन्निधिंकुरु ६३ नलिनीनंदनीसीतामालिनीचमहापगा विष्णु
पादार्घ्यसंभूतेगंगेत्रिपथगामिनी ६४ पद्मावतीभोगवतीस्वर्णरेखाचकौ
शिकी दक्षापृथ्वीचविहगाचविश्वकायाशिवामृता ६५ विद्याधरीसु
प्रसन्नातथालोकप्रसादिनी क्षेमाचवैष्णवीशांताशांतिदागोमतीसती ६६ १११

111A

सावित्रीतुलसीदुर्गामहालक्ष्मीसरस्वती कुलप्राणाद्विकाशाथालोपामु
द्रादितीरिती ६७ अहल्यावादितिः संध्यासंज्ञास्वाहाप्यरुंधती शतरूपा
देवहूतीत्येवमाद्यास्मारेत्स्त्रियः ६८ एतांस्तान्त्वामहापातःकुर्यात्तुति
लकंबुधः वह्निमस्त्रलेललाटेचकरदेशेचवक्षसि ६९ स्नानेदानेतपो
होमेदेवेचपितृकर्मसु तत्सर्वंनिष्फलंयातिललाटेतिलकंविना ७०
ब्राह्मणःतिलकंकृत्वाकुर्यात्संध्याचतर्पणं नमस्कृत्यसमस्तांश्चभक्त्या
देहृगलछन्नदान्वितः ७१ प्रक्षाल्यपादयत्नेनधृत्वाधौतेचवाससि मं
दिरंप्रविशेत्प्रात्तरत्यादद्दतिरेवच ७२ विनापादौचप्रक्षाल्यस्नात्वावि
शतिमंदिरं तस्यस्नानादिकंनष्टंजपहोमंचपंचमं ७३ परिधायस्रि

व.वै. ग्यवस्तं च हृद्वैवेनृप्रविशेद्धृदी हृष्टोलक्ष्मीमहाभागानिशायेदत्वा हृदा
१.५२ हृणि २४ ऊर्ध्वंजंघेचयोविप्रः पादौप्रक्षालयेद्यदि नावद्भवतिचाश्ले
412 लेयावद्गंगानपश्यति २५ उपविश्यासनेप्रत्नजाग्रम्यसाधकाः शु
चिः सनोकृत्वातुवेदोक्तंभक्तियुक्तोहिमज्जनः २६ शालिग्रामेम
होणं चैवप्रतिमायांजलेस्थले गोष्ठेवाचगृहेविप्रेप्रसत्तमूर्त्तिकेहरे २७
सर्वेश्वसत्त्वाश्चजाच शालिग्रामचनारद स्नानांमेवसर्वेषांयेत्राथिन
मेवच सत्त्वातः सर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुदीक्षितः शालग्रामजलेभा
स्नानित्यंसत्त्वातिनिश्चितं २८ तत्रयोहिस्नतोदेहीस्नानेवानेनदेव
तः रत्ननिर्म्माणयानेनसज्जातिश्रीहरेःपदे: ३० शालिग्रामेशि २१२

112A

नामत्रसाधकः पूजेदहरिं कृत्वातत्रहरेः सज्यांपरिपूर्णांफलंलभेत्
एनायाश्चकथितःश्रूयतांपूजनक्रमः हरेस्पूजापरिपूर्णांकथयामिय
थागमे ८२ कश्चिद्ददातिहरयेचोपचाराणिनिषोडश आसनंवसनं
पाद्यमर्घ्यमाचमनीयकं ८३ पुष्पंचंदनधूपैश्चदीपनैवेद्यमुत्तमं गं-
धमाल्यंचशय्याचललितांसुविलक्षणां ८४ जलमन्नंचताम्बूलंसा
धारणेयमेवच गंगानकल्पतांहूलेविनाकुर्यानिद्वादश ८५ पाद्यार्घ्यज-
लैनैवेद्यपुष्पाणेतानिपंचच सर्वाण्येतानिमूलेनदद्यात्साधकसत्तमः ८६
गुरूपदिष्टंमूलेचप्रशस्तंसर्वकर्मसु आदौकृत्वाभूतशुद्धिंप्राणायामे
ततःपरं वर्णान्यासंविनिर्वर्त्यचार्घ्यपात्रंविनिर्दिशेत् त्रिकोणंमंडलंकृ

ब्र·वै·
११३
113

स्नातव्रकर्म्मप्रपूजयेत् ८८ जले नार्घ्यपात्रं च तत्र संस्थापयेद्द्विजः
जलसंस्पृश्य विधिवत्तीर्थान्यावाहयेत्ततः ८९ मूलेनाथ करणेनेन जले
न ह्वालयेत्पुनः ततो गृहीत्वा पुष्पं च कृत्वा योगासनं शुचिः ९· ध्याने
नागरुदत्तेन ध्यायेत्कुल… मन्वदीः ध्यात्वा पादादिकं सर्वं दद्यान्मूले
न साधकः श्रीगणेशं देवं च तत्रोक्तं पूजयेद्धवं मूलेदत्वा यथाशक्तिः
देवमंत्रसमर्पयेत् ९२ इत्वोपहारं विविधं स्तुत्वा च कवचं पठेत् ॥
ततः कृत्वा परिहारं रहस्यं च प्रणाविद्भवि ९३ कृत्वा च देवपूजां च यत्तं
रूपो हि च तत्परः श्रौतस्मार्त्तं नित्यं च वसिदद्याज्जनो मुने ९४ नि
त्यश्राद्धं यथाशक्ति दानं विधानरूपकं कृत्वा कृती च विहरेत्क्रमपथ ११३

113A

मुनीश्वरः ९५ इत्येवं कथितं सर्वं वेदोक्तं सत्यमुत्तमं आह्निकं यच्च वि
प्राणां किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ९६ इति श्रीब्रह्मवैवर्त्तमहापुराणे ब्रह्मख
ण्डे शिवनारदसंवादे विप्राह्निकप्रकथनं नाम षोडशशततमोध्यायः २६ ना
रद उवाच भगवन् किंवा गृहस्थानां च द्विजानां दाहिनां प्रभोः यतिनां वैखानसानां
चविधवा ब्रह्मचारिणां १ किं कर्तव्यमकर्तव्यं भोज्याभोज्यमेव वा स
र्वं कथय सर्वज्ञ सर्वेश सर्वकारणः २ श्रीमहादेव उवाच कश्चित्तपस्वी
विप्रश्च निराहारी चिरं मुनिः कश्चित्समीरणाहारी फलाहारी च कश्चि
न्मूलाहारी यथाकाले रहीचरद्दीणा पुनः ३ तेषां मिच्छाचया ब्रह्मन्
चीनां विविधा गतिः हविष्यान्नं ब्राह्मणानां प्रशस्तं नारदेशिनां सदा ५ ना

ब्र॰वै॰ गायत्रोच्छिष्टमिष्टमनिर्वेद्यमभक्ष्यकं अन्नंविष्ठाजलेसर्वंयद्धिसोरविवेदितं ६
११४ विटसर्वंसर्वपापोक्रमनंचहरिवासरे ब्राह्मणःकामतोन्नंचयोभुंक्तेहरि
वासरे ७ त्रैलोक्यपार्जितंपापंसोपिभुंक्तेनसंशयः नभोक्तव्यंनभोक्तव्यं
114 अन्नंचस्पृशानादद ८ विष्णुस्तत्रभवतांकृत्वायावदिंद्राचतुर्दशीः जन्मा
ष्टमीदिनेरामनवमीदिवसेहरे ९ ब्रह्महाभिःब्राह्मणोरन्नंसंप्राश्यहरि
वासरे कृमिभिःशालमानेऽप्यभदिनस्तत्रतिष्ठति १० विनस्तत्रभद
णंकृत्वायावदिंद्राचतुर्दशीः उपवासासमर्थश्चफलंमूलंजलंपिबेत् ११
नचेत्तशरीरेसमभवेदन्यथाचात्मघातकः शाकंभुंक्तेहविष्यान्नंविष्णो
नैवेद्यमेवच १२ नभवेत्तस्यवापीशउपवासफलंलभेत् एकादश्यां ११४

114A

मनाहारी गृही विप्रश्च भारते २३ स च तिष्ठति चैकंठे यावद्वै ब्राह्मणोव्ययः
गृहीणां यो च शक्तानां सिद्धभक्ता नारद २४ विशेषतो वैष्णवानां पतीनां ब्र
ह्मचारिणां नित्यं नैवेद्यभोजी यः श्रीकृष्णस्य चैष्णवः २५ नित्यं संतोष
वासानां जीवन्मुक्तो फलं लभेत् तां छिन्नेनस्य संस्पर्शात्तीर्थानि सर्वदेवता
श्चालापदर्शनं च सर्वपापप्रणाशनं द्विजिनन्नमन्नं ष्टष्ठकं सुहृद्देशविशेष
कः वस्त्रं न शस्तं विप्राणां भक्षणो च निवेदने अभक्षं च पत्नीनां च विधवा
ब्रह्मचारिणां तांबूलं च यथा ब्राह्मणानां तथैव वस्त्रं ताभ्रुवं तांबूलं विधवा
स्त्रीणां पत्नीनां ब्रह्मचारिणां २६ तपस्वीनां च विप्रेंद्र गोमांससदृशं ध्रुवं
सर्वेषां ब्राह्मणानां च भवभक्तचण्डालनारद २७ यद्भक्तं सामवेदे च हरिणाचा

ब्र.वै. ह्लिकेकूमे ताम्रपात्रेपयःपानेउदितंच्युतभोजनं २१ दुग्धंचलवणंसार्द्धंम
११५ धौगोमांससमंदृगो नारिकेरोदकंकांस्यताम्रपात्रेस्थितंमधु २२ गोतवं
ताम्रपात्रस्थंसुरातुल्यंनसंशयः अर्घ्यायवामहस्तेनयज्ञोपवीतेनद्विज
115 सुरापीतिसर्वविज्ञेयः सर्वधर्मबहिष्कृतः अनिवेद्यंहरेरन्नंभक्ष्यशेषंच
नित्यशः २४ पीतशेषजलंचैवगोमांससदृशंमते वार्ताकीचाम्लिषीचे
वगोमांससंकीर्तिकेस्मृतम् २५ माघेचमूलकंचैवकलंबीशायनेतथा
म्मूलवर्गाश्चतालंचमसूरंमत्स्यमेवच २६ सर्वेषांब्राह्मणानांचत्याज्यंच
सर्वदेशतः मत्स्याश्चकामतोभुक्त्वाचोपवासत्र्यहंवसेत् २७ प्रायश्चित्तंत
तःकृत्वाशुद्धिमाप्नोतिब्राह्मणाः प्रतिपत्सुचकूष्मांडंभदनमर्थनाशनं ११५

115A

२८ द्वितीयायांबृहतीभोजकोनयः स्मरेद्धरिं अभक्ष्यंचपटोलंच
शत्रुवृद्धिकरंपरं २९ तृतीयायांचचतुर्थ्यांचमूलकं धननाशकं कलंका
कारणंबिंबचंपंचम्यांबिल्वभक्षणं ३० तिर्यग्योनिंप्राप्नोयेनषष्ठ्यांचनिंभ
क्षणं रोगवृद्धिकरंतेयंनशरीरनाशनंतालभक्षणं ३१ नारिकेलफलंभक्ष्य
मष्टम्यांबुद्धिनाशनं नवमीनवम्यांगोमांसंदशम्यांचकलंबिका ३२ एका
दश्यांतथाशिंबिद्वादश्यांपूतिकातथा त्रयोदश्यांतुवार्ताकीभक्षणंपुत्र
नाशनं ३३ चतुर्दश्यांमाषभक्ष्यंमहापापकरंपरं पंचदश्यांतथामां
संमभक्ष्यंगृहीणांमुनि ३४ गृहीनांमोदाततेमांसंभक्ष्यमन्यदिनेदि
ने स्नातस्नानेनतथाश्राद्धेपारणोव्रतवासरे ३५ प्रसक्तंसर्वदैवतैलपक्व

तैलंचनारद वृहस्पतौतुसंक्रांतिचतुर्दश्याष्टमीषुच ३६ रवौश्राद्धेव्रता
हेचदुष्टंस्त्रितिलतैलकं मासेचरक्तशाकेचकांस्यपात्रेचभोजनं ३७
निषिद्धंशयनेचैवकूर्ममांसंचशोदिते निषिद्धंसर्ववर्णानांदिवास्त्री
निषेवनं ३८ रात्रौदधिभक्ष्यंचशयनंसंध्ययोर्दिने रजस्वलास्त्रीगा॰
मनंपतनंनरककारणं ३९ रजस्वलावीरान्नंचपुंश्चल्यन्नमभक्ष्यकम्
सूद्रब्राह्मणयाजकान्नंचसूद्रश्राद्धान्नमेवच ४० अभक्ष्यान्नंचविप्रेषयदत्तं
वृषलीपतेः ब्राह्मणवार्द्धुषिकान्नंचगणकान्नमभक्ष्यकं ४१ अ
ग्रदानीद्विजान्नेचचिकित्साकारकस्यच हस्तोचित्राहरौतैलमग्राह्य
चाप्यभक्ष्यकं मूलस्तोभाद्रपदेमांसंगोमासतुल्यकम् मघायांकृ

116A

तिकंचद्विजैःक्षौरंविवर्जितं ४३ कृत्वामैथुनंक्षौरंयोदेवान्संपूजयेत्
पितॄन् रुधिरंतद्भवेत्तोयंदानंचनरकंव्रजेत् ४४ यत्कर्त्तव्यमकर्त्तव्यं
यद्भोज्यंचापभोज्यकं सर्वंतत्कथ्यंनिगदितंकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ४५
इतिश्रीब्रह्मवैवर्त्तेमहापुराणेब्रह्मखण्डेशिवनारदसंवादेकर्त्तव्यकथने
नामसप्तविंशतितमोऽध्यायः २७ नारदउवाच श्रुतंसर्वंजगन्नाथत्व
त्प्रसादाज्जगद्गुरोः भगवन्ब्रह्मरूपंचवदब्रह्मनिरूपणं १ प्रभोकिंब्र
ह्मसाकारंनिराकारंपरमीश्वरं किंतद्विशेषणंकिंवाप्यविशेषणमेवच २
किंदृश्यमदृश्यंवालिप्तंदेहदृक्किंतव किंचात्तल्लक्षणंसंतवेदिवाकिं
निरूपणं ३ ब्रह्मातिरिक्ताप्रकृतिः किंवाब्रह्मस्वरूपिणी प्रकृतेल

ब्र॰वै॰ ह्मणोयत्रसर्वमस्तंश्रुतौश्रुतं ४ कस्यस्रष्टोचप्राधान्यंह्वयोर्मध्येवरेपरे वि
१·२ चार्यमनसासर्वंसर्वज्ञवदमेध्रुवं ५ नारदस्यवचःश्रुत्वाप्रपंचवक्त्राप्रद
117 स्यच भगवन्वत्कुमारेभेपरंब्रह्मनिरूपणं ६ श्रीमहादेवउवाच य
घत्स्पष्टंत्वयावत्समितिगहृतंज्ञानमज्ञनम मङ्गलंभंचवेदेषुपुराणेषुचनारद ।
श्रद्धंब्रह्माचविस्पष्टशोबोयस्मैमहान्विराट् सर्वंनिरूपितंब्रह्मणान ।
स्माभिःश्रुतिभिन्नवा ७ यदिहशेषणासफलंचदृश्यंप्रत्यक्षमेवच तं ।
निरूपितमस्माभिर्वेदेवेदविदांवरः ९ वैकुंठपुराणष्टशेषयस्मैणावब्रह्मणाम
ये यद्दुःखाचदृश्यःकिंचिन्निवोधकथयामिते १० साचमूलंचतत्वानाम
ज्ञानांनाथकलोचनं हृदयभ्रमज्ञमोध्वंसमस्तमञ्चष्टप्रदीपकं ११ परमात्मा ११२

117A

स्वरूपंपदंब्रह्मसनातनं सर्ववेदस्थितंसाक्षीस्वरूपंदेहिकर्मणां १२
प्रमाणंपंचस्वरूपविस्तः मनोब्रह्माप्रजापतिः सर्वज्ञानस्वरूपोहंशक्तिः
प्रकृतिरीश्वरी १३ आत्मादीनावयंसर्वेस्थितेतस्मिन्नसंस्थिता ग
तेगतानाश्रुपरमेनदेवमिवानुगाः १४ जीवतन्त्रतिविंवश्चसचाभोगी-
चकर्म्मणां यथार्कचंद्रयोविंवोजलस्थोघटेषुच १५ विंवोघटेषुभ-
ग्नेषुप्रलीनःचंद्रसूर्ययोः तथास्वदेहेचभग्नेयोजीवोब्रह्मणिलीयते १६
एवमेवपरंब्रह्मणोशैवतत्समवदाये वयंप्रलीनास्तत्रैवजगदेतच्चराचरं
तेतज्योतिस्वरूपंचमंडलाकारमेवच वदंतियोगिनस्तत्तुपरंब्रह्मसना
तनं १८ दिवानिशंचध्यायेतेसंस्थितंसर्वमंगले निरीहंचनिराकारं

ब्र·वै· परमात्मानमीश्वरं १९ स्वेच्छामयं च तंत्रं च सर्वकारणकारणं परमानंदरू
११८ पं च परमानंदकारणं २० परं प्रधानं पुरुषं निर्गुणं प्रकृतेः परं तेनैव ली
118 णः प्रकृतिः सर्वबीजस्वरूपिणी २१ यथाग्निर्दाहिकाशक्तिः प्रभा सूर्ये
यथा मने यथा रूपे च यथा बल्यं जले शैत्यं पृथ्वीस्त्वं च २२ यथा शब्दश्च गग
ने यथा गंधः क्षितौ सदा तथा हि निर्गुणं ब्रह्म निर्गुणा प्रकृतिस्तथा २३
स्रष्टुं स्वेच्छया च तद्ब्रह्म स्वांशेन पुरुषः स्मृतः सगुणं सगुणा ब्रह्म तत्र प्राकृतो वि
षयी स्मृताः २४ सा च तं त्रैव त्रिगुणा परा छायामयी स्मृता यथा मृदं कु ला
लश्च घटं कर्तुं क्षमः सदा २५ तथा प्रकृत्या तद्ब्रह्म सृष्टिं स्रष्टुं क्षमो मुने स्व
र्णं विना कुंडलं कर्तुं स्वर्णकारः क्षमो यथा २६ तथा ब्रह्म तया सार्धं सृष्टिं ११९

118A

कर्त्तमहेश्वरः कुलालस्यैवेनचसततनित्यामेवसती २७ नचस्वर्ण
कारस्यैवंतत्स्वर्णानित्यमेवच नित्यंतत्परमंब्रह्मनित्याचप्रकृतिः
स्मृताः २८ द्वयोः समंचप्राधान्यमितिकेचिद्वदंतिहि स्वर्णस्वर्णसमा
हेतुकुलालस्वर्णकारकौ २९ समर्थौनचसत्स्वर्णंतपोवाहरणोद्वय
तस्माद्ब्रह्मप्रकृत्योरेवपरमेवेतिनारद ३० इतिकेचिद्वदंत्येवद्वयोश्चनित्य
नाशकंवै केचिद्वदंतितद्ब्रह्मस्वपंचप्रतिवःपुमान् ३१ ब्रह्मातिरिक्ताः
प्रकृतिः नवदंतीतिकेचनः तद्ब्रह्मलक्षणंब्रह्मन्विदंकिंचिन्नश्रुतौश्रुते
ब्रह्मचात्माचसर्वेषांनिर्लिप्तंसाक्षिरूपिणं सर्वव्यापीचसर्वादिलक्ष
णंचश्रुतौश्रुते ३२ तद्ब्रह्मप्रकृतिःसर्वबीजस्वरूपिणी यतस्तेषु
न्

ब्र॰वै॰
१॰११९
119

किमद्भुतंचैवेदंप्रकृतिलक्षणं ३४ तेजःस्वरूपंचतद्ब्रह्मध्यायंतेयोगि
नःसदा वैष्णवास्तन्नमन्यंतेतद्भक्तास्तद्बुद्धयः ३५ तत्तेजःस्वस्यवास्वर्यो
ध्येयंचपुरुषंविना कारणेनविनाकार्यंकुतोवाप्रभवोद्भवेत् ३६ ध्या
यंतेवैष्णवास्तस्मात्तत्ररूपंमनोहरं स्वेच्छामयस्यपुंसस्साकारःस्यात्म
नःसदा ३७ तत्रतेजोमंडलाकारेसूर्यकोटिसमप्रभे नित्यंस्थलंचस
च्छन्नंगोलोकाभिधमेवच ३८ लक्षकोटियोजनंचचतुरस्रंमनोहरं स
द्रूपंवर्तुलाकारंतथैवचंद्रमंडलं ३९ रत्नेंद्रसारनिर्माणंनिराधारंचे ग
च्छया ऊर्ध्वंचनित्यंवैकुंठात्पंचाशत्कोटियोजने ४० गोगोपगोपीसंयुक्तंक
ल्पवृक्षसमन्वितं कामधेनुभिराकीर्णंरासमंडलमंडितं ४१ वृंदावने ११९

119A.

वन्नाच्छन्नैर्निरपायैर्वेष्टितेसुमने शातसंगंस्थुनसंयो: सुदीप्तैः दीप्तमीप्सि
ते ४२ लक्षकोटिपरिमितैराश्रमैस्सुमनोहरैः रत्नेंद्रसारनिर्माणैरे।
गोपिनामाश्रितेसदा ४३ प्रातमंदिरसंयुक्तमाश्रमंसुमनोहरं प्राका
रपरिखावाकक्तेंविचित्रेणविचित्रिते ४४ अमूल्यरत्ननिर्माणालक्षमंदि
रसुंदरे आश्रमेचतुरस्रंचंद्रविवाहक्तंतशुभे ४५ गोलोकमध्यमादेशा
स्यमतीवसुमनोहरं प्राकारपरिखायुक्तं पारिजातवनान्विते ४६।
नानाचित्रैर्विचित्राद्यैराश्रमंचवसुंदरे षोडशद्वारसंयुक्तंसुदीप्तरत्नदीप
कैः ४७ तत्रसिंहासनेरम्येचामूल्यरत्ननिर्मिते नानालोचनलोचनं
विचित्रमध्येतमीश्वरं ४८ नवीननीरदश्यामंकिशोरवयसंशिशुं ॥

ब्र॰वै॰
१२०
120

शरन्मध्याह्नमार्त्तण्डप्रभालोचनलोचनं ४९ कोटिकंदर्पलावण्यलीला
निंदितसुंदरं कोटिसूर्यप्रभाजुष्टपुष्टश्रीयुक्तविग्रहं ५० सस्मितम
रलीहस्तंसुप्रशस्तंसुमंगलं सुसंस्कारपीतांशुयुगलेनसमन्वितं ५१
चंदनोक्षितसर्वांगंकौस्तुभेनविराजितं आजानुमालतीमालावन
मालाविभूषितं ५२ त्रिभंगभंगीमाधुर्यंकामणिस्वरूपिणं विनि
दैकदर्शनंचसुमत्ताभिसुप्रसादं ५३ मयूरपुच्छचूडंचसद्रत्नमुकुटोज्व
लं रत्नकेयूरवलयंरत्नमंजीरराजितं ५४ रत्नकुंडलयुग्मेनगंडस्थ
लसुशोभितं मुक्तापंक्तिविनिंदैकदशनंसुमनोहरं ५५ पक्वा
बिंबाधरोष्ठंचनासिकोन्नतशोभनं वीक्षितंगोपिकाभिश्चवेष्टि १२०

120A

नाभिस्थमेनंतं ५६ स्थिरयौवनयुक्ताभिर्युक्तमनाभिर्युक्तसादरं भूषिता
भिर्युक्तं द्वन्न निर्माणाभरणेन च ५७ रामेश्वरं स्वरसिकं गाथावत्स्थ
लस्थितं एवं रूपं स्वरूपेण ध्यायनैवेसल्वामृते ५८ आत्मन्येव प्रपश्यते
परमात्मानमीश्वरं अक्षरं परमं ब्रह्म सर्वं सनातनं ५९ ध्येयानपति
गोपीं च नेरी दं प्रकृतेः परं सर्वाधारं सर्वबीजं सर्वतत्सर्वमेव च ६० सर्वेश्व
रं सर्वपूज्यं सर्वसिद्धिकरं परं स एव भगवानाद्यो लोके हि भजनः स्वयं ६१
गोपवेशश्च गोपालैः पार्षदैः परिवेष्टितः परिपूर्णतमः श्रीमान् श्री।
कृष्णो राधिकेश्वरः सर्वान्तरात्मा सर्वत्र प्रत्यक्षः सर्वसंपतः ऋषश्च स
र्ववचनो नकारश्चात्मवाचकः सर्वात्मा च परं ब्रह्म तेन कृष्णः प्रकीर्तितः ६२

ब्र॰वै॰
१२१
121

वृषीश्च सर्ववचनो नकार आदिवाचकः ६४ सर्वादिश्च कृषो वापि तेन कृ
प्रकीर्तितः ज्ञानेन सत्यज्ञं यतः सेप्रदे दो वरमीप्सितं ६५ तेन प्राणाम्यमः
नीं द्रष्टप्रदृष्टवदनेत्तणात्तज्ञातया शुणपद्मं पयोर्नरायणाश्रमे ६६
इति श्री ब्रह्मवैवर्ते महापुराणे ब्रह्मखंडे नारदकुलकथनं अष्टा
विंशतितमोध्यायः २८ शौनक उवाच ददर्शाश्रममाश्रमं देवर्षि
नारदस्तथा ऋषेर्न्नारायणस्य वदरीवनसंयुतं १ नानावृक्षफ
लाकीर्णं पुंस्कोकिलरुतंस्तुतं शरभैर्द्वैन्द्रैः व्याघ्रोघैः परिवेष्टितं २ ससौ२
ऋषिहृस्य प्रभावेन हिंसाभयविवर्जितं महारम्यं च स्वर्गादिक मनो
हरं ३ सिद्धेंद्राणामृषीन्द्राणामाश्रमाणां त्रिकोटिभिः आवृतं चैत्ना १२१

121A

रम्यंपारिजातवनान्वितं ४ ददर्शऋषिवृंदंचसभामध्येमनोहरे त्रिषष्टिकोटि
सिद्धेंद्रैर्योगाहृतंतस्यैवचैव ऋषीणांगणानांचपंचाशत्कोटिभिस्त्वान्वितंसदा वि
द्याधरीगणानन्तंसचपश्यंसस्मितंहिज ६ गंधर्वकुलसंगीतैर्भूतवंतंमनोह
रं रत्नसिंहासनेरम्येवसंतंयोगिनांगुरुं ७ जयंतंपरमंब्रह्मकुलमात्मा
नमीश्वरं रत्नसिंहासनेरम्येवासयामासमंगले ८ निविसन्नासनेरम्ये
वन्द्रमश्रमविवर्जितः प्रणाममचतंहृष्टाब्रह्मपुत्रश्चशौनकः ९ उस्या
यमहसानिरपणुजेपरमाशिषं पप्रच्छकुशलंस्नेहात्चकारातिथिपूज
नं उवाचतस्यविप्रेंद्रभावेनसनातनं श्रीनारदोवाच अधीतवेदासर्वा
अपितस्यानेसहदुर्गमान् ११ ज्ञानंसंप्राप्ययोगींद्रात्मंत्रंचशंकराद्विभो म

ब्र·वै·
१२२
122

तोमेनहिस्मोतिदुर्निवारंचचंचलं १२ दृष्टंमयानन्यादाज्ञेमनसाप्रेरितेनच
किंचैवत्ज्ञानविशेषंचलन्तुमिछामिसांप्रतं १३ यत्रकृत्स्नगुणाख्यानंजन्म
मृत्युजराहरं ब्रह्मविष्णुशिवाद्यश्चसुरेंद्राश्चसुराविभो १४ किंचितंयाश्च
नयोमनत्वस्वविचक्षणाः कस्मात्सृष्टिश्चप्रभवेत्कुत्रवाप्रविलीयते १५
कोवासर्वेश्वरोविभुः सर्वकारणकारक तस्यस्वरूपंकिंरूपंकर्मवाकिं
जगत्पतिः १६ विचार्यमनसासर्वंचज्ञावान्वक्तुमर्हसि नारदस्यवचश्श्रु
त्वाप्रहस्यभगवानृषि १७ कथाकथ्यमानंभेउणपश्चवशाविनी १८
इतिश्रीब्रह्मवैवर्त्तेमहापुराणेनारायणनारदसंवादेनामोनत्रिंशत्तमोध्या
यः २९ श्रीनारायणउवाच लंबोदरोहरिरमापतिरेवशेषाः ब्रह्मादयो १२२

122A

स्मरणमस्य वो मुनींद्रः १ वाणीशविष्णुशिवयोगिकमलादिकाया:
संचिंतयेद्भगवतश्चरणारविंदं २ संसारसागरमतीवगभीरघोरदा
राह्विमत्स्यपरिग्रहिनवेष्टितांगं ३ संलक्ष्य तत्क्षमभिवांछति योहि दा
स्यं संचिंतयेद्भगवतश्चरणारविंदं ४ वेदांगवेदमखिलं स्वजकीर्ति
गेयो: वेदान्तवेदजनकस्य विधेर्विधात: ५ जन्मोद्भकादिमयशोक
विदीर्णदेह: संचिंतयेद्दकचरणारविंदं ६ भूधारणाच दशकल्पयुक
वेणाकिंवाविमुग्धालिलोभविवरेस्त्वविभर्ज्वरादे: ७ तस्य स्वरस्यंचविभो
प्रकृते: परस्य संचिंतयेद्भगवतश्चरणारविंदं ८ चक्षुर्निमेषयतितो
जगतोविधातानात्कर्मैवतस्य कथितंभुविक: समर्थ: ९ त्वेचांनाद।
पि

ब्र०वै० मुनेपरमादरेणसंचिंत्यहरेश्चरणारविंदं शृण्वंतयंकस्यकलंकलेशाः मन
१२२ वोमनीषिः ७० कलाविशेषोभवपद्मसंस्थाः महाविराड्यस्यकलाविशे
षः ७१ ॐस्वस्तिश्रीगणेशायनमः नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमं
123 देवींसरस्वतींचैवततोजयमुदीरयेत् १ नारदउवाच श्रुतंप्रकृतिखंडंत
दमृतपर्वमनुत्तमं सर्वोत्कृष्टमीप्सितंचसुधानांज्ञानवर्द्धनं २ अधुनाश्रो
तुमिच्छामिगणेशखण्डमीप्सितं तज्जन्मचरितंरम्यंसर्वमंगलमंगलं २
कथंप्रसूतेस्सुरःश्रेष्ठःपार्वत्याउदरेशुभे देवीकेनप्रकारेणललाभतनयंशु
भं महांशाः कस्यदेवस्यकथंजन्मललाभसः अयोनिसंभवःकिंवाकिंवा
योनिसंभवः किंवातद्ब्रह्मतेजोकिंवातेजपराक्रमः कोतस्या १२२

चकिंज्ञानेकिंवातन्निर्मलंयशः ६ कथंतस्यगुरुःपूज्याविस्वेषुनिखिलेषुच
स्थितेनारायणेशंभौजगदीशेचब्रह्मणि ७ गणेषुनिगरुंचेतज्जन्मपरि
कीर्त्तितं कथंवागजवक्त्रोथमेकदंतोमहोदरः ८ एतत्सर्वंसमाचक्ष्व
ब्रह्मन्कौतूहलंमम सुविस्तीर्णांमहाभागतदतीवमनोहरं ९ श्रीनारा
यणउवाच शृणुनारदवक्ष्यामिरहस्यंपरमाद्भुतं पापसंतापहरणंसर्व
विघ्नविनाशनं १० सर्वमंगलदंसारंसर्वश्रुतिमनोहरं सुखदंमोक्षबीजं
कर्ममूलनिकृंतनं ११ दैत्यार्दितानांदेवानांतेजोराशीसमुद्भवे देवीस
हृदैत्येघ्नानदत्तकन्यावभवह १२ साचनाम्नासतीदेवीस्वामिनोनि
७ दयाकृता देहंसत्यान्ययोगेनजातोशैलप्रियोदरे १३ शंकरायददौतांच

ब्र.वै. पार्वतीपर्वतेरम्ये तांगृहीत्वामहादेवोजगाम निर्जनेवनं १४ शय्यां
१२५ रतिकरींकृत्वापुष्पचंदनचर्च्चितां रेमेनर्मदातीरेपुष्पोद्यानेतयासह
124 १५ सहस्रवर्षपर्यंतंदेवमानेननारद तयोर्बभूवसंगारेविपरीतादिकं
परं १६ दुर्गागात्रस्पर्शमात्रेणकामेनमूर्छितःपरः मूर्छितासासती
देवीशुभयेनदिवानिशं १७ हंसकारंडवाकीर्णेपुंस्कोकिलरुतश्रु
ते नानापुष्पविकाशितेभ्रमरध्वनिसंयुते १८ सुगंधवकुंकुमोक्ते।
नवासुनासुरभीकृते अतीरम्येदेशेसर्वजनविवर्जिते १९ दृष्ट्वा।
तयोस्तत्संगारेचिंतांप्रापसुरगणःपरा ब्रह्माणंचपुरस्कृत्यययौनारायणं:
श्रमं २० तेनत्वाकथयामासब्रह्माहताननमीक्षितं मंतस्यदेवता।

124A

सर्वैस्त्रिदशपुंगवैर्लोकायथा २१ ब्रह्मोवाच सहस्रवर्षपर्यंतं देवयेन
संकरः रौरैरतस्त्रुनिस्त्रेष्टानयोगीविरतामेवदंपत्योनगदीश्वरः २२
किंभूतंभवितापत्यंतन्नःकथितुमर्हसि श्रीभगवानुवाच चिंतानास्ति
जगन्नाथसर्वंभद्रंभविष्यति २३ मयिपेषणरणापन्नास्तेषांडुःखंकृ
तोविधेः येनोपायेनतद्दौर्भाग्यंमोपतनिनिष्पिते २४ ततःकृहष्ट्वा
प्रयत्नेनसार्द्धंदेवगणेनच पपातसंभोवीर्य्यंत त्यावंत्याउदरेयदि २५
ततोयत्नेचभवितासुरासुरमर्दकं नदाशकादयस्सर्वेस्वरानारायणा
नया २६ प्रजग्मुर्वैमेरानीरेजपोब्रह्मानिजालयं तत्रैवपर्वतद्रोणीव
हिदेशेसवापुरा २७ विषण्णवदनास्सर्वेवभत्तुभयकातराः शक्रोवा

ब्र॰वै॰ चाक्रवेरंचक्रवेरोवरुणांतथा २८ समीरणांनंवरुणोपवनेनयमस्त्वयं ।
१२५ वह्निंचपैर्याग्मासद्दतासोभास्करंयथा २९ भास्करंचतथाचंद्रंईशानश्च
द्रुमेवच एवंदेवाप्रेरयंतीदेवंचरंतिभंजने ३० हरस्तृणारभंगंचक्र
125 विभुक्तापरस्परं ह्यभिरक्षितोचक्रधरापाशक्तोवाचमहेश्वरं ३१ इंद्रउवा
च किंकरोषिमहादेवयोगेश्वरनमोस्तुते जगदीशजगद्बीजभक्तानां
भयभंजन हरिर्जगामेत्युक्त्वैवमाजगामचभास्करः संवीक्ष्योवाचरुद्रा
रस्योभयार्तोवक्रचक्षुषा ३२ सूर्यउवाच किंकरोषमहादेवजगतां ।
परिपालकः सुरश्रेष्ठमहाभागपार्वतीशनमोस्तुते ३३ इत्येवमुक्तः
श्रीसूर्यः प्रणनामभयततः ससाजगामसहस्रपणीर्षाशिरसप्रदेशे ।

125A

बिभर्त्ति सिद्धार्थसमं च विश्वं कूर्म्मेव शेषो मशको गजे यथा कूर्म्मस्तु कृष्ण
स्य कलाकलांशः २६ गोलोकनाथस्य विभोर्य्यशोमलस्य नो ब्रह्माणो न हि
किंचिन्न स्फुटे नापस्यदीयेकथिस्समर्थाः सर्वेश्वरं ते हरपद्मपुत्र विश्वेषु सर्वे
षु च विश्वयानः सन्त्येव संख्या हि हि विश्वरुद्राः तेषां च श्रान्ता अकृतएव दे
वा परं न जानन्ति तमीश्वरं भज करोति सृष्टिं स विधेर्विधाता विधाय नित्यां
प्रकृतिं जगत्प्रसूं ब्रह्मादयः प्राकृतिकाश्च सर्वे भक्तिप्रदात्रीं कृतिं भजस्व
ब्रह्मस्वरूपा प्रकृतिर्न्न भिन्ना यथा च सृष्टिं कुरुते सनातनः स्त्रियश्च स
र्व्वाः कलया जगत्सु सम्मायाच सर्वे च तया विमोहिता नारायणी सा पर
मा सनातनी शक्तिश्च यं सा परमात्मनः परः स्नात्मेश्वरस्यापिय

ब्र.वै याचशक्तिस्त्वयाविनात्वहंमशाक्तःप्रवंच गत्वाविवादंकुरुवत्ससांप्रतं
१२६ कुर्वंतुप्रयोक्तंचपिंडेदेशं गुरोर्न्निर्दिष्टं तिपालकोभवेत्सर्वेत्रक्षन्यो
विजयीमुसंततम् सपत्नीक्षजयोद्योहिवस्त्रालंकारचंदनैः प्रकृ
126 तिस्तस्यसंतुष्टायथाकृसहिजार्चने साचयोवित्स्वरूपंचप्रतिवि
ष्णुमायया योषितामयमानेनपराभूताचसाभवेत् दिव्यास्त्रीपूजिता।
66 येनपतिपुत्रवतीसती प्रकृतिः पूजितातेनसर्वमंगलदायिनी मूल
प्रकृतिरेकासाशर्गाण्वन्नस्वरूपिणी सृष्टौपंचविधासाचविष्णुमाया।
सनातनी प्राणाधिष्ठात्रिदेवीयाकृष्णस्यपरमात्मनः सर्वासांप्रेयसी
कांसेतासाराधापरकीर्त्तिताः नारायणप्रियालक्ष्मीसर्वसंपत्स्वरूपिणी १२६

वागाधिष्ठात्रीदेवीसासाचसन्यासरस्वती सावित्रीवेदमाताचविप्रह

ब्र॰वै पाविधेश्रियाः शंकरस्यप्रिंदुर्गायस्याउन्नोगणेश्वरः इतिश्रीब्रह्म या

१२० वैवर्तेमहापुराणेब्रह्मखंडेनारायणनारदसंवादेब्रह्मप्रसंसासंगोविंश

127 तमोध्यायः २ः शुभमस्तुसर्वजगतां संवत् १८ ९८ ॥ :०: